

ବନ୍ଧୁ ମାୟାକି

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀଚନ୍ଦ୍ରମାରୟଣ

ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରଣେତା—

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଚୋଷ ଏମ୍. ଏ.,
ନାଟ୍ୟରତ୍ନାକର, ନାଟ୍ୟଭାରତୀ

BANDHU MAHANTY

(A True Oriya Drama)

By

Sri Aswini Kumar Chosh, M.A.,
Natya-Ratnakar, Natya-Bharati

ପ୍ରକାଶକ—

ଶ୍ରୀ କାଶରଥ ଦାସ

ଦାଶରଥ ପୁସ୍ତକାଳୟ

ବାଲୁବଜାର

କଟକ-୨

ଦ୍ଵିତୀୟ ମୁଦ୍ରଣ

୧,୦୦୦

ତା ୨୮/୧୨/୫୫

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ଅଜୟକୁମାର ଘୋଷ

ଶ୍ରୀ ହରନାଥ ଚପ୍ରସ

କଟକ-୨

ଦ୍ର ତୀର୍ଥ ସଂସ୍କରଣର ମୁଖବନ୍ଧ

ମୁଁ ପ୍ରଥମ-ସଂସ୍କରଣଟି ଗୁପ୍ତା ହେଲା ବେଳେ, ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂସ୍କାର ବା ପ୍ରୁପ୍ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ନଥିଲି । ସେଥିପାଇଁ ନାନା ଦୋଷ ସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବହିଟିକୁ ଅମୂଳରୂପ ପଡ଼ି, ପରିମାର୍ଜିତ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ମନେକରେ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ପାଠକେ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦେବେ । ଭବ ।

ଲେଖକ

ନାଟ୍ୟାଲ୍ଲୀତିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ

ସ୍ତ୍ରୀ

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ	ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଇ
ନିର୍ମଳ	ମାହାରୀ
ଶୋଭା	ଭବାନୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଶବରୀ, ପାର୍ବତୀ
ଗୁଲ୍	ଘାଁ ବାଳିକାଗଣ

ପୁରୁଷ

ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି	ଅର୍ଜୁନ
ନାରାୟଣ	ଭବାନୀ, ଶବର, ମହାଦେବ
ବାଞ୍ଛାବ୍ରମ	ଶିବା
ଗୋବିନ୍ଦ	ମାଧୋବ
ନଟକର	ଗଣେଶ
ପ୍ରଧାନ	ରାଜା
ହଳଧର	ବୁଢ଼ାବ୍ରାହ୍ମଣ
ବରକଦାଳ ହସ୍ତ	ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ
ସଦା	ମୁଦରଥ
ପାଣିପଦ ହସ୍ତ	ମୁଦଳ ଓ ବେତୁଆ

ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର କର୍ତ୍ତୃକ କଟକ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ

ସଗବେ ଅଭିନୀତ

କ୍ଷିପ୍ରା ଓ ପରଗୁଳନା—ଶ୍ରୀ କାର୍ତ୍ତିକକୁମାର ଘୋଷ

ଅବହ ସଙ୍ଗୀତ—ଶ୍ରୀ ବାଣୀନାଥ ମଜୁମଦାର

ମଞ୍ଚଶିଳ୍ପୀ— ଶ୍ରୀ ବକିମ ସରକାର ଓ ବ୍ରାହ୍ମବୃନ୍ଦ

ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ ରଜନୀ—୨ । ୯ । ୧୯୪୪

ପ୍ରଥମ ଅଭିନୟ ରଜନୀର ପାତ୍ରପାତ୍ରୀ ଗଣ

ଭୂମିକାରେ—ସ୍ତ୍ରୀ

ଭକାରୁଣୀ, ଶବରୁଣୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ପାର୍ବତୀ...ରାଧାରାଣୀ	
ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ	... ବାଳାମଣି
ଶୋଭା	ସାବିତ୍ରୀ
ଭୁଲ୍	ଜାନକା
ନିର୍ମଳା	ନିର୍ମଳା
ଲକ୍ଷ୍ମୀ	ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ମାହାତ୍ମା	... ବାସନ୍ତୀ
ଗ୍ରାମ ବାଳିକାଗଣ—	ଭ୍ରମର, ମଣିଆ, ପୁନା, କରଣୀ, ବାସନ୍ତୀ

ଭୂମିକାରେ—ପୁରୁଷ

ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି—ଶ୍ରୀ ସ୍ବପ୍ନଚନ୍ଦ୍ର ମାଣିଆ

ଗୋବିନ୍ଦ— ଶ୍ରୀ ଗଣେଶ୍ଵର ରଥ

ନାରାୟଣ— ଶ୍ରୀ ବାଣୀନାଥ ସାହୁ

ବାଞ୍ଛାସ୍ଵମ— ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ବେହେରା

ସଦା— ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ପାତ୍ର

ନଟବର— ଶ୍ରୀ ବେଣୁଧର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଗୁମାସ୍ତା— ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ପ୍ରଧାନ— ଶ୍ରୀ ନଟବର ସେନ

ପ୍ରଜାପତି— ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ରଞ୍ଜନଶେଖର ମହାନ୍ତି
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପାତ୍ରୀ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ପଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ,
ଶ୍ରୀ କିଶୋର, ଶ୍ରୀ ବନମାଳୀ ପ୍ରଭୃତି

ବରକନ୍ଦାଜ— ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ହିପାଠୀ, ଶ୍ରୀ ଶରବର ସାହୁ

ଭଦ୍ରଲୋକ— ଶ୍ରୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ହିପାଠୀ

ରାଜା— ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ଭବାନୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶବର, ମହାଦେବ, ଶିବା— ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପାତ୍ର

ମାଧୋର— ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାତ୍ର

ଗଣ୍ଡିକଟା— ଶ୍ରୀ ବେଣୁଧର ପଟ୍ଟନାୟକ

ବଡ଼ପଣ୍ଡା— ଶ୍ରୀ ନଟବର ସେନ

ମୁଦ୍ରରଥ— ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାପାତ୍ର

ମୁଦୁଲି— ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ପାତ୍ରୀ

ପାଇକ— ଶ୍ରୀ ରଞ୍ଜନଶେଖର ମହାନ୍ତି, ଶ୍ରୀ ଶରବର ସାହୁ

ସତ୍ୟସତ୍ୟ— ଶ୍ରୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର, ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ହିପାଠୀ

ପ୍ରଜାପତି— ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀରାଜ ନନ୍ଦ

ଭୂତାସେବକ— ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ବେହେରା

ଅର୍ଚ୍ଚକ— ଶ୍ରୀ ବଟକୃଷ୍ଣ ସେନ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତିଙ୍କର ଘର ସମ୍ମୁଖ । ଦୂରେ ବଳଦ୍
ଗାଡ଼ି ଗୁଲିବାର ଶବ୍ଦ ଓ ବଳଦମାନଙ୍କର ଘଣ୍ଟି
ଧ୍ବନି ଶୁଣାଗଲା । ଶରତ ଅ ଥାଇ ଥାଇ ତା
ଲମ୍ବରେ କୁହାଟ ଗୁଡ଼ୁ ଥାଏ ଓ ବଳଦ
ଅଡେଇବାର ଟାକରା ଫୁଟାଇଥାଏ । କ୍ରମେ
କ୍ରମେ ତାହା ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା]

ହ ହ-ଡ଼ି-ଡ଼ି ହେଏ-ହ-ହ

ଗୀତ

ଅଣ୍ଟାଉଡ଼ି ଗୁଲରେ ଲୁଚିବା—ଅଣ୍ଟାଉଡ଼ି ଗୁଲ
ଦୁଡ଼ିଲେ ବାଟ, ମୋଡ଼ିବ ବେଳ—ହେରୁ ସିନା ହାଲ ।
“ଡ଼ିହୁ ଡ଼ିହୁ—ଟକ୍ ଟକ୍”

[ଗାଡ଼ି ଅଟକିବାର ଜଣାଗଲା । କେତେକ
ପ୍ରଜାପାଟକସହ ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବନ୍ଧୁ—ନା, ନା, ନା, ରାଜସ୍ବ ମାପି ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ମୋ
ଅମଳରେ ଏ କଥା ହୋଇ ପାରିବ ନା ।

୧ମ ପ୍ରଜା—ଗୁମାସ୍ତା ସାଥନ୍ତେ, ନିଜେ ସବୁ ମଉଜା ବୁଲି ଅଖିରେ ଦେଖି ଅଇଲେ ।

ବନ୍ଧୁ—ହଁ ହଁ, ଅଖିରେ ଦେଖି ଅଇଲି—ମରୁଡ଼, ମଡ଼କ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ..

୧ମ ପ୍ରଜା—ଘରେ କାହାର ଖଣ୍ଡେ କଂସା ବାସନ ହେବ ନାହିଁ, କି ପିନ୍ଧିବାକୁ ବଳେଟେ ଛୁଣ୍ଡା ଲେଙ୍କଡ଼ା ବି ନାହିଁ ।

ବନ୍ଧୁ—ସେ ସବୁରକି ବଳି ଅଉ କଣ ଦେଖି ଅଇଲି, ଜାଣ ?

ପ୍ରଜାଗଣ—(ସୋସ୍ତୁରେ) ଅଣ୍ଟା ?

ବନ୍ଧୁ—ତମମାନଙ୍କର କୋଡ଼ି ଅମି—ଅମ ଜାତିର ନିଜକୁ ଠକାମି—
(ଗୁଲିଯାଉଥିଲେ ଭିତରକୁ)

୨ୟ ପ୍ରଜା—ଅଣ୍ଟା, ଅମେ ତ ଗତର ଖଟେଇ.....

ବନ୍ଧୁ—(ରହିଯାଇ ଓ ଫେରି ଚାହିଁ) ଗତର ଖଟେଇ, ନା ଗତର ଛଡ଼େଇ ?—ବିଲକୁ ବିଲ ପଡ଼ିଅ ପଡ଼ି ରହିଛି—ବାରକି ବାର ଲଟା ଜଙ୍ଗଲ ମାଡ଼ି ଯାଇଛି—ଗଡ଼ିଅ ପୋଖରୀ ତ ଉଝୁଳା ହେବାର ନା ଗଲ ନାହିଁ । ଏ ଫସଲ ହେଲନାହିଁ ବୋଲି ଦୋସରୀ ଫସଲ କରିବ—ସେଥିକି ଭୁଲେଣି ନାହିଁ । କେବଳ ତାସ ପଣା, ନିଶାଭ୍ରାଙ୍ଗ...କେମିତି ମନ ମଉଜରେ ଧନ କଟେଇ ଦେଲେ, କାମ—ଅନ୍ଧର କାମ ଭିତରେ କଣ ନା, ମହାଜନଙ୍କ ବେକସଣ୍ଡା କେମିତି ମୋଡ଼ିବ—ତେହିଁକି ଯେତେ ମସୁଦା ଫସିଯିବ । ଏବେ ମରୁଡ଼ ମଡ଼କ ତମକୁ ବାଧୁବ ନାହିଁ ତ, ବାଧୁବ କାନ୍ତ ବାଡ଼କୁ ?

୨ୟ ପ୍ରଜା—ଅଣ୍ଟା, ଏମିତି ତ ବଳିଅସୁଛି ସାତ ପୁରୁଷ ହେବ ।

ବନ୍ଧୁ—ଏମିତି ଭଲ ଅସୁଚି ବୋଲି, ଚିରଦିନ ଭଲୁଥିବ—ସ୍ତ୍ରୀ କଣ ପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖା ଅଛି ? ଅହେ ଅବସ୍ଥାକୁ ଗୃହିଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଖଞ୍ଜିବା ଦରକାର । ବାପ ଅଜା ଅମର ତାମ୍ବୁଣ ଅଗରେ ଘିଅ ଖାଉଥିଲେ ବୋଲି ଅମେ ବି ସେଇଥ ବରବୁଁ—
ଏ କେଉଁ ପ୍ରମାଣ ? ହଁ, ଦେଖ, ମୋ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଲାଭ ନାହିଁ । ତୁମର ଗୁହାର ତୁମେ ସିଧା ସିଧା ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ହଜୁରରେ ଯାଇ ଜଣାଇବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହଜୁର ପିତା ନୁହନ୍ତି, ଅଉ ଏ ମୋର ବାପ ଦାଦାର ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେଁ ଯେ, ମନ ମୁଖିଅ କାମ ମୁଁ କରି ଦେବି ।

୧ମ ପ୍ରଜା—ସାଥନ୍ତ ଅମର ମା ବାପ—ସାଥନ୍ତ ଯା' କରିବେ—

ବନ୍ଧୁ—ପଧାନେ, ତମର ଏ ଶ୍ରେୟାମଦିଅ କଥା—ବାହାପିଅ ତଙ୍ଗ ବୈତରଣୀ ନଈରେ ନେଇ ରସେଇ ଦିଅ । ଶୁଣ, ତୁମେ ଖଜଣା ମାପି ମାଗୁଛ, ହେଲେ ସେଥିକି ମୁଁ କିଛି କରି ପାରବି ନା—ମୋର ଧାରା ମୁଁ ଅଦୌ ବଦଳାଇ ପାରବି ନା । ରୁଚା ସା'ନ୍ତେ (ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ ଗୁଡ଼ି) ଦେହଗୁଡ଼ି ଭଲ ବେଳେ ମା ବିରଜାକୁ ସାଣି ମାନି, ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା, ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁ ଜମିଦାରଟିକୁ ମୋର ହାତେ ସମର୍ପି ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ ।

(ବିରଜାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣାମ କଲେ)

୩ୟ ପ୍ରଜା—ତେବେ ଅମେ ଅସୁଛିଁ ସା'ନ୍ତେ, ଓଲକି...

ବନ୍ଧୁ—ଓଲକି । କିରେ ଯିବ କୁଅଡ଼େ ? ଛଅ, ଛଅ ବୋଗ ବାଟ ଯେ ମୋ ଶରତ ପିନ୍ଧି ଧରି, ଏ ନିରାଟିଅ ଖରା ତତଲ ରୁଗିରେ ଛଟ ପଟ ହୋଇ, ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ଅସିଲ, କଣ ଲେଉଟି ପିବାକୁ ? ଯାଅ ଯାଅ—ବାହାର ଗଲ

ଏଠୁ ?—ତୁମର ମୁହଁ ଗୁହଁଲେ ପାପ । କିରେ ଅଇଁଠା,
ଗୁହଁ ଠିଆହୋଇଥା ? ଅରେ ବଳଦ ପିଟା—ଜମା ବାନ୍ତି,
କୁଣ୍ଡା ତୋରାଣି ମୁଦାଏ ଖାଇବାକୁ ଦେ । ପଶୁ ଜାନ୍ତୁଅର
ସେମାନେ, ମୁହଁ ପିଟୁନି ବୋଲି କଣ ସେମାନଙ୍କର
ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ?

୩ୟ ପ୍ରଜା—ଅଜ୍ଞା ମୋର କସ୍ତୁର ହୋଇଛି ।

ବନ୍ଧୁ—ଦେବେ ତ ପଥାନେ, ଏ ଟୋକା ଖଣ୍ଡକର ଦମାକ—ମୋ
ମୁହଁ ଉପରେ ପୁଣି ବଢ଼ି ବଢ଼ି କହୁଣ କେମିତି ‘ଅଜ୍ଞା ମୋର
କସ୍ତୁର ହୋଇଛି’—ଅରେ କସ୍ତୁର କହିଛୁ ତ ତାର ପରାବଦ
ପାଇରୁ. କା’ର କ’ଣ ? (ଗୋବିନ୍ଦ ଟିକ୍ ସେତିକି
ଚେନେ ପ୍ରବେଶ କଲ ଓ ଯଥା ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ହାତ
ଯୋଡ଼ି ଠିଆ ହେଲା) କିଏ, ଗୋବିନ୍ଦ ? ହାତ ଯୋଡ଼ି
ଠିଆ ହେବ ପଛେ—ଶୁଣ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅଜ୍ଞା—

ବନ୍ଧୁ—ପାଖକୁ ଅସ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—(ପାଖକୁ ଯାଇ ତୁନି ତୁନି) ସିରସ୍ତାର ଖବର ତ ?
ସବୁ କୁଶଳ ଅଜ୍ଞା ।

ବନ୍ଧୁ—ତା ତ ତୁମର ଗୋଲଗାଲ ଚେହେରା ଦେଖି ବେଶ୍ ରୁଚି
ପାରୁଛି—ତୁମେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମଉଜାର ତହ-
ସିଲଦାର ହୋଇନାହିଁ ଯେ, ଇନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ବରୁଣ ପାଲଟି
ଯାଇଛ ଏକାବେଳେ—ଶୁଣ—

ଗୋବିନ୍ଦ—ଦୁହାଇ ସା’ନ୍ତେ—ସାଅନ୍ତକ ହୁକୁମ୍ କରୁଲ୍ କର ଏ
ସନକ୍ତ ଖରଡ଼ାପଣି ବୋଲି ଅଧଲଟାଏ କଣ ପିକାଟାଏ ବ
ଅଦାୟ୍ କରନ୍ତୁ ସା’ନ୍ତେ ।

ବନ୍ଧୁ—ରୁପ କର ଯା କହୁଛୁ ଶୁଣ—ଏମାନଙ୍କୁ ସଦର କବେରୀ
ଘରକୁ ଘେନିଯାଅ—ପ୍ରଭୁର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରଦିଅ—

ଏମାନଙ୍କ ହାଲ କେମିତିକା ହୋଇଛି ଦେଖୁଛ ତ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅଜ୍ଞ ଏକାବେଳକେ ବେହାଲ—

ବନ୍ଧୁ—ଏଇ ବେହାଲ କରିଛି କିଏ ? ତୁମେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅମେ ।

ବନ୍ଧୁ—ହଁ, ହଁ, ତୁମେ—ଶକଣା ଅଦାୟ ବନ୍ଧବେଳକୁ ତ
ଗାରତାପଟା ଦେଖାଅ ଝବଣ, ହେଲେ, ଶକଣା ଦେଲଭଲି
ଅବସ୍ଥା ଯୁକ୍ତର ଉପକ୍ରମ କେମିତି, ସେଥିକ କି ବ୍ୟବସ୍ଥାଟା
କରିଛ ଭଲ ? ଯାଅ ଯାଅ—ତାହା କହିଲି, ତାହା ଅଗେ,
ତା'ପର ଅନ୍ୟ ଶାଂର ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅସନ୍ନ ଅପଣମାନେ—

୧ମ ପ୍ରଜା—ତେବେ ଭଣି, ଅମର ଗୁହାରଟା—

ବନ୍ଧୁ—ଅଃ ! ଗୁହାର, ଗୁହାର—ଅରେ ଯାଅ, ହାଲିଆ ହୋଇଛ
ଅଶ୍ରୁରେ ବସ, ଶେଷେଇ ବାସ କର, ଶିଅପିଅ ସାର,
ଅଗ୍ରମରେ ଟିକିଏ ଗଡ଼ପଡ଼ ଦୁଅ—

ଗୋବିନ୍ଦ—(କାନେ କାନେ) କବେରୀ ଘରେ କବେରୀ କଥା,
ଏଠି କଣ ହେ, ଅସ—(ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତ ବ୍ୟାଘାତ ସମସ୍ତଙ୍କ
ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ବୁଲିର ପ୍ରବେଶ)

ବନ୍ଧୁ—ବୁଲି । ବୁଲି ମୋର । (ଗେଲି କଲେ)

ବୁଲି—ଓଃ, ତୁମ ପାଖକୁ ଅସିବି ବୋଲି ବାଟ ପାଉ ନ ଥିଲି—ଅଉ
ତ ଏମାନେ ଅସିବେ କି, ବାପା ?

ବନ୍ଧୁ—ଛୁ, ସେମିତି କହୁଛି—ସେମାନେ ପରା ଘୋର ପରି ପିଲା
ପିଲି ମୋର । (ବୁମ୍ ଖାଇଲେ) ହଁ, ବୋଉ ଘୋର କାହିଁ ?
କଣ କରୁଛି କିରେ ବୁଲି ?

ବୁଲି—ସେତେବେଳେ ଘରେ ଅଛି, ତଥା ସବୁଲୁଣ୍ଡି—ତାକିବ ?

ବନ୍ଧୁ—ହଁ, ବାପା ଧନ୍ୟବାଦେ ତାକିବୁ—

ବୁଲି—ଯେମିତି ତୁମ ବାପାଧନ୍ୟବାଦେ ଅମେ କେହି ତାକିବୁ
ନି କି ପାଖ ପଶିବୁ ନି ବୋଲି ତୁମେ କହି ଥାଅ, ଠିକ୍
ସେମିତି ବାପା ?—

ବନ୍ଧୁ—ତୋ ଅପା କାହିଁ ? ଦେଖୁ ନାହିଁ ତ—

ବୁଲି—ହଁ, ବାପା । ତୁମେ ଛଅ ସାତଦିନ ଭିତରେ ଫେରି ଆସିବ
ବୋଲି କହି, ମାସେ ଏକାଠି ବିତେଇ ଦେଲି—

ବନ୍ଧୁ—ତୁ ଦିନ ଗଣୁଥିଲୁ ପରା ?

ବୁଲି—ଏଇ ଦେଖୁନ ଅନାଇ ଘର କାନ୍ଥକୁ—କେମିତି ଚିରା କାଟି
କାଟି ରଖିଛି ?

ବନ୍ଧୁ—(ଖେଳ କରୁ କରୁ) କ'ଣ କହିବି ମା—ତୋର
ବୟସୀ ପିଲାକୁଅ ଘେନି ଚଳୁଛନ୍ତି ଗାଁ ବାଲ୍ୟ ।
ସେମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଘୁନିଅବସ୍ଥା—ତା' ଦେଖି ଗୋଟାଏ
ବ୍ୟବସ୍ଥା ନକରିବା ଯାଏ କେମିତି ଫେରିଥାନ୍ତି, କହ ?

ବୁଲି—ହଁ, ବାପା । ତୁମେ କୁଅଡ଼େ ଧାନ-ତନ୍ଦାବାଲକୁ ମନା
କରିଦେଇ ଯାଇଥିଲୁ, ଅମକୁ ଧାନ ଗୁଡ଼ଲ ବିକିବେ ନାହିଁ
ବୋଲି ?

ବନ୍ଧୁ—କହିଲୁ ମା । ପରକଥା ଅଟ, ନା ନିଜକଥା ଅଟ ?

(ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ବନ୍ଧୁ-ପ—ପରକଥା ଭାବିବ ତ ପରକୁ ନେଇ ଘର କରୁନ—ଘରକୁ
ପୁଣି ଅଇଲ କାହିଁକି ?—ତୁ ଯା ବୁଲି, ଦେଖତ ଅପା
ପୋଖରୀକୁ ଯାଇଥିଲୁ, ପାଣି ନେଇ ଅଇଲ କି ନାହିଁ ?

(ବୁଲି ଯାଉ ନ ଥିଲା) ଯା...ଦେଖୁଛି ତ, ଅପା ସାଙ୍ଗେ
ତାର ଦଣ୍ଡେ ହେଉ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ।

ବୁଲି—ସେ ମୁହଁଟିକି କାହିଁକି ମୋତେ ?

ବନ୍ଧୁ-ପ—ତୁ ଚୁପ୍‌ଚାପୋଲି କହୁ କାହିଁକି ତାକୁ ?

ବୁଲି—ହଁ...

ବନ୍ଧୁ-ପ—ଅଲୋ ବୁଲି, ବାପା ଅସିଚନ୍ତି, ଏ ଖବର ଦେବୁନାହିଁ
ଅପାକୁ ?

ବୁଲି—ମୋ ସାଙ୍ଗେ ଅଗ ଦେଖା, ଏଇ ଖବର ଦେବି ଯାଇଁ ।

ବନ୍ଧୁ-ପ—ଦେଖୁଛ ତ... (ଗୁଲିଗଲ)

ବନ୍ଧୁ—ହଉ, ଗୁଲି ।

ବନ୍ଧୁ-ପ—ରୁହ—(ପ୍ରଶାମ କରି ଗୋଡ଼ଧୁଲି ନେଲେ)

ବନ୍ଧୁ—ଘରକୁ ପୁଣି ଅଇଲ କାହିଁକି, ପଚାରୁଥିଲ ପରା ?

ବନ୍ଧୁ-ପ—ମୁଁ ଯାଏଁ ଲେ, ତ ଅଣ ହାଣ୍ଡି ତେଣେ ବସେଇ ଦେଇ
ଅସିବି । ଇଲେ ବୁଲି—ଗୋଉ—ପାଣି ଗାମୁଛା ଅଣ,
ବାପାଙ୍କର ଗୋଡ଼ ହାତ ଘୋର ପୋଛି ପିଣ୍ଡାରେ
ପିତା ପକା; ବାପା ବସନ୍ତ, ବିଚଣା ନେଇ ବିଷ୍ଣୁ ଦେ ।

(କହୁ କହୁ ଗୁଲିଗଲେ)

ବନ୍ଧୁ—(କିଛି ସମୟ ଅନାଇ) ମଣିଷ ଘରକୁ ଅସନ୍ତି କାହିଁକି ?
ଘର କରିବାକୁ ହେଲେ, ଯେଉଁ ତାଙ୍କର ଦରକାର, ତା'ର
ଗନ୍ତାଘର ହେଉଛି, ନିଜଘର—ଅଉ ତାର ଗୁରୁକାଠି
ଥାଏ, ଘରଣୀ ହାତରେ ।—ତୁମେ ସେଇ ଗନ୍ତାଘରର
ଗୁରୁ ନିଜେ ଖୋଲି ଦେଇ ଗଲ ନାହିଁକି ମୋତେ,
ବୁଲିଅବୋଉ ?

(ଶୁଭ ବା ଶୋଭ ପାଣି ତାଳ ଓ ବୁଲି ଗାମୁଛା ଘେନି
ପ୍ରବେଶ କଲା)

ବନ୍ଧୁ—ବେଶ୍ ବେଶ୍ । ଦୁଇ ଭଉଣୀ ଯାକ ମିଳି ମିଶି ଯାଉଛନ୍ତି ତ ?—

ରୁଲି—ସହକରେ କଣ ମିଶିଥାନ୍ତି, ଏଇ ଗାମୁଛା ମୋତେ ନଦେଇ-
ଥିଲେ ଅପା ?

(ଶୁଭ ବାପାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ଗୋଡ଼ଧୁଳି ନେଇ)

ରୁଲି—ବାପା । ମୁଁ ତ ତୁମ ଗୋଡ଼ଧୁଳି ନେଇ ନି ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଲୋ ତୋ ମୁଣ୍ଡରେ ତ ଅଣ୍ଟିଏ ଧୁଳି—ଅଇ ଧୁଳି ନେବୁ
କ'ଣ ଲେ ତୁ ?

[ରୁଲି ପ୍ରଣାମ କଲବେଳେ ତାକୁ କୋଳକୁ ନେଲେ—
ଶୁଭ ଗୋଡ଼ହାତ ଧୋଇ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା]

ବନ୍ଧୁ— ଅଲୋ ଯୁଦ୍ଧ—ତୁ ଏମିତି ହଠାତ୍ ଶୁଣି ଯାଉଛୁ ଯେ ? ତୋର
ଦେହ ପା କିଛି ହୋଇଥିଲା କି ?

ଶୁଭ—ନା ତ—

ରୁଲି—ବାପା । ମୁଁ କହୁଛି, ଅପା କାହିଁକି ଶୁଣି ଯାଉଛନ୍ତି ?

ଶୁଭ—ତା' କଥା ଶୁଣ ନାହିଁ, ବାପା । ସେଇଟା ଅସଲ ମିଶ୍ଟେଇ—

ରୁଲି—ବାପା ଅଗରେ ମୁଁ କେବେ ମିଛ କହୁଛି—କୁହନ୍ତି ବାପା ?

ବନ୍ଧୁ—କ'ଣରେ, ରୁଲି ?

ରୁଲି—ଅପା ଅଜିକାଲି ବଖେତେ ଖାଉଛୁ, ବାପା—

ଶୁଭ—ହଁ ବାପା, ଭୋକ କେମିତିକା—

ବନ୍ଧୁ—ଭୋକ ହେଉନାହିଁ—ତା ହେଲେ ତ ତୋର ଦେହ
ନିଶ୍ଚୟ ବଢ଼ିଯିବୁ ।

ଶୁଭ—ନାହିଁ ବାପା, ବହୁତ ମାସ ଗୋଟାକଯାକ ଓଷା ପଡ଼ିଥିଲା କିନା

ବନ୍ଧୁ—ବହୁତ ମାସତ କେଉଁ ଚାଲିଛି—ଏ'ତ ଅଣିଶ ଅଧା ଅଧ ।

ଶୁଭ—ବୋଧେ ଓଷାବ୍ରତ ପାଳି ପାଳି ଭୋକଟା କେମିତିକା ମର
ଯାଉଛି ।

ବନ୍ଧୁ—ଶୁଭ ! କଥା ଲୁଗୁ ନା ମା—

ରୁଲି—ବାଃ ରେ, କଥାତ ତୁମଠେଇଁ—କହିଲ ବଲ୍ଲ, ବୋଉକୁ
ସାତ ଦିନର ଖଇଁଦେଇ ଯାଇ ଅସିଲି ମାସକ ପରେ,
ଧାର କରଜ କରିବାକୁ ତ ତୁମର ମନା—ଅପା ଜିମାରେ
ଯେତେବେଳେ ଚଣ୍ଡାର ଘର ଶୁଣି, ସେ ବିଚରା କରେ
କଣ—କଲାଏ କିମିତ ?

ଶୁଭ—ରୁଲି ! ତୁ କଣ ଚଳିନାହିଁ ? ତୋ ଡୋଲରୁ କ'ଣ କଟା
ହୋଇଛି ? ତୋର ଏସବୁରେ କଣ ଲେ ? ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁହଁରେ
ବଡ଼ କଥା ।—ବାପା ରୁଲିବାଲି ଏତେ ଦିନକେ ଘରକୁ
ଅସିଲେ, ଟିକିଏ ଥୟ ଥାନ୍ ହେବେ କ'ଣ, ତାଙ୍କୁ ଅଥୟ
କରି ମାରବ ଏ ଟୋଙ୍କା । ତତେ କ'ଣ ନ ଜାଣି ମୁଁ ଚୁପୁଟେ—

ରୁଲି—ଦେଖୁଛ ତ ବାପା । ସତକଥା କହିଲି ବୋଲି, ଅପା କେମି-
ତିକା ମୋ ଉପରେ ଚଲୁଛି—ଚୁପୁଟିବ ବୋଲି ପୁଣି
ଧମକଉଛି ?

ବନ୍ଧୁ—ମୋର ଦୋଷ ମା, ମୋର ଦୋଷ—ନିଜ ଘରକଥା ଏକା-
ବେଳକେ ପାଶୋର ପକାଇଥିଲି. ପର ଧନ୍ଦାରେ ମାତି;
ଅଜ ସେହି ନିଜ ଘରକୁ ଅସିଛି ଅଇଛିବା, ପରଘର ଠିଆ
କରିବାର ଡାକଡ଼ ନେବାପାଇଁ ।

[ତେତିକବେଳେ ଭିକାଗୁଟିଏ ଶୀତ ଗାରବାର ଶୁଣାଗଲା]

(ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀର ପ୍ରବେଶ)

ବ-ପତ୍ନୀ—ଅସ, ତେଣେ ଭାତ ଶୁଖିଯାଉଛି ।

ବନ୍ଧୁ—ରୁଲିର, ଶୋଭର, ତମର, ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଭାତ ଅଛି ତ ?

ବ-ପତ୍ନୀ—ହଁଗୋ ହଁ, ଅଛି—ତୁମେ ଛୁନିଅ ହେବ ନି—

ବନ୍ଧୁ—ବେଶ୍, ଗୁଲ୍—ଅଜି ଏକାଠି ବସି, ସମସ୍ତେ ଖାଇବା—

ତୁମେ ମନା କରନା, ମନା କରନା ।

ବ-ପତ୍ନୀ—ତୁମେ ବାୟା ହେଲ ନା କ'ଣ ? ତୁମେ ନ ଖାଇ ସାରିଲେ

ମୁଁ କେବେ ଖାଇପାରେ ? ଯା ଶୋଭ—ଯା ଗୁଲ୍—

ବାପାକୁ ନେଇ ଯା, ଏକା ଥାଲିରେ ବାଟି ଦେଇଛି,

ଏକାଠି ବସି ଖାଇବ—

ବନ୍ଧୁ—ତୁମେ ?

ବ-ପତ୍ନୀ—ଅଃ, ଗୁଲ୍, ମୁଁ ଦୁଅର ଦିଏଁ । ଠିଆ ଠିଆ କାହିଁକି ?—

ଗୁଲ୍, ଶୋଭ—ବିଲେଇଟା ତେଣେ ନଦୂର ପହର

ହେଉଥିଲା ଯେ—

ଗୁଲ୍—ଅସ, ବାପା—

(ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତେ ଗୁଲ୍‌ଗଲେ

—ଭିକାରୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଭିକାରୀ—ମୋତେ ଅମୃତ ଖୁଆଇଲି, ମା—ଅମୃତ ଖୁଆଇଲି ।

ପେଟରୁ ବର କେତେ ଦିନେ ଏମିତି ଦେଇନାହିଁ, ତୁମେ

ଯେମିତି ମୋତେ ଦେଲ ଅଜି ।

ବ-ପତ୍ନୀ—(ଭିକାରୀକୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ)

ଭିକାରୀ—ତୁମର ଅଧିକାର ଅଧିକ ହେଉ, ମା—(ଗୁଲ୍‌ଗଲେ)

(ବନ୍ଧୁ ଅଇଁଠା ହାତରେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ)

ବନ୍ଧୁ—ଏ କ'ଣ କରଛ ତୁମେ ? ଭାତ ହାଣ୍ଡିଙ୍ଗ୍‌ବିଲ୍‌କୁଲ ଖାଲି

ଦେଖିଲି—ତୁମର ଭାତ କାହିଁ ?—ଓ ସେଇ ଭିକାରୀଟିକି

ନିଜର ଗଣ୍ଡାକ ଅଜାଡ଼ ଦେଇଛ ପରା—

ବ-ପତ୍ନୀ—ଅଜିଅ, ନାରାୟଣ—ଏ କଥା ତୁମେଇ ଶିଖେଇଛ ମୋତେ

ବନ୍ଧୁ—ହେଲେ, ତୁମେ ଖାଇବ କଣ ?

ବ-ପତ୍ନୀ—ତୁମର ପତର ଅଛିଠା, ମୋର କୈବଲ୍ୟ ପ୍ରଭୁ !

ବନ୍ଧୁ—ଅଗରୁ ସେ କଥା କହୁ ନ ରଖିଲ କାହିଁକି ?

ବ-ପତ୍ନୀ—କୈବଲ୍ୟ ତ ବେଶି ଖାଇବାକୁ ହୁଏନା । ତୁମର ଶକ୍ତି-
ହାତରେ ଲାଗିଛି ଯଦି ଶୁଦ୍ଧକଣାଟି—(ସେଇଟିକ ନେଇ
ପାଟରେ ଦେଲେ ଓ ପ୍ରଣାମ କଲେ ।—ଉକାଶ ସେତେ-
ବେଳେ ଗାଲ ଗାଲ ଯାଉଥିଲା, ପରସ୍ପରିର ସମସ୍ୟାକୁ
ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ;—

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟ-ଶେଷର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ଵାଭାବିକ
ଲୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ଉପସ୍ଥିତ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀର
ଗୋଟାଏ ବିଳାସ ବ୍ୟବହାର କୋଳାହଳ
ମଧ୍ୟରେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା—ନାଗପୁଣି ବାବୁଙ୍କର
ବୈଠକଖାନା, ସେଠାରେ ଯେଉଁ ବିଳାସ-
ବୈଠକ ବସିଛି, ତାହା ପୂର୍ବକାଳର ଶୁଦ୍ଧରେ
ମଣ୍ଡିତ, ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦକାଶ୍ଵମାନେ ଯେ
ଯାହାର ମର୍ଦ୍ଦିତ ଅନୁସାରେ ଅସନ ଗ୍ରହଣ
କରିଛନ୍ତି]

ସଭାସଭ—ହାଃ, ହାଃ, ହାଃ, ହାଃ—

ବାସ୍ତାବ୍ୟ—ବୁଝ, ବୁଝ—ବାଇଜ୍ଞ ପୁଣି ନାଚିବେ ।

ବାଇଜ୍ଞ—(ପ୍ରଥମେ ନାଚିଲେ, ତା'ପରେ ନାନା ଅଙ୍ଗବର୍ତ୍ତୀ
ସହ ଗାଇଲେ)

—ଗୀତ—

ମୁହିଁ ପଞ୍ଚବନ ସାଥୁ,

ଅଣେ ନିତି ମଧୁସୂତ

ମେଳନ ବାସନା ରୂପ ଉପାସନା

ପରଶେ ମୁଁ ହରେ ଶ୍ରୀ ।

ନାରାୟଣ—(ଗୀତାନ୍ତେ) ବାଃ, ବାଃ,—ବାଇ ତ ବାଇ--ବାସ୍ତାବ୍ୟ
ବାସ୍ତା—ରାମ, ରାମଜୀ ।

ନାରାୟଣ—ଅଃ, ବାଇଜ୍ଞଙ୍କ ନାମ ?

ବାଇଜ୍ଞ—ମୋ' ନାମ ?—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଇ ।

ନାରାୟଣ—‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଇ’—‘ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରାଜ’—ଅରେ, ବାଇ ତ ବାଇ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଇ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(ସେଲମ କରୁ କରୁ) ଅଠର, ବାରୁ ତ ବାରୁ—

ନାରାୟଣ—(ଅପଣାକୁ ଦେଖାଇ) ନାରାୟଣ ବାରୁ ?

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(ସମର୍ଥନମୂଳକ ଭାବରେ) ‘ନାରାୟଣ ବାରୁ’ ।

ନାରାୟଣ—ଟଙ୍କା—ଟଙ୍କା—ଅସର୍ପି—ମୋହର,—ବାସ୍ତାବ୍ୟ ।

ବାସ୍ତା—ରାମ, ରାମଜୀ !

ନାରାୟଣ—ଅରେ ତୋଡ଼ା କାହିଁ ? ତୋଡ଼ା, ତୋଡ଼ା ?

ବାସ୍ତା—ଆଡ଼ାଏ ବି ନାହିଁ, ରାମଜୀ—ବିଲୁକୁଲ୍ ଖାଲି । ତେବେ
କେତେକ ଘରର ଲୁହା ସିନ୍ଦୂରଟା—

ନାରାୟଣ—କିଛି ?—ଘେନି ଅସ ଏହିକ୍ଷଣି,—ଖାଲିକରି ଦିଅ
ବାଇଁଲାକ—

ବାଇଁଲା—ଥାଉ ଥାଉ, (ନିଜହୋଇ ସେଇମ କରୁ କରୁ) ହୁକୁର
ଏହିପରି ଦୟା ରଖି ଥିଲେଇ ହେଲା ।

ବାଞ୍ଛା—‘ହକୁର’ କ’ଣ ? ମେରେ ସେଇଁ ଅ କୁହ, ବିବିଜାନ୍ ।

ନାରାୟଣ—(ଉତ୍ତରାଦିନାରେ) ସାବାସ୍ରେ ମେରେ ସେଇଁ ଅ
ବାଞ୍ଛାସମ । (କୁଣ୍ଡାଲ ପକାଇଲେ)

ବାଞ୍ଛା—ସମଜା ! (ସତ୍ତ୍ଵାଦିନାସ୍ତ) ଅଃ, କେମିତିକା ବେଅକଲି
ଗୁଡ଼ାକ ମ—ବସି ରହିବ ଅହୁର ?

[ନାରାୟଣ, ବାଞ୍ଛାସମ ଓ ବାଞ୍ଛା ବ୍ୟକ୍ତିତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ
ଅତର୍କ ହୋଇ ପଳାଇ ଗଲେ]

ବାଞ୍ଛା—(ବାଞ୍ଛାକୁ ଲଙ୍ଘିତ କଲେ ନାରାୟଣଙ୍କ ପାଖେ ଅସବିବାକୁ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(ତାହାହିଁ କଲେ)

ନାରାୟଣ—(ସକୋଚରେ ସ୍ଵଳ୍ପ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଥିଲେ)

ବାଞ୍ଛା—ସମ, ସମ—ଏ କି କଥା ସମଜା ? ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀ ଯେ ରୁଷି
ପଳାଇ ଯିବେ ?

ନାରାୟଣ—ନା, ନା—(ବସିଲେ ସ୍ଥିର ହୋଇ)

ବାଞ୍ଛା—ଅହୁର ପାଖକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଜୀ ।—ଅଃ । ଦେଖିଲ, ଯେମିତି
ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ଭେଟ ।—ଜୟ ସମ—
ସାଦାସମ ।—ଜୟ ସମ ସାଦାସମ ।—(ପଛେଇ ପଛେଇ
ଗୁଲିଯାଉଥିଲେ, ଉକ୍ତ ଗଦଗଦ ଭାବର ଅଭିନୟ କରୁକରୁ)

ନାରାୟଣ—(ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠରେ) ବାଞ୍ଛାସମ ।

ବାଞ୍ଛା—ସମ, ସମଜା ।

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଗୁଲିଯାଉଛ କାହିଁକି ?

ବାଞ୍ଛା—ସୁଧା—ସୁଧା ଅଣିବାପାଇଁ, ନାରାୟଣଙ୍କ ।—କେତେ କଲ୍ଲ
 ସାଧନାପରେ, ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଭେଟିଛୁ ଆମ୍ଭ—
 ନାରାୟଣ—(ହସି) ଓ, ତା’ ହେଲେ ତୁମେ କରୁଡ଼ାବତାର ପକ୍ଷୀରାଜ ?
 ବାଞ୍ଛା—ଅନ୍ତତଃ ତାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁଜ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ—କାରଣ
 ତା’ର ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ ରହିଛି—ଏହି ‘ନାକ’ ।

(ନମସ୍କାର କରି ଚାଲିଗଲେ)

[ନାରାୟଣ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉପବେଶନ କଲେ—ନାରାୟଣ
 ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରତି ମୁଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିଧାର ଡାକିଲେ]

ନାରାୟଣ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ନାରାୟଣଙ୍କ ।—

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଭାରି ସୁନ୍ଦରୀ—

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଓଁ ହଁ ।

ନାରାୟଣ—ଜଳନ୍ତା ବଢ଼ି ଶିଖା ପରି—

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଦେଖ, ଡେଇଁ ନ ପଡ଼ ଯେମିତି ।—

ନାରାୟଣ—ପୋଡ଼ି ମରବାକୁ ମନ ଉଠୁନା ହେଉଛି । (ଅଲଙ୍ଘନ
 କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେହିସମୟରେ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ପ୍ରବେଶ
 କରି ଡାକିଲେ, ବିକଳ ହୋଇ)

ବନ୍ଧୁ—ବାପା ।—

ନାରାୟଣ—ବନ୍ଧୁ କକା ।—(ନିକଟକୁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(କଷାନ୍ତରକୁ ଚାହିଁଗଲେ)

ନାରାୟଣ—(ନମସ୍କାର କରି ସାର) ଅଜି ଫେରିଲ ନା କ’ଣ ?—

ଜମିଦାରୀ ହାଲ ଭଲ ତ ? ପ୍ରଜା ପାଟକମାନେ କେଉଁ
 ସ୍ଥାନରେ ଅଛନ୍ତି ତ ?

ବନ୍ଧୁ—(ଲହ ପୋଛିଲେ)

ନାରାୟଣ—ତୁମେ କାନ୍ଦୁଛ କି ? ଜମିଦାରୀ ହାଲୁକି ତେବେ
ଶୁଭ ଶରୀର ?—

ବନ୍ଧୁ—ଶୁଭ ।—ହେଲେ, ମୋ'ର ଜମିଦାର ସାଥୀକୁ ଅଳ୍ପ ଯେଉଁ
ହାଲରେ ଦେଖୁଛି, ତାକୁ ବଳିଯାଇ ନି । (ଲହସିଯାଏ)

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଏଠି ବାହାରିଗଲୁ, କି ?

ବନ୍ଧୁ—ନା, ତତ୍ତ୍ଵିଆ ଦେଇ ବାହାର କରି ଦେଲେ ବି ମୁଁ ଏ' ଥାନୁ
ପାଦେ ବି ଛୁଁ କିବି ନି ।

ନାରାୟଣ—ମୁଁ ବି ସାଙ୍ଗରେ ଯିବି, କି ?

ବନ୍ଧୁ—ତଥାପି ନୁହେଁ ।

ନାରାୟଣ—କି ?—

ବନ୍ଧୁ—ମୁଁ ଏତେକାଳ ଜମିଦାରୀ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଛି—ଜମିଦାର
ଯେ ଏଣେ ଭାସିଯାଉଛନ୍ତି, ସେ ଖବର ରଖି ନି ।—ଅଳ୍ପ
ତା'ର ନିଷ୍ଠୁର କରିବି, ଏଇ ଘରେ—ଏଇଠାରେ ।

[ନେପଥ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଗୋଟାଏ କରୁଣ ଅସ୍ଥିନାଦ ଶୁଣାଗଲା

ନାରାୟଣ—ଏମାନେ କିଏ ? ଏଡ଼େ ବିକଳ କାହିଁକି ?

ବନ୍ଧୁ—ତୁମର ପ୍ରଜା ପାଟକ ବାବା—ତୁମର ମୁହଁକୁ ଗୁହଁ,
ତୁମକୁର ଭରସାକରି, କାନ୍ଦର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ନାରାୟଣ—କ'ଣ ଗୁହାନ୍ତି ? ଏମିତିକା ଲଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା, ହାତରମ
ଲଗିଯାଇଛି—ଅନେକ ହେଉନାହିଁ—ଓଃ । ନା, ମୁଁ ନିଜେ
ଯିବି କି—ସେମାନଙ୍କର ଗୁହାରି ଶୁଣିବି—

ବନ୍ଧୁ—ଗୁହାରି ଶୁଣିବି ବୋଲୁଛ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଣିଛି ଏଠାକୁ ।

ନାରାୟଣ—ତେବେ ଅଉ ଡେଇଁ କାହିଁକି ?—ଅସ—

ବନ୍ଧୁ—ତୁମେ ଯିବ ନି ବାବା । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅଣୁଛି ଏଇ-
ଠାକୁ । ଶକାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଶକା ରକ୍ଷା କରିବେ—ପ୍ରଜାର

ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଜା ରକ୍ଷା କରବେ—ତେବେତେ ଯାଏ ରଜା
ପ୍ରଜାର ମିଳନ ସମ୍ଭବ ।

ନାରାୟଣ—କିନ୍ତୁ ଏ ଥାନକୁ—

ବନ୍ଧୁ—ଏ ଥାନ ବିଳାସ ବ୍ୟସନରେ ଭରିଯାଇଛି, କଲୁଷିତ
ହୋଇଛି—ସେଥିପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ ବୋଲି
ଚିନ୍ତୁଛ ?—ହେଲେ, ଭୟ ନାହିଁ, ବାବା—ରଜା-ପ୍ରଜାର
ପ୍ରୀତି ଜଙ୍ଗାରେ ଅଳ୍ପ ଢାହା ଧୋଇ ପୋଛି ନିର୍ମଳ ପବିତ୍ର
ଧାମ ହୋଇ ପିବ ।

ନାରାୟଣ—କହ—(ମୁଖାବନତ କଲେ)

ବନ୍ଧୁ— ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦରବାର କ୍ଷେତ୍ର—ମୁଁ ତୁମର ‘କହା’ ନୁହେଁ ।
ତୁମେ ମୋର ‘ମଣିମା’—ମୁଁ ତୁମର ବାଣୀବଦ୍ଧ କିକର ।
ମଣିମା । ହୁକୁମ ହେଲେ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ, ଶ୍ରୀ ହଜୁରରେ
ହାଜର କରାଇବି ।

ନାରାୟଣ—(ଜମିଦାର ଘୁଲତ ମିଜାଜରେ) ଅବଲମ୍ବେ ।

(ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଚାଲିଗଲେ)

[ବାଞ୍ଛାସ୍ପଦ ସଶଙ୍କ ଭାବରେ ନାରାୟଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅସି କହିବାକୁ
ଲାଗିଲେ, ପୁଅ ପୁଅ କର, କାନେ କାନେ]

ବାଞ୍ଛା—ଏ’ କଣ କରୁଛନ୍ତି, ରାମଜୀ ?

ନାରାୟଣ—ବାଞ୍ଛାସ୍ପଦ । —ଦେଖତ, ଏହି ପ୍ରଜାମାନେ ମୋର
କେତେ ବିପନ୍ନ ।

ବାଞ୍ଛା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରଣୀ ଯେ ତେଣେ ବାନ୍ଧି ବାଟି ଉଠୁଲୁ—

ନାରାୟଣ—ଏ’ କ’ଣ କହୁଛ, ବାଞ୍ଛାସ୍ପଦ ।—(ଗୁଲି ଯାଉ ଯାଉ ପୁଣି
ଫେରି) ନା ନା, ବିପନ୍ନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ—

ବାଞ୍ଛା—ମୁଁ ରୁଷୁଛି, ରାମଜୀ ।

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ? ବାଞ୍ଛାଶ୍ରମ ?—ପାରିବ ତ ?

ବାଞ୍ଛା—କାଳରେ ପଡ଼ିଲେ ବଳାଇ ଶିଖନ୍ତି । ଏ ଅଜ୍ଞ ବେଶୀ କ'ଣ ?
ଉତ୍ତରାୟଣର ଦୁଃଖ ମୋତନ କରିବାକୁ ହେବ ।—ଏବେ
ଅତେ ପ୍ରଜା ପାଟକର-ଅନ୍ୟ ଅତେ ଲକ୍ଷମୀ ବାଞ୍ଛା-
କର । ହେଲେ, ଲକ୍ଷମୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦୁଃଖ—

ନାରାୟଣ—ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ ଛଡ଼ା ବେଦି ମୋତନ କରିପାରିବେ ନା...
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ବାଞ୍ଛାଶ୍ରମ ଜମିଦାରୀ ଗୃହରେ ତଳିଆ ଠେପି ବସିଲେ ଓ
ଅନ୍ୟ ଅତେ ମୁହଁ ଗୁଲ୍‌ର ଅଲବନ୍ଧ ହୁକାରୁ ତମାଣୁ
ସେବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ]

(ପ୍ରଜାଗଣ ସହ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ପ୍ରଜାଗଣ—ହଜୁର, ମଣିଆ—ଜୁହାର, ମା ବାପ—(ଲମ୍ବ ଶମ୍ଭୁ
ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଲେ)—ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ,
ରକ୍ଷାକରନ୍ତୁ ।

ବାଞ୍ଛା—ଉଠ, କୁହ, ବଣ ଗୁହଁ ।

୧ମ ପ୍ରଜା—ଦେଖନ୍ତୁ ଥରେ ଅନେଇ ଅମମାନଙ୍କର ହାଲ ।
ଅକାଳ ପଡ଼ିଛି—ପେଟକୁ ଦାନା ନାହିଁ—ଅଣ୍ଟାକୁ କନା
ନାହିଁ—ପିଲା ଛୁଆଁଏ ପ୍ରାଣ ଦାଉରେ କଲକଲ—

ବାଞ୍ଛା—ଆଉ, ଆଉ; ମୁଁ ବି ତୁମ କଥାରେ ଶୁଣି କଲକଲ—
ବନ୍ଧୁ—ଗୁପ୍ତ, ଗୁପ୍ତ—ଦେଖି ପାରୁନ, ସା'ନ୍ତେ ତୁମପାଇଁ ଏତେ
ବିକଳ ଯେ, ତୁମ ଅତେ ଅନେଇ ବି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବାଞ୍ଛା—ହଉ, କଅଣ ତୁମେ ଗୁହ, ସପା ସପା କହୁଛଅ ।

ବନ୍ଧୁ—କୁହ—ଡର ଭୟ କାହିଁକି ?—ସା'ନ୍ତେ ନିଜେ ଅଭୟ
ଦେଉଛନ୍ତି । ସେ ତୁମର ଶକ୍ତି—ତୁମେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଜା—

ବାପ ପୁଅ ସମ୍ପର୍କ ତୁମଭିତରେ—ପୁଅ ବାପ ପାଖେ ଅଳି
କରକନି ତ, କରକ କା'ପାଖେ ?

୧ମ ପ୍ରଜା—ଗୋଟାଏ ସନର ଖଜଣା ମାଟି—ଏତିକି ଅମ ଗୁହାର ।
ବାସ୍ତା—ଏ' କିବା କଥା ? ଯା ପାଇଁ ଏତେ ? ଛୁ, ଛୁ, ବନ୍ଧୁକବା
ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ମୋ ପାଖେ ଜମିଦାରୀ କଥା ?

ବନ୍ଧୁ—ନା ନା, ଏମିତି କଥା କହିବେନି, ସା'ନ୍ତେ । ମୋତେ
ଅଉ ମଝିରେ ପୁରାଇବେ ନି—ଏଣିକି ମୋ'ର
ବଳ ବୟସ ହଟିଲା—ରୁଦ୍ଧିଶୁଦ୍ଧି ହୁଡ଼ିଲା । ପାଗଲ
ଅମୁଟିଏ କେତେବେଳେ ଠୁ କିନା ଝଡ଼ିପଡ଼ିବ, ନାଉ
କୋଇଲି ବି ଜାଣିବେ ନି । ମୁଁ ଜୀବ ଥାଉଁ ଥାଉଁ, ରଜା
ପ୍ରଜା ଭିତରେ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ କରେଇ, ମେଣ୍ଟ ବାନ୍ଧି-
ଦେଲେ—ମୋର ଛୁଟି ।

ବାସ୍ତା—ଏ'କି କଥା, କି ? ତୁମେ ଏମିତି ଛୁଡ଼ି ଛୁଡ଼ି ହେଲେ, ମୁଁ
ଛୁଡ଼ିବି କହି କି ?

ବନ୍ଧୁ—ନା ନା—ତୁମେ ସେପରି କୁହ ନା, ବାପ—ତୁମେ ରାଜ୍ୟଭାର
ନେଲେ, ମୁଁ ରଜାଙ୍କ ଖବର ରୁଡ଼ିବି, ରାଜ୍ୟଭାରଠୁଁ
ରଜାଙ୍କ ଖବର ବଳି ଗଲୁଣି ।

ବାସ୍ତା—ବେଶ୍, ତୁମର ଯେବେ ଏଭିତା ରଜା, ସେଥିରେ ମୁଁ ବାଧା
ଦେବି ନି—କାରଣ, ପିତାର ରଜା, ପୁତ୍ରର ପୁରଣ କରବା
ଉଚିତ । ତେବେ, କତେଶ୍ ଭର ଗୁରୁଟା ତୁମପାଖେ
ଅଉ—

ବନ୍ଧୁ—ରହିବା ଠିକ୍ ହୁଏ—ଏଇ ନିଅନ୍ତୁ ଗୁରୁ ।

ବାସ୍ତା—ସେଇଠି ରଖ—ହଁ, ଲୁହା ସିନ୍ଧୁକର ଗୁରୁଟା— ?

ବନ୍ଧୁ—ସେହି ଗୁରୁ ଗୋସ୍ଥରେ ଅଛି, ସା'ନ୍ତେ—

(ନାରାୟଣ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ପଶି ଆସି କହିଲେ)

ନାରାୟଣ—ମୋର ବୋଉର ଗହଣା ସିନ୍ଦୂରର ଗୁଣ ?

ବାଞ୍ଛା—(ଉଠି ପଡ଼ି) ଠିକ୍ କହିଛ, ରାମଜୀ ।

ବନ୍ଧୁ—ବାଞ୍ଛାରାମ । —୫୫

ନାରାୟଣ—ମୁଁ ଯିବ ପଛେ—ଆଜେ ଗହଣା ବାନ୍ଧିବର ଗୁଣ—

ବାଞ୍ଛା—ଶୁଭ ପାରିଜାତ ପାଇଁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ କି କହଲଟାଏ ଲଗାଇ

ନ ଥିଲେ—ଆଜ ଏତ ସାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର—ଲକ୍ଷ୍ମୀ

ଦେବୀ ବାଜା ରଖିବେ ?—ମଥା ପିଟିଦେବେ ନି ନାରାୟଣ-

ଜିବି ଚରଣ ତଳେ ?

ବନ୍ଧୁ—ବାଞ୍ଛାରାମ—

ନାରାୟଣ—ନାଲି ଅଖି ଦେଖାଇବ ପରେ—ବାଞ୍ଛାରାମ ଯା କହେ ବା

କହିବାକୁ ଗୁହେଁ, ତା' ଭ୍ରମ ଜମେଦାର ସା'ନ୍ତକ ମନର

କଥା,—ଏହା ଖିଆଲ ରଖିବ ।

ବନ୍ଧୁ—ତେବେ ଶୁଣ ସା'ନ୍ତେ—ମୁଁ ମରଗଲେ ବି ଏ ଗୁଣ କାହାରକୁ

ଦେଇ ପାରିବି ନି; କାରଣ, ତୁମର ବୋଉ ସ୍ୱର୍ଗକୁ

ଗଲବେଳେ, ସେହି ଗହଣା ସିନ୍ଦୂରର ଗୁଣ ମୋ' ଜିହ୍ୱାରେ

ଦେଇଯାଇ ଥିଲେ, ଆଜ ମୋ'ର ହାତ ଓଠ ଧରି

କହିଥିଲେ, ଘରକୁ ଲାଣି ଆସିଲେ, ତାଙ୍କର ଶାଢ଼ି ପଣନ୍ତରେ

ପେମିତି ପରି ବାନ୍ଧ ଦିଏ ।

ବାଞ୍ଛା—ବେଶ୍ୱତ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଜି ଆସିଛନ୍ତି—ବାନ୍ଧିଦିଅ, ସହଳ ସହଳ ।

ବନ୍ଧୁ—ବାଞ୍ଛାରାମ—

ନାରାୟଣ—ବୁଦ୍ଧ । ଭଲରେ ଭଲରେ ଗହଣା ସିନ୍ଦୂରର ଗୁଣ ଅଖି

ଦିଅ, ନୋହିଲେ—

ବାଞ୍ଛା—ରୁଟି ପାରୁଛ ?

ବନ୍ଧୁ—ଅପମାନ ?

ନାରାୟଣ—ହଁ, ହଁ, ଗଳାଧକ୍ତା ଦେଇ, ସାତ ବେଣ୍ଟିଆ କର,
 ଘରଢ଼ାର ଦେବ ଏହି ସହରରୁ; ଯାଜପୁର ମୁକାମରୁ ।

ପ୍ରଜାପତି—ଏ ଅପମାନ ଅମ୍ଭେମାନେ ସହ୍ୟ ପାରୁ ନା ।

ବନ୍ଧୁ—ଶାନ୍ତ ହୁଅ ଭ୍ରାତୃମାନେ—ଯେତେ ହେଲେ ସେ ମୁନିବ,
 ମୁଁ ନିଜକର—ଅମ୍ଭ ଭିତରେ ଲାଙ୍ଗୁଳି ଟିକିଏ ମନ କସାକସି
 —ତୁମେ ଦେହରେ ପଡ଼ି ତା’ ଅଙ୍ଗ ବଢ଼ାଇ ଦିଅନାହିଁ—
 ଗୁଲିଅସ ଅଭକ୍ତିକା—ମୁନିବ ମୋର ଅସୁସ୍ଥ—
 (ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶେନି ଗୁଲିଯିବାର ଉପଦେଶ)

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ତ ସୁସ୍ଥ ?—ଦେଇଯାଅ ଗୁଲି ।

ବନ୍ଧୁ—ଗୁଲି ଏଠି କାହିଁ ?

ନାରାୟଣ—ତୁମ ଘରେ ଅଛି ?—ବେଶ୍—ବାସ୍ତାବ୍ୟ ।—

ବାସ୍ତା—ରାମ, ରାମଜୀ !

ନାରାୟଣ—ସାଙ୍ଗରେ ଯାଅ ତ ।

ବାସ୍ତା—ମୁଁ—ମୁଁ—ଦେଖନ୍ତୁ, ରାମଜୀ—ଯେମିତିକା ମେଲି କାନ୍ଥ-
 ଛନ୍ଦି ପ୍ରଜାଏ—ରାମଜୀଙ୍କୁ ଏକୃଷ୍ଟି ଅଛନ୍ତି କେବେ ଯାଇ-
 ପାରେ ଲକ୍ଷମନଜୀ ?—

ବନ୍ଧୁ—ମୋତେ ଦିଶୁଅ କର, କାପ—ମୁଁଠକି ପଳାଇ ଯିବି ନା ।

ବାସ୍ତା—ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅମର ଅଛି—ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅମର —

(ବନ୍ଧୁ ଗୁଲିଯାଉଥିଲେ) ହଁ, ଦେଖ, ଯେମିତି ବିଳମ୍ବ ନ
 ହୁଏ । (ବନ୍ଧୁ ଗୁଲିଗଲେ)

ଲକ୍ଷମୀ—ମୋତେ ଭାରି ଭର ମାଡ଼ୁଛି ।

ବାଞ୍ଛା—ଅଉ ଭର ଭୟ ନାହିଁ, ସୀତାଜୀ—ସବୁ ଶୁଣି
ନିଧନ । ଏଥର ନିଦରେ ଅସନ୍ନ, ବସନ୍ତ, ରାମ-
ସୀତାଭିଷେକ ହେଉ—ଅଉ ମୁଁ ଗୁମର ସେବାକାଣ୍ଡ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହୁଏ ।

ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୁର ଦୃଶ୍ୟର ପରଶେଷରେ ଯେଉଁ ଘନ ଘନ
ହୁଲହୁଲ ଓ ଶଙ୍ଖପୁନି ଶୁଣାଗଲା, ତାହା ଗ୍ରାମର
କେତେକ ଗୋଟି ଗୋଟି ବାଲିକାମାନେ
ଓଷାଖେଳ ଖେଳୁଥିଲେ । ସେହି ସଂକ୍ରାନ୍ତର
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା, ତାହା
ହେଉଛି—ଗାଁ ଭିତରେ ବିରଜା ମନ୍ଦିରକୁ
ଯିବା ଆସିବାର ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବାଟ ।
କରପଟର ବଣ ଲଟା ଗହଳି ଭେଦକର
ବିରଜାଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଚୁଡ଼ା ଦେଖା-
ଯାଉଥାଏ । ପିଲାମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
ପିଠାରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଫୁଲ ରଖି, ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରୁ
ତାହା ଧରି ଗାଉ ଗାଉ ଅସୁଥିଲେ]

ପିଲାମାନେ—ଜହ୍ନିଫୁଲ ଠୋକା—କାକୁଡ଼ି ଫୁଲ ଠୋ, ଚୁଟିଆ
ମୁଣା କହୁ ଯାଉଛି—ଗୁଡ଼ିଲ ମୁଁ ଏ ଥୋ—

୧୨ ପିଲା—ଅଲୋ, ହୁଲହୁଲି ଦିଅ ଲୋ—

(ସମସ୍ତେ ସେହିଭଳି କଲାବେଳେ, ବୁଲି ଗୋଟିଏ
ପୁଲଗୁଆ ଉପର ପ୍ରବେଶ କଲା)

ବୁଲି—ଏ କି ଖେଳ ଖେଳୁଛ କି ଲୋ ?

୧୨ ପିଲା—କାହିଁକି ମ, ଜଞ୍ଜି ଓଷା ଖେଳ ।

ବୁଲି—ଏଃ, ଏ ଗୋଟାଏ ଖେଳରେ ଲେଖା—ହୁଁ—ପିଢ଼ାରେ
ଗାରେ ଗାରେ ଚିତାମାର ଦେବ—ପୁଲ ଗଣ୍ଡାଏ ଥୋଇ—
ଦେବ—ଅଉ ଦି ମୁଣ୍ଡରୁ ଦି'ଜଣି ଧରି, ଗାରବ—
'ଜଞ୍ଜି ପୁଲ ଠୋ ଠା'

୧୨ ପିଲା—ବେଶ୍ ତ, ତୁ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ଖେଳ ବତାଇ ନୁଁ ?

ବୁଲି—ଦୁଇରୁକୁଣୀ ଓଷା ଖେଳ ଖେଳିବା ।

୧୨ ପିଲା—ଓଃ, ଭାରି ନୂଆ ଖେଳଟାଏ ବତେଇଲା ସେ । ଅମେ ଅଉ
କାଣୁନା । ଏମିତି ଗୋଟିଏ ପିଢ଼ାରେ ଝୁରୁଥିଲୁ ନ ଥୋଇ,
ମାଟିର କୁଣ୍ଡେରଟିଏ ବସେଇବ—ସେ ପିନ୍ଧିବ ଗୁଣା ବଶୁଣୀ,
ଖଡ଼ୁ ପାହୁଡ଼, ଅଉ ମୋଟ ତନ୍ତୁଗୁଣା ଶାଢ଼ୀ ।

୨ୟ ପିଲା—ହଁ ମ—ଭୋଦୁଅ ମାସ—ପାଞ୍ଚିପାଳି ପାଞ୍ଚି ରଇବାର
ଏ' ଓଷା ହୁଏ । ଭାରି ତ ସେ ଖେଳ, ଅଉ ଅମକୁ
ଅସିବ ନି ?

ବୁଲି—ଅଲୋ, ନାଁଲୋ ନା—ସେ ଖେଳ ନୁହେଁ—ଓଷା କଥା
ଅମେ ଖେଳିବା ।

୧୨ ପିଲା—ଓଷା କଥା ?

ବୁଲି—ହଁ ଲୋ, ତଅପୋଇ କଥା ।

୨ୟ ପିଲା—ଖୁଦୁରୁକୁଣୀ ଓଷା ପୁଜିଲାବେଳେ ଘେଉଁ କଥା କୁହା
ହୁଏ ତ ?

୧ମ ପିଲା—ତାକୁ କେମିତି ଖେଳିବା ମ ?

ବୁଲି—ମତେ ଅପା ଶିଖେଇଛି—ଏମିତି ମୋପର ଶ୍ଳେଷ ଥିଲା
ବେଳେ ସେ ଯେମିତି ଖେଳୁଥିଲା । ଅଗେ ତୁମେମାନେ
ପାଟିତୁଣ୍ଡ ନକର, ଶୁଣ—ମୁଁ ଠିକେ ଠିକେ କଥାଟି କୁହେଁ ।
୧ମ ପିଲା—ହଉ, କହ ।

ବୁଲି—ସାଧବଟିଏ—ତାର ସାତ ପୁଅ, ସାତ ବୋହୂ, ଅଉ ସୁନାନାଙ୍କା
ଝିଅଟିଏ—ତା'ର ନାଁ ତଅପୋଇ । ତଅପୋଇ ସଭାସାନ
କୋଳି, ସମସ୍ତଙ୍କର 'ଦୁଲଣା' ହୋଇଥାଏ । କିନେ ତଅପୋଇ
ସୁନା ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଧରି ଖେଳୁଥିଲା ବେଳେ, ଗୁଡ଼ି ଗୁଣ୍ଡି
କାନ୍ଥୁଣୀଟିଏ ଥୁରୁ ଥୁରୁ—ମଥାରେ ନୁଖୁରାବାଳ ଫୁରୁ ଫୁରୁ
—କାନ୍ଥୁଣୀ ଝଡ଼ପଡ଼ୁଛି କାନ୍ଥରେ କ'ଣ—ଅଣ୍ଟା ପିଠି
ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଛି—କାନ୍ଥ ଖଣ୍ଡେ ଧରି ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ ହୋଇ
ଅସି କହିଲା—

୨ୟ ପିଲା—କ'ଣ କହିଲା ?

ବୁଲି—‘ଅଲେ ଝିଅ, ତୋ ବାପ ତୋତେ ଏତେ ଗେଲକସର
କରେ ଯେ, କହିଲେ ସବିବ ନାହିଁ । ସୁନାର ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଏ
ମାଗି ଅଣି, ଖେଳି ପାରୁ ନୁ ?’

୩ୟ ପିଲା—ଗୁଡ଼ି ତ ବେଶ୍ କଥା ଶିଖେଇଲା ?

ବୁଲି—ଶୁଣିବ—କସ କସ ।—ତଅପୋଇ ରାଁ ଧଇଲା—ସେଇକ୍ଷଣି
କଣିଅକୁ ଡକାଇ ଦେଲା—ସୁନାରଗୁଙ୍ଗୁ ଗଡ଼ିବାକୁ ବରାଣ
ଦିଅଗଲା—ଗଡ଼ା ଅଧା ହୋଇଛି, ତଅପୋଇର ମା ମଲା—
ପୁରା ଦେଲା ବେଳକୁ ବାପା ବି ମଲା—ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି କାହିଁ
ଉଡ଼େଇଗଲା ।

ଅନୁପିନ୍ଧ—ଅଲୋ ମୋ ବୋଉ ଲୋ ! ଅଉ ଶୁଣିବ ନି ଲୋ—ମତେ
ଭାବି ତର ମାଡ଼ୁଛି ।

ଅନୁପିନ୍ଧ—ବୁଢ଼ୀଟା ରାସସୀ ନା କ'ଣ ?

ବୁଲି—ଅଲୋ, ନାହିଁ ଲୋ—ସେ ହେଉଛନ୍ତି ନିଜେ ମା ମଙ୍ଗଳା—
ଶତ୍ରୁକୁଣୀ—

ଅନୁ ପିନ୍ଧ—ଏମିତିକା କଥା ଜାହାଣୀଟାଏ ନା ?—

ବୁଲି—(ହସି) ଅଲୋ ଜାହାଣୀରାସସୀ ନୁହେଁ ଲୋ—ଅପା ମତେ
ବୁଝେଇ କହିବ ପରା—ଠାକୁର ଦେବଦାମାନେ ଏ
ମଞ୍ଚମଣ୍ଡଳକୁ ଆସନ୍ତି ଏଇ ବେଳରେ, ଅମଠୁ ଭୋଗ ଖାଇବା
ଲେଉଟେ ।

ଅନୁ ପିନ୍ଧ—ଭୋଗ ଖାଇବା ଲେଉଟେ, ନା ମଣିଷ ଖାଇବା
ଲେଉଟେ ?

ବୁଲି—(ହସି) ଅଲୋ ନାହିଁ ଲୋ ନାହିଁ—ଅପା କହୁଛି—ଆମେ
ମଣିଷଜାତି ଏମିତି ଯେ, କଷ୍ଟରେ ନ ପଡ଼ିଲେ, ବୃଷ୍ଟି ନାମ
କେବେ ଭଜିବୁ ନି ।

ଅନୁ ପିନ୍ଧ—ଓ, ସେଇଥିପାଇଁ ମା ମଙ୍ଗଳା ଉଅଣ କର ତଅପୋଇବୁ
ପଡ଼ିଲେ କଷ୍ଟ ଦେଲେ, ତା' ପରେ ସେ ତାକୁ ପୂଜିବାରୁ
ସୁଖରେ ରଖିଲେ ।

ଅନୁପିନ୍ଧ—କେମିତି ?

ବୁଲି—ଯଦିଠୁ ଗପ ଗୁଡ଼ିକ, ସେଇଠୁ ଶୁଣିଲେ, ବୁଝିବ—ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି-
ବାହନ ଗଲ—ଭାଇମାନେ ବେପାରୀପିନ୍ଧ, ହଟିବେ
କାହିଁକି ? ଦିନେ ଏକାଠି ହୋଇ ବସି ବୁଲି ଯାଆନ୍ତେ
—ତା'ପରେ ବୋଇତ ଚଢ଼ି ସିଂହଳ ରାଜଜନ୍ତୁ ବଣିଜ କର
ଗଲେ, ଅଉ ଅଉ ସାତାବୋହୁଙ୍କ ଜମାରେ ତଅପୋଇବୁ

ରଖି ଗଲେ—ତାଙ୍କିତ୍ କର ଯେ, ତା'ର ଯେମିତି ଟିକିଏ
ଅଣହେଲା ନ ହୁଏ ।

୨ୟ ପିଲା—ହଁ, ତା'ପର ମୁଁ ଜାଣେ ମ—ସେହି ବୁଢ଼ୀ ବେମିତି
ସାତ ବୋହୂକୁ କାନେ କାନେ ଶିଖେଇଲା—

୩ୟ ପିଲା—କ'ଣ ?...

୨ୟ ପିଲା—ଏଇ ନଗଦକୁ ଦୋଳିରେ ବସାଉଛ, ଖଟରେ ଶୁଅଉଛ,
ସାତ ଭୁଣ ରାନ୍ଧି ବାନ୍ଧି ଖୁଅଉଛ—କହୁଲି, ଏତେ ସେବା
କରୁଛ ଯା'ର, ସେହି ନଗଦ ବଡ଼ହେଲେ—ତୁମ ଉପରେ
ସକାର ହେବ ସିନା ।—

୧ମ ପିଲା—ହେଲେ, ବଡ଼ ଛ ବୋହୂଙ୍କ ଭଳି ସାନ ବୋହୂ ନଥିଲା ।
ବଡ଼ ଛ ବୋହୂ ବେଳମାଣି କରି ଯେତେବେଳେ
ତଅପୋଇକୁ ବନସ୍ତରେ ଛେଳି ଜଗିବା କାମରେ ଲଗେଇ
ଦେଲେ, ସେତେବେଳେ ସାନ ବୋହୂଟି ପରା, ଏ' ଅଖିର
ଲୁହ ସେ ଅଖିରେ ମାରି ରହୁଥାଏ ।

ବୁଲି—ହଁ, ତା'ପର ଶୁଣ—‘ଘରମଣି’ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଛେଳି
ଥାଏ । ସେଇଟି ବୋହୂମାନଙ୍କର ଭାରି ପିଆର । ସେହି
ଛେଳିଟି ଦିନେ ଗୁହାଳକୁ ଅଇଲା ନି । ତଅପୋଇର ପଡ଼ି
ବନ୍ଦହେଲା । ସେ ବିଚର କରେ କ'ଣ ? ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ
ଏଣେ ତେଣେ ଖୋଜି ଖୋଜି ବୁଲିଲା । ଛେଳି ନ
ପାଇଲେତ ଘରକୁ ଫେରିବ ନି । ଫେରିଲେତ ଅବସ୍ଥା
ସରିଯିବ—ଇମିତି ବେଳେ—

୨ୟ ପିଲା—ମୁଁ ଜାଣେ—କାଳିଝିଏ ଖୁବୁଛୁକୁଣୀ ଓଷା ଫୁଲୁଥିଲେ,
କାନକୁ ଗଲା । ସେଇଠି ପାଇ ହାଜର ହେଲା, ତା' ମନ କଥା
ଜଣେଇଲା, ଅଉ ଘରମଣିକୁ ପାଇ ଘରକୁ ଫେରିଲା ।

ବୁଲି—ଖାଲି ସେତିକି ?—କାର ବରଷ ହେଲା ଯଦି ଭାଇମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ମିଳୁ ନ ଥିଲା, ସେମାନେ ବୋଇତ ବୋହେଇକରି ଘରକୁ ଫେରିଲେ, ପୁରୁ ସପତ୍ନରୁ ଅଧିକ କଲେ ।

ଶୟ ପିଲା—ଯଦି ଭାଉଜମାନେ ତଅପୋଇକି ଏତେ ଦୂନି ଅବସ୍ଥା କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ କିଛି କହିଲେ ନି ଭାଇମାନେ ?

ବୁଲି—କହିଲେ ନି ?—ସେହି ତଅପୋଇ ଅଗରେ, ଜଣ ଜଣ କରି ଛଅ ବୋହୂଙ୍କ ନାକ କାଟି, ନାକୋର କରି ଅଗ୍ନାଗ୍ନି ବନସ୍ତରେ ନେଇ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ପରା ।

ଅର୍ଥ ପିଲା—ମୋ ବୋଉଲେ । ଅଛା, ଅଗ୍ନାଗ୍ନି ବନସ୍ତରେ ବାଘ ଭାଲିତ ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ, ସେମାନଙ୍କୁ ଖାଇ ପକେଇଥିବ ?

ବୁଲି—ୟା ଅଜ ପଚାରିବାକୁ ?

ଶୟ—ସାନ ବୋହୂଟି ?

ବୁଲି—ଭଲ ସେ, ଭଲରେ ରହିଲା ।

ସମସ୍ତେ—ତେବେ ତ ଏ ଭଲଲେ ।

୧ମା—ହେଲେ, ଆମେ ଖେଳିବା କେମିତି, ବୁଲି ?

ବୁଲି—ସେଇ କଥାତ କହୁଛି, ଆମା ଯେମିତି ଖେଳୁଥିଲା ପିଲାଦିନେ । ଆମ ଭିତରେ ଜଣେ ହେବ ତଅପୋଇ, ବାକି ସାତଜଣ ହେବେ, ସାତବୋହୂ ।

ଶୟା—ଅଜିତ କେହି ନାହିଁ—‘ଭରମଣି’ ହେବ କିଏ ?

[ଅନେକ ବେଳୁ ନାଗପୁଣ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରି ପିଲାମାନଙ୍କ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଥାଇ ସେମାନଙ୍କର କଥାବାଣୀ ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ଆପଣାର ପିଲା ଦିନର କଥା ସ୍ମରଣ କରିବାର ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ]

ନାରାୟଣ—ହଁ । ‘ଅର୍ଡ଼ର ମେ’—‘ଅର୍ଡ଼ର ମେ’ (ଛେଳିଭଳି
ବୋକାରଲେ) ଅଃ, ତମେ ସବୁ ପଳାଉଛ ବାହୁଁକି ? ଖେଳ
(ପିଲାମାନେ ଚାଲିଗଲେ)

ବୁଲି—(ଗଲନାହିଁ, କଟମଟ କରି ନାରାୟଣ ଆଡ଼େ ଅନାରି
ଠିଆ ହେଲା)

ନାରାୟଣ—କି, ତମେ ପଳେଇଲ ନି ?

ବୁଲି—ଛେଳିକି ଡରାବି ମୁଁ ?

ନାରାୟଣ—(ମନକୁ ମନ) ଠିକ୍ ଏମିତି କଥା ପଦକ ଦିନେ, ଦଶ
ବର୍ଷକଲେ, ଏମିତି ଜଣେ ବାଳିକା ମୁହଁରୁ—(ବୁଲି ଆଡ଼େ
ଗୁହଁ) ବାପୁରେ, କି ଗୁହାଣୀ ? ଶିକାରୀ ବାହୁଣୀ ଲେ
ମା—ପଳାଏ ପଳାଏ—(ପଳାୟନର ଅଭିନୟ କରିବା)

ବୁଲି—ଠିଆ ହୁଅ—

ନାରାୟଣ—ମତେ ?

ବୁଲି—ହଁ, ତୁମକୁ ।

ନାରାୟଣ—ଛେଳିକି ଚିଲିପକେଇବ ନି ତ ?

ବୁଲି—ନା ।

ନାରାୟଣ—ଅଭୟ ପାଇଛି, ଆଉ ଭୟ କ’ଣ ? କୁହ ମଙ୍ଗଳା-
ଠାକୁରାଣୀ । ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ବୁଲି—ତମେ ଏ ଗାଁର ଜମିଦାର ନା ?

ନାରାୟଣ—ମତେ ଚିହ୍ନ ?

ବୁଲି—ଚିହ୍ନ ବି ନା, ଗଲା ଦୋଳପୁରୀଆଁରେ, ମୋ ମୁହଁରେ ଅଭିର
ବୋଲି ଦେଇଥିଲ ପରା ?

ନାରାୟଣ—ତମେ କିଏ ? ମୁଁ ତ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନି ?

ବୁଲି—ହେଲେ, ବାପାକୁ ଲୁଚେଇ ମୋ ହାତରେ ଅବିର ମୁଠେ
 ଦେଇ ଯେତେବେଳେ ତୁନି ତୁନି କରି କାନରେ କହିଥିଲ
 —ବୁଲି, ଏ ଅବିର ମୁଠାକ ତୋ ଅପା ମୁହଁରେ ବୋଲି
 ଦରୁ, ଅଭି କହିବୁ—ଏ ନାରଣଭାଇର ଅବିର...
 ସେତେବେଳେ ତ ଏ ବୁଲିକୁ ବେଶ୍ ଗହ୍ମିଥିଲ ?

ନାରାୟଣ—ତମେ ସେ ଅବିର ଦେଇଥିଲ ଶୋଭ ମୁହଁରେ ?
 ତମେ ମୋ ବଳିକବାଳ ବଞ୍ଚି ?—ତମେ—

(ବୁଲିକୁ ଧରିବାକୁ ଧାଇଁଲେ)

ବୁଲି—ଠିଆ ହୁଅ, ଜବାବ ଦିଅ । ତମେ ପିଲାଦିନେ ଅପାର ଖେଳ
 ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଥାଅ ବୋଲି ମୋର ଖେଳ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅ,
 କାହିଁକି ?

ନାରାୟଣ—ସେଇ ପୁରୁଣା ଅଭ୍ୟାସ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା, ବୁଲି—
 ଅତି ତମର ଏଇ ଖେଳ ଦେଖି—ବୁଲି—ବୁଲି—

ବୁଲି—ହୁଅଁ ନା ମତେ—ରାଁଅର ଜମିଦାର—ଠିକ୍‌ଏ ହୋଇ
 ଅକଲ ନାହିଁ ତମର ?

ନାରାୟଣ—ସତେ, ବୁଲି—ମୁଁ ଯାହା କରିଛି, ସେଥିପାଇଁ ତମକୁ
 ହୁଅଁ ବା ମୋର ଅଦୌ ଭଗତ ନୁହେଁ ।

ବୁଲି—ଏକା ତମର କାହିଁକି, କାହାର ନୁହେଁ ।

ନାରାୟଣ—କାହାର ନୁହେଁ ? (ଅପ୍ରତିବଳ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁବହିଲେ
 ବୁଲିଅଡ଼େ)

ବୁଲି—ଅହେ, ଅତି ପରା ସପ୍ତମୀପୂଜା ? ମୁଁ ବିଜୋଳି ପୂଜାପାଇଁ
 ପୁଲ ଘେନି ବାହାରିଛି—

ନାରାୟଣ—ଓ—ସେଇଥିପାଇଁ ଶ୍ରେୟବାକୁ ମନା କଲ ?

ରୁଲି—ହେଇ, ଦେଖୁନି— (ପୁଲ ଗୁଞ୍ଜୁଡ଼ି ଦେଖାଇଲା)

ନାରାୟଣ—ତୁମେ, ଏତେ ବକଟେ ପିଲା, ଦିଅଁ ପୁକୁ ବାହାର ?

ରୁଲି—ମଲା, ମୋର କି ଚରକ ମ ?—ଅପା ପୁକୁବ ବୋଲି
ନେଉଛି ନା ?

ନାରାୟଣ—ଅପା ?

ରୁଲି—ହଁ, ଏଇ ଭୋଗ ଥାଳିଥାଏ ଥର ଥର । ନାରାୟଣ ।
ମୁଁ ଏଠି ଏମିତି ଖେଳରେ ମାତିଥିଲି ବୋଲି ଅପାକୁ
ଯେମିତି ବହୁ ନ ଦିଅ । ଦେଉଳରେ ବସି ମାଳ ଗୁନ୍ତୁଛି,
ଏଥିପାଇଁ କେତେ ବେଳୁଁ ମୋତେ ପଠେଇ ଦେଇ
ଥିଲା । ଏବଂ ଜାଣିଲେ ଅଭାବ କି ରଖିବ ନି । ଦିହଯାକ
ଖାଲି ରୁମୁଟି ପରାସ କରି ଦବ । ଯାଏଁ... (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାରାୟଣ—ଓଃ । ବୁକୁ ଭିତରେ ଏକ ପରାସ । ନା, ନା ଏ ଗୋଟାଏ
ଦୁର୍ବଳତା । କାହିଁକି ପଢ଼ି କହୁଛି, ପ୍ରେମ କରିବାକୁ
ହେଲେ, ସାହସ ଦରକାର । ବିଲୁପଜ୍ଞାନ ଚିନ୍ତାମଣିସଦାଶେ
ବେ ଧର ନଈ ପାର ହୋଇଥିଲେ, ସାପ ଲଙ୍ଘନ ଧର
ପାଚେଇ ଡେଇଁଥିଲେ—ମୁଁ ଏଇ ଗହଣା ଲାଗି ଛାଉ
ଗୋଟାଏ ବୁଢ଼ା ଗୁମାସ୍ତା, ଗୋଟାଏ ଗୁରୁକୁ ବରଣାସ୍ତ୍ର
କରିଛି—ବେଶୀ କଣ ? ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(ଜଣେ ଅନ୍ଧ
ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଘେନି ବୁକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟିଏ ଗାର ଗାର ପ୍ରବେଶ
କଲା)

—ଗୀତ—

ଅଛ କେ ଧରଣୀ ଦାତା, ଶୁଣିବ ଗୁହାଣ ?
 ଦିଅ ଭଣ, ଦିଅ ମୁଠେ, ଅମେ ବାର-ଦୁଅର ।
 ଗନ୍ତାଘର କର ଖାଲି ଦେବକି ଭଣାବୀ ବୋଲି
 ନ ଦେଲେଟି ପିରୁ ଗୁଲି,
 ଅମ କରମ ଅଦର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅଜ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଭଣ ମିଳୁ ।

ନାରାୟଣ—ଏଇ ଗହଣା ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଅଜ୍ଞ ତା' ତା'...

ନାରାୟଣ—ଛେଡ଼ ତ କମ୍ ନୁହେ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଗରଦିନ ପିନ୍ଧି ଅସିଛି ପରା ।

ନାରାୟଣ—ଏବେ କପାଳ ପଡ଼ିଲା, କଅଣ କରୁଛୁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସାଧନ୍ତେ । ଏ ଗେରପ୍ରସ୍ତ ହାତ ଧରିଲା ଦିନୁ—

ବ୍ରାହ୍ମଣ—କିଲେ । ତୁ' ତ ଭାରି ବଢ଼ି ବଢ଼ି କଥା କହୁଛୁ ? ମୋର
 ଅଖିଥିଲା କେଳେ ଡୋର ଗହଣା ନ ଥିଲା ? ଅଜ ଅଜ
 ହେଲି ବୋଲି ସିନା, ଦାତାଙ୍କ ପାଖେ ମୋ ନାଁରେ ଏତେ
 ଲଜେଇ କହୁଛୁ ? କହୁଲ ସାଧନ୍ତେ । ଅଖି ଥାଇ କଣ
 ଛେବେ ଅଜ ଭଳି କାମ କରନ୍ତି ନାହିଁ ?

ନାରାୟଣ—‘ଅଖି ଥାଇ କ’ଣ ଛେବେ ଅଜ ଭଳି’—କିଏ ତୁ ?
 କେଉଁଠୁ ଅସିବୁ ? ଯା ଯା ଅଖି ଅଗରୁ ବାହାର—ଏଇ
 ନେ—ଯାଃ ଅଣ୍ଟାରେ ତ କିଛି ନାହିଁ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ—ନ ଥାଉ, ଦୟା ଦରଦ ଅଛି ତ ? ଅଜ ନ ହେଲେ ଅଜ
 ଦିନେ ନେବି ସାଧନ୍ତେ । ଗାଅ, ଗାଅ, ସାଧନ୍ତକୁ ଗୀତ

ଶୁଣା...ଭଲ କରି ଭାଗ ମୁଁ ଯା ପାଇବାକୁ ଯେବେ
ଆଶା—

—ଗୀତ—

ପଥ ନୟନ ତୋଳା, ଖେଳାଇ ତୁ ମଞ୍ଜୁଳା
ହାଣିଲୁ ଯେ ଶର ବାଳା, ମରମେ ଭେଦିଲୁ ସେହୁ ।
ଖରବ ମୋ ତନୁ କଲ କି ଅତନୁ
ଭରମେ ଗୁଲେ ମୁଁ ବାହିଁ, ସରମ ତ ମୋର ନାହିଁ,
ସରସେ ତୋ ରସେ ମାତି—ଅଳସ ଥିଲୁ ମୋ ଗୁଳି
ସହସା କେ ଦେଲୁ ତେଜ ଦେଲୁ ମୁଁ ଚିତ୍ତିରେ ଗୁଳି;
ଛନକା ପଶିଲୁ କ୍ଷଣେ, ଛନ ଛନ ଦେହ ମନେ
ସଖିରେ, ସଖିରେ, କେହୁ ତ ପାଖରେ ନାହିଁ—
ସପନ କି ଦେଖେ ମୁଁହିଁ ।

ନାରାୟଣ—ମନଟା ଏମିତି ଦୋହଲିଲୁ କାହିଁକି ?—ବାହାର ଯାଅ
ଏଠୁ...ଜଳଦି, ଅଖି ଅବରୁ,—ଜଳଦି...

କ୍ରାନ୍ତଶ୍ରୀ—ହଉ ଅସୁରୁ, ସାଥନ୍ତେ । ଭବ ଦବାକୁ ମନ କରିଥିଲେ,
ଯେମିତି ପାଶୋର ନ ପକାନ୍ତି, ମନ ଭିତରେ ସତେଜ
ଥାଏ ଯେମିତି ।

ଅଧରୁ ଧରୁ ବୋଲି, ଅଧୀରେ ଯାଉଛୁ ବୁଲି
ମରାଜିକା ପଛେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ।

ଧାଇବା ହେବ ତୋ ସାର ମାର-ଶର ଏ ବେଢ଼ାର
କଉଡ଼ିକ କରେ ତୋର ପାଇଁ ।

(ଗୁଲିକରେ)

ନାରାୟଣ—“ମନ ଭିତରେ ସଚେତ ଆଏ ଯେମିତି”—ହାଃ ହାଃ
 ହାଃ—ଦୁନିଆକୁ ଯେ ପାଶୋରବାକୁ ବସିଛି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ
 ପ୍ରେମରେ ଭୋଳିଦେଇ, ସେ ଛୁର ଭିକାରୀର ଭକ କଥାଟା
 ମନରେ ଗଣିପନ କରି ରଖିବ ?—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—(ପାଉଥିଲେ)

[ଶୋଭା ଭୋଗ ଥାଳିଆ ଘେନି ପ୍ରବେଶ କଲା ବିପରୀତ
 ଦିଗରୁ । ନାରାୟଣକୁ ଅଗ୍ରନକ ଦେଖି, ଓଡ଼ଣା ଟାଣି
 ଦେଇ, ଗୋଟିଏ ଗଛର ଅଡ଼ୁଆଳରେ ଠିଆ ହେଲା]

ନାରାୟଣ—(ଚାଲିଯାଉଥିଲେ ଏକମୁହାଁ, ନଜର କରି ଫୁଲ
 ନିକଳ ଭଳି)

ଶୋଭା—(ନାରାୟଣ ଖଣ୍ଡେ ଦୂର ଚାଲିଗଲା ପରେ, ବାହାର
 ପାଉଥିଲା ସିଧା ସିଧା)

ନାରାୟଣ—(ହଠାତ୍ ମୁଣ୍ଡରେ କି ଗୋଟାଏ ତାଡ଼ନାରେ ଫେରି,
 ଠିଆ ହୋଇ ଚାହିଁ) ଶୁଣ ତ ?

ଶୋଭା—(ମୁହଁ ନ ଚାହିଁ ଠିଆ ହେଲା)

ନାରାୟଣ—ତମେ ହିଁ ପୂଜିବାକୁ ପାଉଛ ?

ଶୋଭା—(ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରିଲା)

ନାରାୟଣ—ତମେ କଣ ବନ୍ଧୁ କଲାଇ ହିଁ ?

ଶୋଭା—(ଭାଷା ସ୍ମରଣ ନାହିଁ)

ନାରାୟଣ—ଶୋଭା ! ମୁଁ ତମର ନାରୀ—

ଶୋଭା—ନାରୀ ଭାବ ।

(ଭୋଗ ଥାଳିଆ ହାତରୁ ଖସି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା)

ନାରାୟଣ—ଶୋଭା ।

ଶୋଭା—(ନାରୀ ଭାବ ।

ନାରାୟଣ—ଗୋଡ଼ । (ପରସ୍ପରକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଦୂରରେ ଯିବାକୁ
 ଚାଲିଲେ । ସେତକିବେଳେ ଦୂରରୁ ଗୋଟାଏ ମନାଦି ଶବ୍ଦ
 ଶୁଣଗଲା) “ସମସ୍ତେ ଶୁଣ—ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ
 ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତୁଣରେ ସଦର ଗୁମାସ୍ତା ଶ୍ରୀ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି
 ଆଜିଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ।”

ନାରାୟଣ—ବନ୍ଧୁ ବର, ବନ୍ଧୁବର, ମନାଦି—ବନ୍ଧୁବର ମୋର
 କରିବେ ନୁହେଁ... (ଚାଲିଗଲେ)

ଗୋଡ଼—ମୁଁ ଗୁମାସ୍ତାଣୀ କରି କଲି, ଠାକୁର ଅମଣିଆ ପକ୍ଷର
 ମାରା କର ଦେଲି ? ଓଃ, ନାରଣ ଭାବେ ମଙ୍ଗଳ
 ମନାସି, ଏହି ପୂଜା ଗୁରୁଦିନ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ ପୂଜା
 କରିବାକୁ ବାପା ମୋତେ କହିଥିଲେ—ମୁଁ ଓଷାବୁଦ୍ଧ
 ଠିକ୍ କରିପାରେ ବୋଲି ମୋ ଉପରେ ବାପା ଏ ଭାର
 ଦେଇଥିଲେ । ମା—ମା—

[ସେହି ବୁଢ଼ାବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଆଳିଆ ପେଟିଠି ଯେଉଁଥିରେ ସେହି
 ସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ଭୋଗଥାଳିଆଟି ଧରି ଠିଆ ହୋଇଥିବାର
 ଦେଖାଗଲା]

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ—ମା । ତମର ଅମଣିଆତ ମାରୁ ହୋଇ ନା—ମୋର
 ହାତରେ ଧରୁର ଦେଇଥିଲ ଅନାଗତରେ । ଅସ ମା—

(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର ପରଶେଷରେ ଭୋଲ ମହୁଣୀ
 ବଣ୍ଟା ପ୍ରଭୃତିର ଯେଉଁ ମିଶ୍ରିତ ବାଦ୍ୟଧ୍ବନି
 ଶୁଣାଯାଇ, ତାହା ସମେ ଦୂରେ ମିଳାଇ ପିବାକୁ
 ଲାଗିଲା । ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା—ଜମିଦାରଙ୍କର
 କଚେରୀ ଘର । ସିରସ୍ତା ବାମ ଜୋରସୋରରେ
 ଗୁଲୁଛି । ଦୁଇଜଣ ଅମଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଲେଖା
 ଲେଖି ବାମ ଅଡ଼ ଜଣେ ଖଜଣା ଅସ୍ତଲ
 ବାମରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଗୋଟାଏ ପଟେ, ସଦର
 ଗୁମାସ୍ତା ଯେଉଁଠାରେ ବସନ୍ତି, ସେଇଠି ଟିକିଏ
 ଠା ଛୁଡ଼ି ଗୋରମ ପୁଢ଼ା କୋଥଳି ପିଟେଇଛନ୍ତି
 ଓ ତଳକ ଗତା ଘେନୁଛନ୍ତି । ଘରର ଅଡ଼
 ଗୋଟିଏ ପଟେ ବାସ୍ତାଗମ ଘୋଡ଼ହୋଇ କମ୍ପଜୁର
 ପୀଡ଼ିତ ମଲୁର ଅଭିନୟ କରୁଥାଏ ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀ
 ସମସ୍ତଙ୍କର ଚାରିବନ୍ଧାଏ ପ୍ରତି ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ଦୃଷ୍ଟି
 ରଖିଥାଏ]

ନଟକର—ଦୋକେ ତନ୍—ତନି ଏକେ ଗୁର—

ଗୋବିନ୍ଦ—(ଗତା ଘେନୁ ଘେନୁ) ଅରେ ମେଢ଼ ମଲୁଟା—

ବାସ୍ତା—ଉଁ ହୁଁ ହୁଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପାରନାହିଁ ଅବତକ ?—ଅରେ ଜର ପଦ୍ମ, ପଦାରେ

ଯାଇ ମର—କେଉଁଠା ପ୍ରଜାରେ, ତୁ ?

ବାସ୍ତା—ଉଁ ହୁଁ ହୁଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅରେ ଏଭଟାତ କଥା କହି ପାରୁ ନି—ଅହେ

ତୁମେମାନେ ଦେଖୁଛ କ’ଣ ? କାମ କର ।

ନଟବର—ଦୋକେ ଜିନି—ଜିନି ଏକେ ଗୁରୁ—(ଭଦ୍ରାଦି)

ଗୋବିନ୍ଦ—କିରେ ଯାଉଛୁନା ବାହାର, ଡାକିବି ?—ଅରେ ତିଏ
ଅଛ ଜଗୁଅଛି ?

ବାସ୍ତା—ଯାଉଛି, ଯାଉଛି—ଉଁ ହୁଁ ହୁଁ—(ଗୁଲିଗଲ, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କ
ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କର)

ଗୋବିନ୍ଦ—କେମିତିକା ଔଷଧ—କହୁ ମହାନ୍ତି ଅମଳ ନୁହେଁ ଯେ,
ସେଗକୁ ତଡ଼ି ସେଗକୁ ରଖିବ—ଏ ହେଲ ବାସ୍ତାସମ
ଅମଳ—ସେଗ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଗକୁ ତଡ଼ିବା କାଳ ।
ତୁମେମାନେ ଶୁଣୁଛ କ’ଣ ?

ନଟବର—ଦୋକେ ଜିନି, ଜିନି ଏକ ଗୁରୁ—ଗୁରୁ ଜିନି ସାତ,
ସାତ ଏକ ଅଠ । ହୁଁ—ହେଲ—ଗାଏ, ୮ ଟଙ୍କା ୪ ଅଣା
୧୧ ପଇସା ୨ରଣ୍ଡା ୨କଡ଼ା । ପଧାନେ—

ଗୋବିନ୍ଦ—(ଗିତା ଘେନୁ ଘେନୁ) ଖରଡ଼ା ପଣି, ସୁଧ, ମାଗୁଣି,
ମିଥୁନ, ପାଉଁର କଟେଇ ଓଟେର ତରତର ମୁତାବକ
ଠିକ୍ ଠିକ୍ ହୁସାବରେ ଧରନ୍ତି ତ ?

ନଟବର—ଅଜ୍ଞା, ଏ କିତାର ଖଜଣା ତ ମୋଟେ ୩ ଟଙ୍କା ୨ଅଣା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—କମିଦାରଙ୍କର ମୋଟ ପାଉଁଶର ବାକିତକ କ’ଣ ଅଜଣା ?

ନଟବର । ପାଉଁର ପାଉଁରା ଅଗରୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଭଲ କର
ହେଲ ପାଉଁଦେଖି ନାଅ, ଯଦି ଅଉ କେଉଁ କେଉଁ ବାବଦ
ଅଦାୟ କରବା କଥା ହୁଏ ଯଥାଥ—ରୁଡ଼ା ମହାନ୍ତି
ଅମଳରେ ସଜସ୍ବ ଖଜଣାର ସାଥୁ ପାଉଁଶା ଗୁଡ଼ାବ ବୋଡ଼ା
ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଭଲ ଛୁଡ଼ ଛୁଡ଼ ବଲକୁଲ ଲେପ ପାଇବାକୁ ବସିଥିଲ
କିନା ।

ପଧାନ—ଅଜ୍ଞା, ବୁଢ଼ା ସା'ନ୍ତେଇ ଗଲା ୪ ସନ ହେଲା ଏ ସବୁ ମାଟି
କରି ଅସୁଥିଲେ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅହେ, ନଟକର । ରାମଜୀ ପାଉଣା ବସେଇଛ ତ ?

ନଟକର—ରାମଜୀ ପାଉଣା ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ଯେତେକା ଜଣେଣା ସେତେକି ପାଉଣା—ସ୍ବାକୁ କହନ୍ତି
ରାମଜୀ ପାଉଣା ।

ପଧାନ—ମରପିକୁ—ମରପିକୁ ସାଧନ୍ତେ—

ନଟକର—ପଧାନେ, ଦିକୁ କର ନା—ଭଲରେ ଭଲରେ, ଦେଇ
ପକାଅ । (କାନେ କାନେ) ଦେଖ, ମୋର ହିଅର
କାହାଘର—ଭେଟିକଥା ମନେ ଅଛି ତ ?

ପଧାନ—ସା'ନ୍ତେ—(ହାଲୁଅ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା)

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅହା ହା—କରୁଛ କ'ଣ, ପଧାନେ ? ମୋର ଚିତା
ବକେଇ ଛାଉଣି ଯେ—

ପଧାନ—ସା'ନ୍ତେ । ଅପଣ ଅଜ୍ଞ ମହାନ୍ତି ସା'ନ୍ତକ ଗାଦିରେ
ବସିଛନ୍ତି, ଗାଦିର ଅପମାନ କରିବେ କି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅରେ, ଏଇଟା କହୁଛି କ'ଣ ? ନିମକହାସ ମ ହେବ ?

ନଟକର—(ପଧାନର କାନେ କାନେ) ମହାନ୍ତି ଅମଳର 'ଅତିକୃତ୍ତି
ଚିତା କ'ଣ ଅଛୁ, ପଧାନେ ? ରାମଜୀ ଅମଳର ଏହି
ରାମାନନ୍ଦୀ ଚିତା ଦେଖି ରୁହି ପାରୁ ନ...“କି ହେଲାରେ,
କହିତ ନୁହଇ ଶ୍ରାବଣରେ”—

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅହେ ନଟକର ।

ନଟ—ଅଜ୍ଞ—

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁମେ ଗୋଟିଏ ବଳଦ ।

ନଟ—ଅଜ୍ଞ, ଅପଣେଇ କଲେଇଲକାଳ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—କ’ଣ, କ’ଣ କହିଲୁ ?

ନଟ—ତୁମ୍ଭରୁ ଖସିବା କଥା ଧରଣେ ଚଳିବି ? କି ହୁକୁମ,
ସେଇଯୁା ସାଦର ହେଉ, ଅଜ୍ଞା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁମେ ଗୋଟିଏ ଗଧ ।

ନଟ—ଅଜ୍ଞା, ଅପଣ ତ ମା’ ବାପ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅହେ, ଭଲକରି ଶୁଣିଲୁ ଦିଅ, ଭାରତ ଅନ୍ଧ ଓଲଟିବାର
ନୁହେଁ । ଦେଖିଛନ୍ତି କାଲିର ଘଟଣା—ଏହି କଟେଗୋରରେ
ମନାଦି ବନ୍ଦ କରିବା ଦେଖି, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୁଲିଲ ଗୁମ ଗୁରଣ
ବୁଝ ?—ମତେ ମଝିରେ ଠିଆକରି ଜଣେ କହୁଥାଏ,
‘ମନାଦି ବନ୍ଦକରି’—ଅନ୍ଧଜଣେ କହୁଥାଏ, ‘ମନାଦି
ଚଳାଅ’—ଜଣେ କହୁଥାଏ, ‘ଜମିଦାରର ହୁକୁମ’—ଅନ୍ଧ
ଜଣେ କହୁଥାଏ—

ନଟ—ଅଜ୍ଞା, ‘ଜମିଦାରର ଏହି ହୁକୁମ ନାମା’ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ପୁଣି ଜଣେ କହିଲା, ‘ମୁଁ ତା ରକ୍ତ କରି ଦେଇ ପାରେ’
—ଅପର ଜଣକ ହସି ହସି କହିଲା, ‘ମାତାଲର ଖିଅଲ’
ସେ’ଠି ଟିକିଏ ଥମି, ପ୍ରଥମ ଜଣକ ଗର୍ଜି ଉଠି କହିଲା,
‘ସତ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେବି’ । ସେଇ ଠୋସରେ ଶୁଣିବାଦ
କରି ହୁଁତାୟୁ ଜଣି ଗୁରୁତର କହିଲା, ‘ସତ ଯ’ ବୋଲେ
ତା’ ଜମିଦାରକର ନାଚେରେ ନିଜ ଅଖିରେ ଦେଖି
ଅସିଛନ୍ତି ।’

ନଟ—ତା’ ପର, ଗୁରୁ ଗୁରୁ ନିଶ୍ଚିତ, ଅଜ୍ଞା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ସେହି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବି ଦେଇ ଜମିଦାର ଗହୀର କରି
କହି ଉଠିଲେ—ମୋର ବନ୍ଧୁକବା ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ
କରନ୍ତି—ଉପହାସ କରି ବାସ୍ତବ୍ୟ କି ଉତ୍ତର ଦେଲା

ଜାଣି ? ‘ବନ୍ଧୁ କବା ଗୁଜାର ବନ୍ଧୁ, ରାଜ୍ୟର ବନ୍ଧୁ ନୁହନ୍ତି’
—ଏକକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ କିଣାସ ବରୁଛନ୍ତି ।

ନଟ—ପଲରେ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—‘ଓଃ’ ବୋଲି ଜଣେ ପଲାର ଗଲା—ଅଥର ଜଣକ,
ହୋଃ ହୋଃ କର, ହସି ଗଢ଼ି ଗଲା ।

ନଟ—ଏଥର ରୁଝୁଛନ୍ତି, ପଧାନେ—କା’ର ଅମଳ ?

ପଧାନ—ଅମଳ ପା’ର ହେଉ ପା’ନ୍ତେ—ପ୍ରଜା ଘେନି ରାଜ୍ୟ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—କି ଘେନି ରାଜ୍ୟ, ଅଳକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଖିବ ନନ୍ଦନା ?—(ଠାର
ଦେଲେ)

[ମୋଟା ମୋଟା ଠେଙ୍ଗାଧାରୀ ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡା ଗୁଣ୍ଡା
ପ୍ରବେଶ କର ଯଥାସ୍ଥିତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ଠେଆ ହେଲେ,
ମୁନବର ଅଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କର ।

ପଧାନ—(ତଟସ୍ଥ ହୋଇଗଲା)

ଗୋବିନ୍ଦ—(ରଙ୍ଗିତରେ ଗୁଲିପିକାକୁ ବହିବାରୁ, ଗୁଣ୍ଡା ଦୁଇଟି
ଗୁଲିଗଲା) ଦେଖିଲ ତ ସମଜକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ?

ପଧାନ—(ସଜସ୍ୱେ) ଠେଙ୍ଗାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ? —

ଗୋବିନ୍ଦ—ତାହା ନ ହେଲେ, ତୁମେ ସିଧାହେବ କେନ୍ଦ୍ର ? ସାଉଁଦାର
ତୁମ ରକ୍ତ ଶୋଷିବ କିମିତ ?—ଅହା ହା, ତୁମେମାନେ
ବରୁଛ କ’ଣ ? ଜଳ୍ପ କାମ ସାର—ଅଜି ପରା, ବଡ଼ ପୂଜା
—ମହାଶ୍ୱମୀ—ତୁମେମାନେ ଯାଅ—ଅଜି ଛୁଟି—

(ସମସ୍ତେ ଗୁଲିଗଲେ)

ସଦା, ସଦା । ଅଃ ଏଣେ ମୋର ଚିତା ବିଚିତ୍ର ଗଲାରେ—
(ସଦାନନ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କର । ବୟସ ତାର ୨୦।୨୫ ହେବ ।

ହେଲେ, ବଞ୍ଚିବ ପିଲାଟିପରି କପାଳରେ, ଗାଲରେ ଟୁପା ଟୁପା
ଚୁଆ ଚନ୍ଦନ ଓ ଅଖିରେ କଜଳ କଳା ଲଗେଇ ଥାଏ]

ସଦା—ଡାକୁଛ, ମାମୁ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—(ତଳକ ଗଡ଼ା ସାର) ହଁ—(ସଦାନନ୍ଦର ମୁହଁ ଅଡ଼କୁ
ତକେଇ) କି ରେ, ଏ କି ବେଶ ତୋର ?

ସଦା—ମାରିଁ (ଯୋଛୁ ପକାଇ ମୁହଁକୁ ବାନ୍ଧିବା କରିଦେଲା)

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅଉଁ ଟିକିଏ ପିଲା ହୁଏ—

(ନିର୍ମଳ ପ୍ରବେଶ କଲା, ବୟସ ତାର ୧୪-୧୫ ହେବ,
ଦେଖିବାକୁ ଭାରି ସୁନ୍ଦର)

ନିର୍ମଳ—ପିଲା ନୁହେଁ ତ କ'ଣ ରୁଡ଼ା ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ବ ୨୫ ବର୍ଷ ଭୟର ହେଲା ଅପି—

ନିର୍ମଳ—ତୁମ ପାଖେ ସେନା ବଞ୍ଚିବ, ମୋ ପାଖରେ ତ ବଞ୍ଚିବ—
ଏକଟା କଲା, ସଦା—ମୁହଁଟା ବାନ୍ଧିଦିଅ କରିଦେଲା ତ ?

ମୋ'ର ଏତେ ମେହନତ,—ଦେଖୁ, ଦେଖୁ ପୁଅର
ଗୁଣ—ଦେବି ଯେ ଗାଲ ପଟେଇ—

ସଦା—ମାମୁଁ !

ନିର୍ମଳ—ମାମୁ ? ଯା—ଯା—ଜଳଦି ମୁହଁ ଯୋ—ଚୁଆ ଚନ୍ଦନ
ଗୋଲ—ଘାପ ଜାଳ—ସିଜୁ ପତର ଅଖି, କଜଳ ପାର—

ସଦା—ମାରିଁ ! ସବୁ କରିବି, ହେଲେ ସେଇ କଜଳ ଅଉଁ ପାରିବି ନା ।

ନିର୍ମଳ—କ'ଣ, କଜଳ ପାରିବୁ ନି ?

ସଦା—ତୁ ଯଉଁ ଗେଞ୍ଜି କରି ଲଗେଇ ଦେଇବୁ, ଅଖି ଏଯାଏଁ
ଯୋଡ଼ୁଛି—

ନିର୍ମଳ—ଯୋଡ଼ୁଛି କ'ଣରେ ? ଅଖି ଏଥର ଯୋଡ଼ୁଦେବି—ଫୋଡ଼ୁ-
ଦେବି—ଯା—

ସଦା—(ସବୁସେ ଗୁଳି ଯାଉଥିଲା)

ନିର୍ମଳ—(ସସ୍ପେହେ) ଅରେ ସଦେଇ, ଶୁଣି ଲୋ, ଶୁଣି-ଏଥର
ଥୁଣ୍ଡି କର ଲଗେଇ ଦେବି—ତୁ ଅଝଟ ହେବୁ ନି ତ ?

ସଦା—(ପିଲା ଭଙ୍ଗରେ) ନା ମାରି—

ନିର୍ମଳ—ହଉ ଯା'—କିରେ ମୋ ମଞ୍ଜୁଅତି କ'ଣ କଲୁ ? ଦେଖିଲୁ,
ଏବେ କର ମଞ୍ଜୁଅତି ପକ ବାଟି ହାତଟା ପରେଇଥିଲୁ—

ସଦା—ମୁଁ କ'ଣ କରବି ? ତୁମ ମତେ ଧରି ପରେଇଲୁ—ଛୁଡ଼ିଗଲା...

ନିର୍ମଳ—ମୁହଁ ଉପରେ ପୁଣି ଜବାବ—ଦେବି ଯେ ଥୋମଣି
ଭାଙ୍ଗି—ଯାଅ, ବାହାର ଯା' (ସଦାନନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁମେ ହାତ ପରେଇବ ?

ନିର୍ମଳ—ସେଥିପାଇଁ ତ ଆଖି ପାରିଲୁ ନି ପଣା ଗିରସଟା—ତୁମେ
ନିଜେ ଯାଉ—ଅରେ, ସଦା—ଅଛୁ, ସନ୍ଧିପୂଜା ତ ଆଉ
ତେରନାହିଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ବେଶ୍, ବେଶ୍—ସନ୍ଧିପୂଜା ସରିଯାଉ ଖାଇବି—ହଁ
ଦେଖିଲୁ, ଆମ ଗୁଳ୍ୟର ଏ ଘଡ଼ି ସନ୍ଧିବେଳେ, ମୋ'ର
ଗିଜାଟା ବେମିତବା ହୋଇଗଲା ?

ନିର୍ମଳ—ଏ' କି ତୋ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ରାମାନନ୍ଦୀ ।

ନିର୍ମଳ—ରାମାନନ୍ଦୀ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ସୁଗର ଧର୍ମ ।

ନିର୍ମଳ—ମାନେ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଯୁଗ ଶେଷ—ବାସ୍ତବିକାମଜ୍ଜିଙ୍କ ଯୁଗ
ପ୍ରବେଶ ।

ନିର୍ମଳ—ଅଟା ରଖ—ଛୁ, ଛୁ,—ବନ୍ଧୁ ଭାଇଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଥାଇ
ତାଙ୍କର ଏତେ ବିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ, ଚିତା କଟା ସ୍ୱତ୍ୱକ ଧରଇ
ଶେଷକୁ ? ତୁମର ଏ ବଦନଯୁକ କାମ, ଭଲ ହୋଇଛି କି ?

ଗୋବିନ୍ଦ—(ହସି) ତୁମେ ଯଦି ତୁମର ନିୟତ ବଦଳାଇ ପାର,
ମୁଁ ନ ପାରିବି କାହିଁକି ? ଯଥା—ବୃଦ୍ଧ୍ୟା ତରୁଣୀ ଭାଷା ।

ନିର୍ମଳ—ତୁମେ କହୁଛ ବ'ଣ ?—ମୁଁ ନିୟତ ବଦଳାଇବି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ନୁହେଁ ?—ଏହି ଭଣଜା ସଦାପାଇଁ କନିଷ୍ଠ ଦେଖିବାକୁ
ପାଇ, ତୁମକୁ ବାହା କର, ତାର ମାଉଁ ସଜାର ଦେଖି
ଅରଳି, ଏଥିରେ—

ନିର୍ମଳ—ଏଥିରେ ମୋର ନିୟତ ବଦଳାଇ ଦେଉଁଟି ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ନିର୍ମଳ । ହାତ ଗଣ୍ଠି ବଦଳିଲେ ମଧ୍ୟ, ତୁମେ ନିୟତ
ବଦଳାଇନାହିଁ, ବଦଳାଇବାକୁ ଆଶ୍ରୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇନାହିଁ;
ସେହି ପ୍ରେରଣାରୁ ମୁଁ ଏହି ଚିତା ବଦଳାଇଲେ ସୁଜା,
ନିୟତ ଯେ ବଜାୟ ରଖି ପାରିବି, ତା' ମୁଁ ଜାଣେ ।
ତୁମେ ମୋର ସହଧର୍ମିଣୀ ନୁହଁ, ଧର୍ମଗୁରୁ ।

ନିର୍ମଳ—ଛୁ, ଛୁ, ବାୟା ବାତୁଳା ପରି କଣ ଗୁଡ଼ାଏ କଳ୍ପିତ ?
(ସଦାନନ୍ଦର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ସଦା—ମାଉଁ, ଅ' ମ—ମୋତେ ସଜ ବେଶ କରିଦରୁ, ଦେଉଳକୁ
ପିବା ପରା ?—ସଜ ପୂଜା ହବ, ବେଳ କଣ ମାଲୁମ୍
ପଡ଼ୁନାହିଁ ?

ନିର୍ମଳ—ମୁଁ ପାଏଁ—

ଗୋବିନ୍ଦ—ଟିକିଏ ଟିଆ ଦୁଆ । ଅରେ ସଦା, ଏଣିକି ତୁ ତୋର
ମାଉଁକି, ମା ବୋଲି ଡାକିବୁ ।

ସଦା—ମୁଁ କେତେଥର ସେହି କଥା କହେ ମାରିଁ କି—ମାରିଁ ପରା
 —କି, ମା, ଏଥର ?—ଅରେ ରେ, ଠାକୁର ଠେଙ୍ଗି ବଳି
 ପଡ଼ିବ—କାହିଁ ବୋଦାଟାତ ଦେଇଗଲା ନି ଶାମା ଧୋବା
 ଏ ଯାଏ ?—ମୁଁ ଯାଏଁ—ମୁଁ ଯାଏଁ—ଦେଖେ—
 (ଯାଉ ଯାଉ ଫେରିଅସି) ମଲା, ମଲା, ମାଡ଼ିତ ମୁଣ୍ଡିଅ
 ମାରି ନି—(ପ୍ରଣାମ କଲା) ମା—

ନିର୍ମଳି—ଅରେ ରେ, କହୁଛୁ କ'ଣ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ନୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲେ ପିଇଏ ମା'କୁ ମୁଣ୍ଡିଅ ମାରିଥାନ୍ତି
 —ଏ ପରା ତାର ନୁଆ 'ମା' ତାଙ୍କ—

ସଦା—(ଗୁଲି ଯାଉଥିଲା)

ନିର୍ମଳି—କିରେ ସଦେଇ, ସେଠି — (ଗୋବିନ୍ଦର ପଦଦେଶ
 ଦେଖାଇ ଦେଲେ)

ସଦା—ବାପା—(ଗୋବିନ୍ଦକୁ ପ୍ରାଣାମ କରି ଚାଲିଗଲା)

ନିର୍ମଳି—ମୁଁ ଯାଏଁ—

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅଛୁ ଟିକିଏ ନିର୍ମଳି—ଏଇ ସଦାଟା, ଭାରି ବଗୁଲିଅ
 ଥିଲା ବୋଲି, ତାକୁ ଛନ୍ଦ ଦେବାକୁ ବଢ଼ିଥିଲି—ତୁମେ
 ଅସିବା ପରେ, ବଗୁଲିଅ ବୋଲି ଘରୁ ଦିନେ ତଡ଼ି
 ଦେଇଥିଲି; ତୁମେଇ ତାକୁ ଡାକି ଅଣି, ଅଳ୍ପ ମଣିଷ
 କରି ଠିଅ କରିବ । କୁହତ...

ନିର୍ମଳି—ହଉ, ମୁଁ ଯାଏଁ—

ଗୋବିନ୍ଦ—(ବାଟ ଓଗାଳି) ଯିବା ଅଛୁ ଅରେ ଦେଖିଯାଅ,
 ନିର୍ମଳି—ତୁମର ସ୍ବାମୀପୁତ୍ର ତୁମେ ଅଳ୍ପ ଯେଉଁପରି ନିୟୁତ
 ରଖିବ, ମୋର ଏକାଧାରରେ ବନ୍ଧୁ ଓ ଅଳ୍ପଦାତାଙ୍କ ପ୍ରତି,
 ଠିକ୍ ସେହିପରି ନିୟୁତ ବଜାୟ ରଖିବ କି ନା ?

(ଗୋଟିଏ ଅସନରେ ଥୁଆ ହୋଇଥିବା ପଦ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡିତ
ଲେଖନୀପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଅବସର ଗଲ) ଏଇ, ସେହି ମହାଜନ
ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ବସିବା ସ୍ଥାନ—ତାଙ୍କର ଅସନ—
ତାଙ୍କର ଲେଖନ—ତାଙ୍କର ଗଠା ତାଳପତ୍ର । ଏ ଗୁଡ଼ିକ
ମୁଁ ପ୍ରଜ୍ଞା କରିବି ବୋଲି, ସେଇଭାବେ ସଜାଇ ରଖିବି ।
ଯାହା କିଛି ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁ ଏ'ଯାଏ' କରି ଅସିବୁ, ତାହା
ମହାଶୂନ୍ୟରେ ମହାବଳି ଦେବି । ଅଜ୍ଞ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା,
ତାଙ୍କର ବୃତ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅଦର୍ଶ ସାର୍ଥକ କରିବି । ଏଇ
ଗିତାର ଅଭିଧାନରେ ଥାଇ, ପ୍ରଜ୍ଞା ପୀତନର ଅଭିଧାନ
କରି, ଜଗାଇବି ଉଭୟ ଗୀତା ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାଙ୍କୁ—ଅବି
ଦୁହେଁଙ୍କ ମିଳନ ପଥରେ ଯିଏ କଣ୍ଠକ, ତା'ର କରିବି
ମୁଲୋପାଟନ । (ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂଜା ଘଣ୍ଟା ବାଜିବାର ଶୁଣାଗଲା)

(ସଦାନନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ)

ସଦା—ମା, ବୋଦା ଅଣିଚି—ଅ' ବେଗେ—ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂଜା ଘଣ୍ଟା
ବାଜିଲାଣି—

ନିର୍ମଳ—ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂଜା ମୁଁ ଏବେ କରିବି ରେ—ବୋଦାଟା
ଫେରାଇ ଦେ । ମୋର ସ୍ବାମୀର ନିୟତ ବଜାୟ ରହୁ,
କରିଥିଲୁ ମାଙ୍କ ଠେଇଁ ପଶୁବଳର ମନାସ; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଏହି ଲେଖନ ଏଠାରେ ଶୋଭା ପାଉଛି,
ସେହି ମହାତ୍ମା ଅଜ୍ଞ କେତାର ଶୈବଭକ୍ତି—ପଶୁବଧରେ
କଲି ହୁଏ ନାହିଁ—କଲି ହୁଏ ପଶୁକୁ ବଧରେ—(ସମସ୍ତେ
ଭୁଲିରେ ମଥା ଲଗାଇ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ,
ଏହି ସମୟରେ କାଞ୍ଚିଗାମ ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନରୁ, ଗୁପ୍ତ ବେଶ ତ୍ୟାଗ
ପୂର୍ବକ ଅସି, ଗୋଟାଏ ଡୋରଡ଼ା ନେଶାଳ ବହୁବ)

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ସାମାନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା—ସେହି ପୂଜା ଗାଦିରେ, ଲେଖନୀ
ପାଶେ ମୋର ଏହି କୋରଡ଼ାଟା ସ୍ଥାନ ପାଇଁ—
ହାଃ, ହାଃ, ହାଃ,—

(ନିର୍ମଳ କୋରଡ଼ାଟା ଦୃଷ୍ଟିରେ ପିଛିଦେଲା)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଦୃଶ୍ୟର ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବାସ୍ତବ୍ୟର
ଯେଉଁ ପଥ ଅଛନ୍ତି ସେଇ ଚଳିଲା, ଚିଲି
ସେହିପରି ଅଛନ୍ତି ସେଇ ଦିନେ ସେ
ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ମାଦ କରି ଦେଇଥିଲା ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ନାରୀମାନେ ସେହିଭଳି ଉନ୍ମାଦ ପ୍ରାପ୍ତ
ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା—ସେହି
ପୂର୍ବ ଗ୍ରାମ୍ୟ-ପଥ]

ନାରୀମାନେ—ବଦ୍ ନାମ—ବଦ୍ ନାମ—ଗୁରୁଆଡ଼େ ବଦ୍ ନାମ—
ମୁଁ ମାତାଲ—ମୁଁ ଲମ୍ପଟ—ମୁଁ ଦକାଦାର । ବାସ୍ତବ୍ୟ—
ବାସ୍ତବ୍ୟ—ମୋର ସବୁ ନେଇ, ଯଦି ବଦ୍ ନାମରୁ
ମୋତେ ହାତ ଦେଇ ପାରିବୁ । ଓଃ । ଏଥିରେ ଯେ
ପୁଣ୍ୟପାଠ ପାଠପୁର ମୁକାମର ବଦ୍ ନାମ—ପୁଣ୍ୟଗ୍ଳୋବ
ମହାପାତ୍ର ବଂଶର ବଦ୍ ନାମ ।—ମୁଁ ବାହାରିବି, ବଦ୍
କବାକ ପାଣ୍ଡୁ—କୋଉର ଏଇ ସୁନାର ଖେଣା ଫେରାର

ଦେବ, ଦେଲେ, ମୋ'ର ସୁନାମ, ଯା'କୁ ସେ ସୁନାଛୁ
 ଅଧିକ ମଣନ୍ତି, ତା' କାହିଁ ଯେ ତାକୁ ଦେବ ?
 (ପୁରୁଷ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଭବାଣୀ ଭବାରୁଣୀ ହସେହସେଲେ)

ଭବାରୁଣୀ—ତୁମେ ସୁନାମ ଗୁହଁ ?

ନାରାୟଣ—କିଏ ତୁମେ ?

ଭବାରୁଣୀ—ହଁ, ଛଦ୍ମବେଶୀ କାହିଁକି ?

ନାରାୟଣ—ଓଁ, ତୁମେ ସେହି ଭବାରୁଣୀ ?

ଭବାରୁଣୀ—ଭକ୍ତ ଦେବବୋଲି କହିଥିଲି, ମନେ ଅଛି ତ ?

ନାରାୟଣ—ସତେ ତ—(ଅନ୍ତଃଲିଳେ ନିଜ ଅଣ୍ଟା ପ୍ରଦର୍ଶନ)

ଭବାରୁଣୀ—ଦୟ—

ନାରାୟଣ—ଭୁଲିଛି—

ଭବାରୁଣୀ—ତେବେ, ତୁମେ ବଦ୍‌ନାମରେ ପଡ଼ିବା ନାହିଁତ, ସତ୍ତ୍ୱିକ
 କିଏ ?

ନାରାୟଣ—ତୁମେ କିଏ ?

ଭବାରୁଣୀ—ଭବାରୁଣୀ ।

ନାରାୟଣ—ତୁମକୁ ଦେଲେ, ମୋର ସୁନାମ ଫେର ପାଉଛି ?

ଭବାରୁଣୀ—ତୁମର ବଦ୍‌ନାମ ମଧ୍ୟ ସୁନାମ ହେବ ଠିକ୍‌ହେବ ।

ନାରାୟଣ—କେମିତି ?

ଭବାରୁଣୀ—ଯେମିତି ଟୁରୁ ଅତୁରୁଅ ରେ, କଳବଲ ହୋଇ
 ପୁଅ ମାକୁ ବେଳେ ବେଳେ ତାଏଣି, ଗୁଣସୀ ବୋଲି
 ହିଙ୍ଗାସେ, ଅଉ ମା' ସେହି ବଦ୍‌ନାମକୁ ସୁନାମ ମଣି
 ଧେର ଧେର ହୋଇ ନାଚେ, ଠିକ୍ ସେମିତି । କୁହ—

—ଗୀତ—

ମା' କି କେବେ ହୁଏ ଶୁଣିବୀ ?

ଅଭୟା କରଦା ସେ ଯେ, କେ କୁହେ ରେ ସଦନାଶୀ ?

ସବୁହର ସନ୍ତାନ ଯେ, ଧରେ ମା ବୁକୁରେ ନିଜେ

ସବୁ କ୍ଳେଶ ଦୁଃଖ ହରି, ଭଲ୍ଲାଦିନୀ ନାଚେରେ ହସି ।

ମା' ନାମ ଯେ କରଇ ସାର, ଭାବନା କି କହରେ ତାର,

ସବୁ ସ୍ନେହ ଅଜ୍ଞାତ ଦେଇ, ମା' ହୃଦରେ ତାହାର ଦାସୀ ।

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଏଇ କହଣା ଡକ ନାଅ ।

ଭବାନୁଶୀ—ତୁମର ଗହଣା ତ ?

ନାରାୟଣ—ଆମ' ବୋଉର ।

ଭବାନୁଶୀ—ଗୋର କରନ୍ତି ନିଶ୍ଚେ—

ନାରାୟଣ—ଗୋର ?—ନା—ହଁ, ଜବରଦସ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ଅଣିଛି ।

ଭବାନୁଶୀ—କେବେ ଏ ତକାଏତ ମାଲ, ନେବି କେମିତି ?—

କ'ଣ ବନ୍ଧା ହେବାକୁ ?—ତା ଯା' ବା ଚୋରାଣ୍ଡି, ଏ

ଗୁଡ଼ାକ ମୋର କ'ଣ ହେବ—ଦେହରେ କ'ଣ ଅଭ

ଥାନ ଅଛି, ମଣ୍ଡିବାକୁ ?

ନାରାୟଣ—ଏତେ ଗହଣା ତୁମଠେଇ ?

ଭବାନୁଶୀ—(ମରୁକ ମରୁକ ହସିଲେ)

ନାରାୟଣ—ସେ ଦିନ ତ ତୁମ ଦିହରେ ଗହଣାର ଭେଦ ବାସନା

ସୁଜା ନଥିଲା, ଭବାନୁଶୀ ?

ଭବାନୁଶୀ—ହଁ, କିଏ ଜଣେ ବାରିଆ ଅସିଥିଲେ ଏ ମୁକାମକୁ...

ନାରାୟଣ—ଲଜମୀ ?

ଭକାରୁଣୀ—ହଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବାଉଁଶ । ସେ ମା ବିରଜାଙ୍କ ପହୁଲି
ପ୍ରକାଦନ ବଡ଼ଭୋର, କୋଇଲି ବୁଡ଼ ନ ଦେଉଣୁ,
ବୈଦରଣୀ ନଈରେ ବୁଡ଼ ପାର, ଏଇ ଗହଣାତକ ମୋତେ
ଦେଇ, ଚେରୁଅ ଖଣ୍ଡେ ସାର କରି—

ନାରାୟଣ—ଦେଶଭ୍ୟାସିନୀ ହେଲେ । ମୁଁ ବି ସେଇଅ କରିବି—

ଭକାରୁଣୀ—ଚେରୁଅ ପିନ୍ଧିବ, ଧାରୁଅ ଥାଇ ?

ନାରାୟଣ—ମୋତେ ଧାରରୁ ମୁକ୍ତ କର, ଭକାରୁଣୀ—କୁହ ତୁମେ,
କ'ଣ ଗୁହଁ ?

ଭକାରୁଣୀ—ମୁଁ ଗୁହଁ, 'ତୁମକୁ' ।

ନାରାୟଣ—ମୋତେ ? (ମନର ଏହି ଭଳି ଘଡ଼ି ସବି ବେଳେ,
ଭକାରୁଣୀ ଓ ଭକାରୁଣୀ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ଗଲେ । ବୁଲି
ନାରାୟଣଙ୍କ ସେହି ଶେଷୋକ୍ତି କଥାର ଜେରଟାଣି ମୁଦେଶ
କଲା କହୁ କହୁ)

ବୁଲି—ହଁ ତୁମକୁ ।

ନାରାୟଣ—(ସ୍ବପ୍ନରୁ ଉଠିଲା ଭଳି, ଅଖିମଲ) ବୁଲି ?

ବୁଲି—ନାଗଣ ଭାଇ, ଭାସି ବିମଦ ।

ନାରାୟଣ—କି ବିଷୟ, ବୁଲି ?

ବୁଲି—ବର ମଳେଇଛି ।

ନାରାୟଣ—ବର ପଳେଇଛି ?

ବୁଲି—ବାହା ବେଦରୁ ।

ନାରାୟଣ—ବାହା ବେଦରୁ ?

ବୁଲି—କନିଆ-ସୁନା ଯା' ଦେବାକୁ ବୁଢ଼ା ହୋଇଥିଲା, ତା' ଦୟା
ହେଲା ନି ବୋଲି ।

ନାରାୟଣ—ଅଉ କ'ଣ ବେଦୁ ବର ନାହିଁ ?

ବୁଲି—~~ସବୁ କଥା~~—ଅଲେ, ଦୁଳଦୁଳ ଦିଅଲେ—ବର ମିଳିଛି
(ନେପଥ୍ୟେ ଦୁଳଦୁଳ)

ନାରାୟଣ—ହୋଃ, ହୋଃ, ତୁମେ ଖେଳୁଥିଲ ?

ବୁଲି—ଅସ ମ, ଅମ ସାଙ୍ଗେ ଖେଳିବ—

ନାରାୟଣ—ଆଉ କା'କୁ ନେଇ ଖେଳ, ବୁଲି—ମୁଁ ଅଭିହତା...

ବୁଲି—ଉ'ହୁଁ—ତୁମେ ଯେମିତି ଖେଳ, ସେମିତି କ'ଣ ଅଛ
କେହି ଖେଳିବେ ?

ନାରାୟଣ—କେମିତି ?

ବୁଲି—ସେଦିନ ଘରମଣି ଛେଳି ବୋବେଇଲା କଥା, ଥରେ
ମନେ ଭଲ ?

ନାରାୟଣ—ଦେଖ, ବୁଲି—ମୋର ଚଢ଼ିମାନ ପୁରୁଷର ନାହିଁ—
ହଁ, ବାପା ତୁମର ଘରେ ଅଛନ୍ତି ?

ବୁଲି—ଘରଛଡ଼ି ଆଉ ଯିବେ କୁଉଁଠି ?—ତୁମେ ପରା ତାଙ୍କୁ
ତାମରୁ ବାହାର କରି ଦେଉଛ ?

ନାରାୟଣ—ବୁଲି—

ବୁଲି—ଦୁଃଖ କରୁଛ?—ଭଲ କରେଇ ମ ।—କାମ, କାମ ବୋଲି
ବାପା ଘରେ ଦଣ୍ଡେ ହେଲେ ରହୁଥାନ୍ତେ ଭଲ—ହଁ,
ତୁମେ ଦେଉଳକୁ ଯାଉଛ ?

ନାରାୟଣ—କାହିଁକି ?

ବୁଲି—ବାପାଙ୍କ ଦିହ ଭଲ ନାହିଁ । 'ଠାକୁରେ ବାପାଙ୍କ ଦିହ ଭଲ
କରି ଦିଅ'—ଏତେକ ଯଦି ମୋ'ର ହୋଇ ଜଣାନ୍ତୁ ।

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଅସୁନ ? (ଚନ୍ଦ୍ରର ଅବଧୂତଳରେ ବାଞ୍ଛିବମ ଶୁଦ୍ଧା-
ମଞ୍ଜିପର ଆସି ଠିଆ ହେଲା)

ବୁଲି—ଅଲେ ମୋ କୋଲେ—ଅପା ସେଠି ଅଛି ।

ନାରାୟଣ—ଅପା ଦେଉଳରେ ?

ବୁଲି—ତୁମ ପାଇଁ ପରା ଅଧିଅ ପଡ଼ୁଛି ।

ନାରାୟଣ—ମୋ ପାଇଁ ?

ବୁଲି—ଅନ୍ଧ କ'ଣ ? ତା' ନ ହେଲେ, ତୁମେ ଏମିତି ହେଣ୍ଡିମାରି
ବୁଲୁଥାନ୍ତି କେମିତି ?

ନାରାୟଣ—ଶୋଭା ! (ଚାଲିଯାଉଥିଲେ)

ବୁଲି—ହଁ ଦେଖ—ମୁଁ ଏଠି ଖେଳୁ ଥିଲି ବୋଲି ଅପାକୁ ଯେମିତି...

ନାରାୟଣ—କହଲେ, ଚୁମୁଟି ଦେବ ପରା ?—(ଚାଲିଯାଉଥିଲେ)

ବୁଲି—ଅନ୍ଧ ଗୋଟିଏ କଥା ଭାବ, ଏଥର ଦୋଳ ପ୍ରବେଶରେ ଅପା
ପାଇଁ ତୁମକୁ ଅନ୍ଧ ଅବିର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନା ।

ନାରାୟଣ—କାହିଁକି ?

ବୁଲି—ତୁମ କଥା ପଡ଼ିଲେତ ଅପା ମୁହଁରେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଅବିର
ବୋଲି ହୋଇଯାଏ ।

ନାରାୟଣ—ଓଃ ! (କପାସର ଅନୁଭବ କଲେ ଚାଲିଗଲେ)

[ବାସ୍ତିରାମ ଅଳ୍ପ ଅଳରେ ରହି ସବୁକଥା ଶୁଣୁଥିଲା—ନିଜକୁ
ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ଅଛନ୍ତି ସାଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କଲା]

ବାସ୍ତି—ହୋଃ-ହୋଃ-ହୋଃ

ବୁଲି—(ଚାଲି ଯାଉ ଯାଉ, ଫେରି) କିଏ ତୁମେ ?

ବାସ୍ତି—ତର ନା, ବୁଲି ।

ବୁଲି—ତୁମେ ମୋ ନା ଜାଣ ?

ବାସ୍ତି—ମୁଁ ପରା ତୁମ ନାବିଗେଟର ସାନ—

ବୁଲି—ତୁମେ ମିଛ କହୁଛ । ତାଙ୍କର ତ—

ବାସ୍ତା—ଅଉ ବେଢ଼ି ଭାବ ନାହିଁ ।—ତା ନୁହେଁ, ମୁଁ ପିଲାଦିନୁ
ବନାରସର ଜଣେ ଜମିଦାରଙ୍କ ପୋଷାପୁଅ ହୋଇ ଏଠି
ଗୁଲିଯାଇଛି କି ନା, ସେଇଥିପାଇଁ ତୁମେ ମୋତେ
ଦେଖିବ ।

ଗୁଲି—ସତେ ?—ତେବେ ତୁମ ନାଚଟା ନାରଣଭାଇର ନାଚ ଭଳି
ନୁହେଁ—ଭାବ ବେତରାଣ ଅ ।

ବାସ୍ତା—ଫୁଲ୍‌ଭର—ନା ?

ଗୁଲି—କୋଟିଲାଖାର ନାଚ ଭଳି—

ବାସ୍ତା—ସେଇତ ରାଜ-ଲକ୍ଷଣ । ତୁମର ଗୁହାଳର ଅବଧାନକ
ପରୁରଲେ, ସେ କହିବ ।

ଗୁଲି—ସତେ ?—ବେଲ୍, ମୁଁ ତୁମକୁ ନାଚାଭାବ ବୋଲି ଜାଣିବି ।

ବାସ୍ତା—ବେଲ୍ ବେଲ୍—ହଁ, ତୁମ ଅପା ନାରଣଭାଇକୁ ଫୁଲ୍ ଭଳି
ପାଏ, ନା ?

ଗୁଲି—ତମକୁ ବି ପାଇବ ।

ବାସ୍ତା—ମୋ ସଙ୍ଗେ ଏଇଠି ଅରେ—

ଗୁଲି—କାହିଁକି, ଯାଉ ନ ଦେଉଳକୁ—ଅପା ଅଛି—ନାରଣ ଭାଇ
ଅଛି । ଅଲେ ମୋ ବୋଉଲେ । ଏ' କିଏ ଅସୁର, ଏତେ
ସହଳ ସହଳ ?—ଅପା ତ । ନାରଣ ଭାଇର ଦେଖା
ହୋଇ ନି ନିଶ୍ଚେ । ନାଚାଭାବ, ତୁମେ କହିଦେବ,
ନାରଣଭାଇ ଦେଉଳକୁ ଯାଇଛି, ଖୋଜୁଥିବ—ମୁଁ ମଲାଏ
ଲେ ମା—ହଁ, ଦେଖ ନାଚା-ଭାଇ, ମୁଁ ଏଠି ଥିଲି ବୋଲି,
ପେମିତ କହି ନ ଦିଅ ଅପାକୁ—

ବାସ୍ତା—ଚୁପ୍‌ଚାପ ?

ଗୁଲି—ତୁମ ଜାଣିଲ କେମିତି ?

ବାସ୍ତା—ଏ...ତା' ଜାଣିବ ନି ?—ହଁ, ତୁମ ଅପାର ନା ?

ବୁଲି—ଶୋଭା । ମୋ ନା ?

ବାସ୍ତା—ବୁଲି ।

ବୁଲି—ହଃ, ହଃ, (ହସି ହସି ପଳାଇଗଲା)

ବାସ୍ତା—ଭଲ ମଉକାଟାଏ—ନାରଣ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହୋଇ ନି
ଶୋଭା—ବାଃ । ଜମିଦାର ସାଜ ଜମିଦାରକୁ ଉନ୍ମାଦ
କରିଛି—ପ୍ରଜା ସାଜି ଗୋବିନ୍ଦକୁ ଉନ୍ମାଦ କରିଛି—ଏଥର
ପ୍ରେମିକ ସାଜି ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିକୁ ଉନ୍ମାଦ କରିବ । ସେଇଥିରେ
ସେମାନେ ଅବ୍ଭିମତ ହେବେ—ମୋର କାମ ହାସଲ
ହେବ—ହେଉ ଅସିଗଲା । (ମୁହଁ ବୁଲାଇ, ଗନ୍ତା ମଝିରେ
ବାଟ ଓଗାଳିବ ଭଳି ଠିଆ ହେଲା)

(ନିର୍ମଳର ପ୍ରବେଶ)

ନିର୍ମଳ—(ବାଟଛାଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ) ରୁ, ରୁ,

ବାସ୍ତା—ହଁ, ମୋତେ ପୁଣି ଲଜ ?

ନିର୍ମଳ—ତୁମେ କିଏ, ଗୁହଁ ନା ଏଣିକି ?—

ବାସ୍ତା—ଗୁହଁଲେ ତ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନିବେ—ନ ଗୁହଁ ଚିହ୍ନିବାରେ
ସିନା ପ୍ରେମର ପରଶ ?

ନିର୍ମଳ—ପ୍ରେମ ।

ବାସ୍ତା—ଦେଉଳରେ ଯାଇ ଯେଉଁ ନାରଣଭାଇ ପାଇଁ ଅଧିକ
ପଡ଼ିଛି, ସେ ଯେ ଏଣେ ଛଟପଟ ହୋଇ ମରୁଛି—ସେ କଥା
ତ—

ନିର୍ମଳ—(ବୁଝିପାର, ଅଭିନୟ କଲଭଳି) ନାରଣ ଭାଇ—

ବାସ୍ତା—କହିଲ ଶୋଭା—ମୋ ପାଇଁ ସିନା ତୁମମାନଙ୍କର ଅତି
ଏହାଜା ।

ନିର୍ମଳ—ବେଶ୍ ତ, ମେଣ୍ଟାଇ ଦିଅ, ତୁମର ହାତରେ ତ କଥା ।

ବାସ୍ତା—ତୁମେ ରଜି ହେଲେ ତ ?

ନିର୍ମଳ—ବାହା ହେବାକୁ ?—ହେଲେ, ତୁମେ ପରା ଭାଇ, ମୁଁ
ପରା ବଉଣୀ—ଭାବୁ ବଉଣୀ କେବେ...

ବାସ୍ତା—ଛୁ ଛୁ, ତା' କି ମୁଁ କହୁପାରେ କେବେ ?

ନିର୍ମଳ—ତେବେ ?

ବାସ୍ତା—ତମେ ତ ଜାଣି,—ମୋର ସଙ୍ଗାତ...

ନିର୍ମଳ—ବାସ୍ତାସମ ?

ବାସ୍ତା—ହଁ, ତାର ଖାପରେ ଅଇଛୁକା ମୁଁ ଓ ମୋର ଯାନାସନ ।

ତା'ର ଯୋଗୁଁ ତମର ବାପା ବୋଉର ଏତେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ।

ତାକୁ ଯଦି ତୁମେ ବାହା ହେବାକୁ ରଜି ହୁଅନ୍ତି—

ନିର୍ମଳ—ଯଦି ରଜି ନ ହୁଏ ?

ବାସ୍ତା—ତେବେ ଜାଣିବି, ତୁମେ ମୋତେ ଭଲ ପାଅ ନା—ତୁମର

ବାପା, ବୋଉ, ଜମିଦାର ଭାଇକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ଚାହୁଁ ନା—

ନିର୍ମଳ—କିନ୍ତୁ, ବାସ୍ତାସମଜା ଯଦି ରଜି ନ ହୁଅନ୍ତି ?

ବାସ୍ତା—ସେ'ଭାବ, ମୋ'ତକ ।

ନିର୍ମଳ—ଏତେ ଭାଗ୍ୟ ହେବ ମୋ'ର—ବାସ୍ତାସମକୁ ମୁଁ ପାଇବି—

ମୋ' ମନୋବାସ୍ତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ? ବାସ୍ତାସମ—ବାସ୍ତାସମ—

ବାସ୍ତା—ଏଇ ଯେ ବାସ୍ତାସମ ତୁମର—(ମୁହଁ ଫେରାଇ ଦେଖି)

ନିର୍ମଳ । ସରତାଳି । କଚେର ଘରେ ମୋର ସେହି

କୋରଡ଼ାର ଅପମାନ କରିଥିଲୁ ନା, ଦୂରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ?

ନିର୍ମଳ—ଗୋଟେଇ ପାଖରେ ରଖିବି, ସରତାନ—ଅଜି ତା'ର

ସମ୍ମାନ କରିବି—

(କୋରଡ଼ାକାଠି ବେଦମ୍ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ)

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

[ଚରଣା ମନ୍ଦିରର ଡୋରଣ ଦେଶ—ଉତ୍ତମ୍ବ
ନାରଣ ଓ ଶୋଭା ଏକତ୍ର ଦେଖିଲ ମଧୁର
ବାହାର ଅସୁଥିଲେ]

ନାରାୟଣ—ଓଃ, ସତେ ସତେ ଯେମିତି ବୋଉଜାରେ କିଏ ମୋର
ଛୁଲ ଓଡ଼ାର ଦେଉଛି ।—ତୁମେ ଅଜ୍ଞ ଅରେ କୁହ ଶୋଭା,
ଅଜ୍ଞ ଅରେ—ମୋ ଚନ୍ଦ୍ରା ଛଡ଼ା, ତୁମ ବାପା ବୋଉର
ଅଜ୍ଞ କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ? ମୋର କୁଶଳ କାମନା କର
କର, ମୋର ନାଁରେ ଘଟ ବସିଛି—ଘାସ ଲଳୁଛି—ମନ୍ଦାର
ବେଲପତ୍ର ଚଢ଼ୁଛି—ଦିନରାତି ଚଣ୍ଡୀପାଠ ଲାଗିଛି ।—ଅଜ୍ଞ
ତୁମେ—ଘରପତା ଛାଡ଼ି, ଏହି ଧନ୍ଦାରେ ମାତିଛି ? ଓଃ ।—

ଶୋଭା—ଦେଖ, ତୁମେ ଏମତି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ, ବାପା ବୋଉ
ଅନ୍ଧର ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ । ଯାଏଁ, ମୁଁ ଗଲେ ବାପା ଖାଇବେ ।

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ଯାଅ—ଯାଅ—ହଁ, ଏହି ଗହଣାତକ—

ଶୋଭା—ପୁଣି ?

ନାରାୟଣ—ଠିକ୍, ଠିକ୍...ଲେବେ କହୁବେ କ'ଣ ?—ମୁଁ ନିଜେ
ଘେନିପିବି,—କିନ୍ତୁ, ବାପାଙ୍କୁ ଏ ମୁଁ ଦେ—

ଶୋଭା—ଫେର—

ନାରାୟଣ—ସତେ ମୋର ସାହସ ଅଣୁନି, ଶୋଭା—ଏ ମୁହଁ—

ଶୋଭା—ବେଶ୍ଟ—ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଯାଉ, ମନଟା ଟିକିଏ
ସ୍ଥିରହେଉ, ଦମ୍ଭ ଧରୁ;—ହଁ, ଏଇ ନିଅ, ପୁଲ, ବେଲପତ୍ର
ଅଜ୍ଞ ମା'ଙ୍କ ସିନ୍ଦୂର । (ଦେଲବେଲେ)

ନାଗୟୁଗ—ମା'ଙ୍କ ସିନ୍ଦୂର ତୁମେ ମଥାରେ ଲଗାଇ ଦିଅ, ଶୋଭ—
ଶୋଭ—(ତାହାକୁ କଲ)

[ସେତକିଦେଲେ ସେହି ପ୍ରବୋକ୍ତ ଭକ୍ତାସ୍ତ୍ର ବିକାରୁଣୀ
ଗାର ଗାଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଓ ବାଟେ ବାଟେ ଚାଲିଗଲେ]

ଭିକାରୀ ଓ ଭିକାରୁଣୀ— —ଗୀତ—

ପାହୁଲରେ ଘନରାତି ।

ସୀମନ୍ତର ସେହି ସିନ୍ଦୂର ରାଗେ ଗଗନ ଉଠିବ ମାତି ।

ମନ୍ଦରେ ରଖ ଅସନ ପାତି

ଅନ୍ତରେ କର ପ୍ରୀତି ଅରତି

ସୁନ୍ଦରେ ସୁନ୍ଦର ମିଳନ ଅଜି ଖେଳିଯାଉ ନୁଅ ଭାତି ।

[ସେହି ଗୀତ ଶେଷ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଭୟେ
ପରସ୍ପରକୁ ଏକ ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ ଓ ଚେତନାରେ
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ପରସ୍ପର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ]

(ବରକନ୍ଦାଜ ହସ୍ତ ସହ ବାଞ୍ଛିରାମର ପ୍ରବେଶ)

ବାଞ୍ଛି—ହଁ, ସେହି ଟୋକୀ—ଯେତେ ନଈ ଦାଡ଼େ ଦାଡ଼େ ଯାଇ
ନିଶ୍ଚିତ ଅ କାଟି ଧରିବ—କୁହେଲ ତ ?—

୧୧ ବରକନ୍ଦାଜ—ଜି—ରାମଜୀ—

ବାଞ୍ଛି—ଅଗ ପାଟି ଭିଡ଼ି ବାନ୍ଧ ଦେବ ।

୧୨ ବରକନ୍ଦାଜ—ଜୀ—

ବାଞ୍ଛିରାମ—ହଁ, ଶୁଭ୍ ହୃଦୟରେ—କେହି ଶୋକିଲେ, କହୁବ—
'କମିଦାର ସା'ନ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ—ଅମର କି ଚାହିଁ' ।

୧୩ ବରକନ୍ଦାଜ—ଜୀ, କେଉଁଠାରୁ ଘେନି ଯିବୁ, ହଜୁର ?

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ଅଃ—ନାଚଣାନାକୁ ।

ବରକନ୍ଦାଳ ଦ୍ରବ୍ୟ—ଜା, ରମଣ— (ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ମୁଁ ଏଣେ ଯାଏଁ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଟିହାଇଦିଏ ।

(ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଚାଲିଗଲେ)

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

[ସେହି ପୂର୍ବ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପଥ—ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର
ଅନୁକ୍ରମରେ ଗୋଟାଏ କୋଳାହଳ ଶୁଣାଗଲା ।
ବେତେକ ପ୍ରଜାସହ ବାସ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ତୁମେମାନେ ହସ୍ତା କରନା—ମୋ' ସାଥରେ ଛପି ଛପି
ଅସ—ଦେଖିବ ନିଜ ଅଖିରେ, ତୁମର ଜମିଦାରଙ୍କର
କାହିଁ, ଅବ ତୁମର ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମହାନୁବ ପରିଗଣ—
ପ୍ରଜାଗଣ—(ପୁଣି କୋଳାହଳ କରି ଉଠିଲେ)

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ତୁ— (ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ନିର୍ମଳର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନି, ନିର୍ମଳ ।—ହଠାତ୍ ଗାଁ ସାରା
ଏମିତି ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା କାହିଁକି ?—କେତେଗୁରୁ ପ୍ରଜାମାନେ
ହଠାତ୍ ହାଉଲି କରି ଜମିଦାର ଉପସ୍ଥ ଅଡ଼େ ଧାଉଁଲେ
କାହିଁକି ? ବରକନ୍ଦାଳ ଦୁଇଟାକୁ ବି ଦେଖୁନା, କଥା କ'ଣ ?

ତୁମେ ବନ୍ଧୁ ଭାବେ ଘରଥରେ ପାଅ—ମୁଁ କଥାସବୁ
ଯାଏ—(ପରସ୍ପର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

[ସଲ୍ୟାମିନା ବେଗରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ
ପ୍ରବେଶ କଲା]

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—କାହାନ୍ତି ନାରୀ ସା'ନ୍ତେ ? କେଉଁଠି ତ ଖୋଜି ପାଉ ନି ?
ଗ୍ରାମରୁ ବିଦାୟ ନେବି, ତା' ଅନ୍ତରୁ ତାକୁ ଥରେ ପ୍ରଣାମ
କରିଦିବି, ଏତିକି । ତାଙ୍କର ସରଳତା, ମୋର ଜଡ଼ତା
ଭାଙ୍ଗିଛି, ମୋତେ ଏଇ ଦାସୀ ଦେଇଛି—ସେ ମୋର
ପରମ ଗୁରୁ, ସାକ୍ଷାତ୍ ନାରାୟଣ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଶବର ଓ ଶବରୁଣୀର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ଶବର—କେଉଁଠାରୁ ତୁମେ ଧାଉଁଛ ପୁଣି ?

ଶବରୀ—ଭିତ—ଭିତ—

ଶବର—କି ତ ପାଗଲ—ଜମିଦାର ପୂଜା କଲେ—ତୁମର
ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ଘେନିଲେ—ଅଉ କି ଭିତ ଗୁହଁ ତୁମେ ?

ଶବରୀ—ରକ୍ତ—ରକ୍ତ—

ଶବର—ରକ୍ତକ୍ଷଳସୀ ! ଉନ୍ମାଦ, ଉନ୍ମାଦ କଲ ମୋତେ...

ଶବରୀ—ମୁଁ ଉନ୍ମାଦିନୀ—ଧର, ଧର ହିଣ୍ଡୁ—ମୁଁ ଚରୁଣ୍ଡ ଶତ୍ରୁ,
ଶର୍ପିର...ଧୂସ—ଧୂସ—

ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର ଅନୁକ୍ରମରେ ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି
ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଭଳି ପ୍ରବେଶ କଲେ—
ତାଙ୍କ ଅଖିରେ, ମୁଖରେ, ଭାବରେ ଗୋଟାଏ
ଅବଶ୍ୟମ୍ବାସୀ ଧ୍ୱଂସ 'ବା ପ୍ରଳୟର ଅତଙ୍କ
ପରିଷ୍କୃତ ଦେଖା ଯାଉଥାଏ—ସେ ଯେମିତି
ତାହା ପ୍ରତିଶ୍ରେୟ କରିବାକୁ ଧାର୍ ଅସୁଥିଲେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା—ତାଙ୍କର ଗୁହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ]

ବନ୍ଧୁ—ଜମିଦାର ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯିବ—ଜମିଦାରୀ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ-
ଯିବ—ମୋତେ ଛାଡ଼ିଦିଅ—ମୁଁ ବଞ୍ଚେଗାକୁ ଯିବି—
ଗୋବିନ୍ଦ ଲେଖନ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ସିରସ୍ତା ବୁଝିନେବି ।
ତୁମ୍ଭରୁ ତଳବ ଅସିବ, ଗହଣା ସିନ୍ଦୂର ଶୁଦ୍ଧ ଜମା
କରିନେବି । ଶ୍ଳେଷ ସାଥୀ ନାଗପୁଣ ମୋର କାନ୍ଦୁଛି—
ଭୁହାଇ ଭୁହାଇ ତାକୁଟି 'ବନ୍ଧୁ ବଢ଼ା—ବନ୍ଧୁ ବଢ଼ା'—
(ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ—ଏ' କ'ଣ କରୁଛ ? ଉଠି ପାରୁ ନ ଥିଲି, ସାତଦିନ
ହେଲା ଉପାସ—ତୋତେ ପାଣିବି—

ବନ୍ଧୁ—ଅଃ—ମୋର ଚନ୍ଦର—ମୋର କଠକ ।—ଏଇ ମୋର
ପ୍ରଜା କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି, ମୋ'ର ଶକ୍ତି କାନ୍ଦୁଛି—ଭୁଲି ହୁଅ
—ସ୍ଥିର ହୁଅ (ଗମନୋଦ୍ୟତ)
(ଭୁଲିର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ଭୁଲି—ଦେଉଳରେ ଅପା ନାହିଁ, ବାପା—

(ନିର୍ମଳର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ନିର୍ମଳ—ସାଇରେ ବି ନାହିଁ—ବାଞ୍ଛାସମ୍ପାଦନ ବାଟରେ ଛକି ଥିଲା,
ସେଇ ନିଶ୍ଚୟ ଗୋଟାଏ କିଛି କାଣ୍ଡ କରିଛି ।

(ଉନ୍ମାଦିନୀ ଭଳି ଶୋଭା ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଶୋଭା—ବାଞ୍ଛାସମ୍ପାଦନ ଅଳ୍ପ ରାସ୍ତା-କବଳରୁ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରିଛି—
ମୋତେ ବାଟ ଦେଖାଇ ଘରକୁ ଘିଡ଼ି ଆସିଛି, ବାବା ।

ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ—ଶୋଭା, ଶୋଭା—ହୁଅ ମୋ'ର—

ଶୋଭା—(ଗଦ ଗଦ ସ୍ବରେ) ମୁଁ ଜମିଦାର ହାତରେ ପୁଲ,
ବେଲପତ୍ତି ଦେଲି, କପାଳରେ ସିଂହର ଲଗାଇ ଦେଲି;
ଅଉଁ ଜମିଦାର କି'ଣ ପାଇବ ପଠାଇ, ମୋତେ ସବାର
ଚକା କରାଇ ନେଇ ଯାଉଥିଲା, ତା'ର—

(ବାଞ୍ଛାସମ୍ପାଦନ ପ୍ରବେଶ)

ବାଞ୍ଛା—ନାଚିଗାନାକୁ—

ଶୋଭା—ଓଃ—(ହେଉବାକୁ ଲାଗିଲା ଦୃଶ୍ୟ ଓ ହୋଧରେ)

(ପଥାନର ପ୍ରବେଶ)

ପଥାନ—ଅମେ ଅଖିରେ ଦେଖିବୁ, ନେବାର ସା'ନ୍ତେ—କାନରେ
ଶୁଣିବୁ ପାଇବୁ—‘ଜମିଦାରଙ୍କ ଦୁକୁମ’—

ବନ୍ଧୁ—ନାରାଣର ?

ଶୋଭା—ବୋଉ ଲେ—(ବୋଉ ଉପରେ ଅଜାଣ୍ଡ ହୋଇ
ପଡ଼ିଲା)

ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ—ଏଠୁ ଚାଲ, ମା—

(ଚାଲି ଓ ଶୋଭାକୁ ଘେନି ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ ଚାଲିଯାଉଥିଲେ)

ନିର୍ମଳ—ମୋର ବିଶ୍ବାସ ହେଉନା ।

ବନ୍ଧୁ—ଠିକ୍ କହିବୁ, ମୋର ବି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନି ।

ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ—(ରହିଯାଇ) ଉପସରୁ ଡଳକ, ଗହଣା ସିନ୍ଦୂର
ଗୁଣି ଜମା କରି ନେବାକଥା—ଏ' ଗୁଡ଼ାକ ବିଶ୍ୱାସ
ହେଉଛି ତ ? (ଗୁଲିଗଲେ)

ନିର୍ମଳ—ଏ' । (ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚରେ ଅତି ରହି ନପାରି ଗୁଲିଗଲେ)

ପଥାନ—ନିମିତ୍ତାରକର ଏ ଅନ୍ୟାୟ, ଅମେ କଦାପି ସହିବୁ ନାହିଁ ।

ବାସ୍ତା—ଏଥରେ ମହାପାତ୍ର ବଣକୁ ସେତକି ନିଆ, ମହାନ୍ତି ବଣକୁ
ଠିକ୍ ସେତକି ନିଆ । ଯଦି ତୁମେ ନିଜା ଅପବାଦ
ଘୋଡ଼ାଇବାକୁ ଚାହୁଁ—

ବନ୍ଧୁ—ପାରିବ, ପାରିବ ତୁମେ କାପ ?—ଜାଣନାହିଁ ତୁମେ,
ବାସ୍ତାଭୀମ । ମହାପାତ୍ର ଓ ମହାନ୍ତି ବଣ ମଧ୍ୟରେ କି ଅଭେଦ
ପ୍ରୀତି ସଂପର୍କ—କେଉଁ ପୁରୁଷାନୁକମେ ଢାଢ଼ା ଗଢ଼
ଅସୁଛି । ମହାନ୍ତି କୁଳ ସନ୍ତକ ଏହି ଲେଖନି ତାର
ପ୍ରମାଣ—ମୋ ଅଣ୍ଟାରେ ଅଦ୍ୟାପି ଖୋସା ରହିଛି । କୁହ,
କେଉଁ ଉପାୟରେ ଆଜି ଉଭୟ ବଣରୁ ସେହି କଲଙ୍କ
କାଲିମା ଦୂର ହେବ ?

ବାସ୍ତା—ଉଭୟ ବଣର ବିଚ୍ଛେଦରେ—

ବନ୍ଧୁ—ଅର୍ଥାତ୍ ?

ବାସ୍ତା—ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରୀତି ସଂପର୍କ ଅସୁଣି ରଖିବାକୁ ହେଲେ,
ଜଣକୁ କରବାକୁ ହେବ—

ବନ୍ଧୁ—ତ୍ୟାଗ ?

ବାସ୍ତା—ହଁ, ଦେଶତ୍ୟାଗ ।

ବନ୍ଧୁ—ବେଶ୍, ଏହି ସାମାନ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଫଳରେ ଯଦି ମହାପାତ୍ର
ବଣର କଲଙ୍କ ଲିଭିଯାଏ, ତେବେ ମହାନ୍ତି ବଣର ମୁଁ

ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି, ଅଳ୍ପ କଳଙ୍କର ସମସ୍ତ ସସରା ମୁଣ୍ଡାର
ଦେଶଦ୍ୟୋଗୀ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ;—ବୁଲିଅ ବୋଉ, ବୁଲି,
ଶୋଭା, ଅଉ ଚିନ୍ତା ଶୋକ ନାହିଁ—ଅସ ବାହାରି—
ଜିଦାବେଜ ନିନ୍ଦା କଳଙ୍କରୁ ମୁକ୍ତ କରିପାରେ, ମହାପାତ୍ର
ବରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯୋଗ୍ୟ କରେପାରେ ।

[ଗୋଟାଏ ଉଲ୍ଲାସନାରେ ଦ୍ଵାର ଖୋଲି ଉଦରକୁ
ଗୁଲିଗଲେ]

ବାସ୍ତବ୍ୟ—(ବାହାର ପଟୁ ଶିକୁଳି ଲଗାଇ ଦେଇ) ଜାଣି, ପଥାନେ,
ଜମିଦାରର କଳଙ୍କରେ ପ୍ରଜାର କଳଙ୍କ । ଯଦି ସେହି କଳଙ୍କ
ଏକାବେଳେ ଦୂର କରି ଦେବାକୁ ଚାହୁଁ—କାଳିମା
ପୋଛ ପକାଇବାକୁ ଚାହୁଁ—ତେବେ, ଏଇ ସୁଯୋଗ—
ଜାଳିଦିଅ, ପୋଡ଼ିଦିଅ—କଳଙ୍କର ନାଶ, କଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ଭସ୍ମ ହୋଇଯାଉ ।

ପଥାନ—କ'ଣ କହୁଛ, ରାମଜୀ ?

ବାସ୍ତବ୍ୟ—‘ସେଇ ଶେଷ, ରଣର ଶେଷ’—ଖିଅଲକର, ଭାଇ ।

ନାସ—(ନେପଥ୍ୟ ଦୂର) ମୋର ବନ୍ଦନାମ—ମୋର ନିନ୍ଦା—
ଅସହ୍ୟ ଅସହ୍ୟ—

ବାସ୍ତବ୍ୟ—ଏହି ଶୁଣ, ଭାଇ—ତୁମର ରଜା—ନିନ୍ଦା, ବନ୍ଦନାମ ଯୋଗୁଁ
ବକ ମାଗଳ—ଏଠାକୁ ଧାଇଁ ଅସୁବିଧି ବାସ୍ତବ୍ୟ କୁକୁର
ଭଳି—ନିଜେ ଏହି କଳଙ୍କ ବାଡ଼ି ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ।
ତୁମେ ରଜାର ପ୍ରଜା—ରଜକାର୍ଯ୍ୟ କରି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ପାଳନକର ।

ପଥାନ—ଠିକ୍ କହୁଛ, ରାମଜୀ—ଅଉ ଡେଇଁ ନୁହେଁ—ନିଅଁ ଅଟା
ଜାଳି ଘେନି ଆସ, ଭାଇମାନେ—ଆମେ ରଜାର ପ୍ରଜା,

ରୁକା ତହସିଲଦାରର ନୋହୁଁ । ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଏହି ଶିକ୍ଷା
ଦେଇଛନ୍ତି ଅମକୁ । ସେଇ ଶିକ୍ଷା ତାଙ୍କର ଠାରେ ଲଙ୍ଘେଇ
ବାମରେ ଦେଖାଇବା ।

(ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କୋଳାହଳ)

ବାସ୍ତୀ—ଏହି ଦେଶ, ସେହି ଗୋବିନ୍ଦାଟା ଅସୁଛି—ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିର
ଅସଲ ଚେଲ । ମୋର ହୁକୁମନାମା ରଦ୍ଦ କରି, ଅପଣା-
ହୁକୁମ ଜାରି କରିଥିଲ—ତୁମ ତୋଟୀ ଗଣି କଳାକାନ୍ତିରେ
ଶକ୍ତିଶା ଅଦାୟ କରିଥିଲ—ସେ ଯଦି ବାଧା ଦିଏ ?

ପଧାନ—ତାକୁ ବି ଅମେ ପୋଡ଼ ଜାଲ ଦେବୁ ।

ବାସ୍ତୀରାମ—ଅରେ ରେ, ସେହି ବାରିକଟା ଅସୁଛି । ଚେରୁଅ ପିନ୍ଧି
ମାତାଜୀ ସାଜିଛି—ଅଖିରେ ଚେଲ୍‌କି ଲଗାଇ ତୁମର
ଜମିଦାରୀ ଶୋଷିକ, ଏଇଥିପାଇଁ... ଗୁଡ଼, ସେ ମାରିପି
ଲେବ—ମାରିପି ପ୍ରାଣରେ ନାହିଁ ନାହିଁ, ଯଦି ବାଧାଦିଏ ?

ପଧାନ—ତାକୁ ବି ଅମେ ଗୁଡ଼ୁ ନି ।

ବାସ୍ତୀ—ମୁଁ ଜମିଦାର ଯଦି ସେମାନଙ୍କ ଖାପତରେ ପଡ଼ି ବାଧାଦିଏ ?

ପଧାନ—ଜମିଦାର ବୋଲି ଖାତର ରଖିବୁ ନି—

ବାସ୍ତୀ—ତେବେ ଶୀଘ୍ର—ହେଲା କରନା—ସେମାନେ ଅସିବା
ପୁରୁଷ— (ପଧାନର ପ୍ରସ୍ଥାନ)
—ମୁଁ ବି ପଛରେ ଥାଇ ମଙ୍ଗଧରା କାମ କରେ ।

[ନେପଥ୍ୟ କୋଳାହଳ ଓ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ଅଟା ଘେନି

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

(ଗୋବିନ୍ଦ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ନାରାୟଣର ପ୍ରବେଶ)

ନାରାୟଣ—ଏ କ'ଣ ଦେଖୁଛି ? ନିଆଁ ହୁଳା କାହିଁକି ?—

ବନ୍ଧୁ କଳା କାହାନ୍ତି ?

ପଥାନ—ଏହି ଘର ଭିତରେ—(ନିଆଁ ଫୁଲାଇ)

ବାସ୍ତା—(ଅନ୍ତରାଳରେ ଥାଇ) ବାଟ ଓଗାଳ—ଦୁସିଥର...

ଗୋବିନ୍ଦ—ବାସ୍ତାଗମ—

ପଥାନ—କାହାଣକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ିବୁ ନି ।

[ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ସେହି ଭବାନୀର କଣ୍ଠସ୍ଵର ଶୁଣାଗଲା—
'ରକ୍ତ—ରକ୍ତ']

ନାଗୟଶ—ସେହି ଭବାନୀ—ରକ୍ତ ମାଗୁଛି—ରକ୍ତ ଦେବି—
ମୋର ବନ୍ଦନାମ, ସୁନାମ ହୋଇ ଠିଆହେବ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ତୁମର ସାମାନ୍ୟ ରକ୍ତ—ସେଥିରେ ମା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ
ନି । ମା' ଗୃହଛନ୍ତି ଅଜି, ଦୁନିଅର ରକ୍ତ । ମୋ'ରଠାରେ
ନାହା ସମ୍ଭବ । କେତେ କେତେ ଜମିଦାର—ନିଗ୍ରହ ଭରଣ
ନଶୋର ଦଳ ତାଙ୍କର ତାଜା ରକ୍ତ ତାଳି ଦେଇଛନ୍ତି
ଅଜାତରେ, ଏଇ ରୂପକୀର୍ଣ୍ଣର ରୂପ-ଶପଥରେ । (ପ୍ରଥମ
ଅବସ୍ଥାରେ କଲା)

ବାସ୍ତା—ଜାଳିଦିଅ ଆଗେ ସେଇ ସରଦାନୀଟାକୁ ।

[ସମସ୍ତେ ନିଆଁ ଫୁଲାଇ ଧରି ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଘେରିଗଲେ]

ନାଗୟଶ—ଓଃ—(ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ତଳି ପଡ଼ିଲେ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ସା'ନ୍ତେ, ସା'ନ୍ତେ—(କହୁ କହୁ, ଘେନି ଚାଲିଗଲେ)

ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ମା—ମା...ନେ ମା ରକ୍ତ—ଭର ତୋର ଶପଥ—ଖେଳୁ
ଲହ ଲହ ଜିହ୍ଵା—ଉଠୁ ଶତ୍ରୁମାତ—ଅଗ୍ନିବାଣ କୁଟୁ
ନେହୁ—ଯୋଡ଼ି ଯାଉ ହୁଁସା ହେଷ, ଦଳି ପାପ ଧର;
ପ୍ରଣୟ ଦେ ମା ଅଶ୍ରୁ ।

(କହୁ କହୁ ନିଆଁ ଝାସରେ ଝଳି ଭୁଲଗାୟା ହେଲେ)

ବାସ୍ତବ ଓ ପ୍ରକାଶଣ—ର...ର...ର (ଶୁଷ୍କ ବୋଲାହଳ ଉଠିଲ)

[ଧରା ଚମ୍ପୈରଠିଲ । ଶିବଭାଣ୍ଡବର ପ୍ରଳୟ-ତମ୍ବୁର ସଙ୍ଗେ
ଅବିରୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ବିରଜା ଜନନୀ ଅଗ୍ନି ମୟାରୁପ । ଏକ
ଦିଗରେ ଅଗ୍ନି ବର୍ଷଣ କରି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଛତର ଛଲ କରି
ଦେଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଅଶୀଷ-
ଶୀତଳ-କର ପଞ୍ଚବ ତଳେ ଛାୟା ପ୍ରଦାନର ଅଭ୍ୟାସ ଦେଲେ]

-ବିଶ୍ରାମ-

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର ପରିଶେଷରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଳୟ-
ତାଣ୍ଡବଲୀଳା ହୋଇଯାଇଥିଲା, ତାହାର
ଅବସାନ ଘଟିଛି । ପ୍ରକୃତି ନିଦ୍ରାୟ । ସକାଳ
ହେଲା । ପକ୍ଷୀକୁଜନ ଶୁଣାଗଲା । ରଖୁଅଳ
ବାଳକଟିଏ ବଣୀ ବଜାଉଛି । ଗାଈଗୋରୁ
ହମ୍ପାଳି ଗୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତି ପୁଣି ନୂଆ ପ୍ରାଣରେ
ମାଡ଼ି ଉଠିଛି । ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖାଗଲା—ଜଗନ୍ନାଥ
ସତ୍ତ୍ୱ—ଦୁଇ ପଟରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର]

ରଖୁଅଳ—(ଗାର ଗାର ପ୍ରବେଶ କରି)

ବାଟୋଇ ବାଟ ଗୁଲରେ କେଉଁ ଦେଶେ ତୋ ଘର
କେତେ ଦୂରେ ଗା ?

କିଏ ସେ ଲୋର ବନ୍ଧୁଜନ—ଜାଣୁଛି ତାର ନାଁ
କେତେ ଦୂରେ ଗା ।

ଖରା ପବନ ହେଉ ବରଷା—ବାଟୋର—

ଉଡ଼ୁଛି ଲୋର ନାହିଁରେ ଦିଶା
ହାଲିଆ ହୋଇ ନ ହୁଏ ବାଟ, ଥରେ ଫେରି ଶୁହ । ।

(ସପରଦାରେ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ପ୍ରବେଶ କଲେ—
କାଟକର-ପଥର ସେମାନେ)

ବୁଲି—ଅଉ କେତେ ବାଟ, ବାପା ?

ବନ୍ଧୁ—ମା—(ବହୁ ରହୁଗଲେ)

ଶୋଭ—କେତେ ଶ୍ରେଣ୍ଡରେଇ ହେଉଛୁ ମ ?—ସତେ ପେମିତି ବାଟ

ଗୁଲି ଗୁଲି, ସ୍ୱାର ଗୋଡ଼ ଦଟା—

ବୁଲି—ଦେଖୁଛୁ ତ, ବାପା ?—

ବନ୍ଧୁ—ଛୁ ଶୋଭ, ତା' ସଙ୍ଗେ ଲଗା ନା ।

ବୁଲି—ବାପା ।—

ବନ୍ଧୁ—ମା—

ବୁଲି—ଅମେ ବୁଝିକି ଯାଉଥାଉ ?

ବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁଘରକୁ ଲେ, ମା ।

ବୁଲି—ବୁଝିଅଁ ଘରକୁ ? କେବେ ତ କେତେ ମୁଅଁ—କେତେ

ପିଠା—କେତେ ଅରସା—

ଶୋଭ—ତୋଲିବ ତୋଲ ଚନ୍ଦ୍ରା ଛଡ଼ା ଦୁନିଆରେ ଅଉ
କିଛିନାହିଁ ।

ବୁଲି—ତୋର କିମିତି ନାରଣ ଭାବ ଚନ୍ଦ୍ରା ଛଡ଼ା ଅଉ କିଛି ନାହିଁ ?

ଶୋଭ—(ପୁରୁ ସ୍ମୃତି ଦଂଶନରେ କଳା ପଡ଼ିଗଲା)

ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ—(ପଛରେ ଅସୁଥୁବା ଭାବଅକୁ ଅନ୍ୟା କର
ବହୁଥିଲେ; ବୁଲିର ଏହି ଖୁଣ୍ଟାଦିଅ କଥାରେ ଗଡ଼ି ଉଠି
କହୁଲେ) ବୁଲି ।—ପୁଣି ସେଇ ଖୁଣ୍ଟା କଥା ? ହେ ହେ,
ଶୁଣୁଛୁ ? ଭାବୁଅଟା ବାହିଁ, ଦେଖା ଯାଉନା ତ ?
ଅ'ତ ବୁଲି... (ବୁଲିକୁ ନେଇ ଗୁଲିଗଲେ)

କନ୍ଧୁ—ଶୋଭ—ମା, ମନ ଉଣା କରୁଛୁ ? କିଛି ଚିନ୍ତା କର ନା, ମା ।
ତୋର ନାରୀ ଶ୍ରାବ ଅନ୍ୟାୟ କର ପକେଇଛି । ସେଥିପାଇଁ
ମନକୁ ଅନ୍ତର ଅସୁବିଧା ଠାକୁରଙ୍କୁ ଚା'କଥା ଜଣା । ଅହା !
ଶୋଭା ତାକୁ କେତେ ବଳେଇଛି; ଏକାବେଳେ
ବାଜିଲା ବାଜିଲା କର ଯକେଇଛି ।

ଶୋଭ—ବାପା—(ପିତାର ଗୋଡ଼ିତଳେ ଅଜାଣତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା)

କନ୍ଧୁ—ଠାକୁରେ ତୋ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣିବେ—ତୋର ନାରୀ
ଶ୍ରାବ ନିଶ୍ଚୟ ବାଟକୁ ଫେରି ଆସିବ ।

ଶୋଭ—(ପିତାର ପାଦ ଧୂଳି ନେଇ ମଥାରେ ଲଗାଇଲା ଓ ଧ୍ୟାନ
ଦୃଷ୍ଟିରେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା)

(କନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

କନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଶୁଣୁଛ ? ଭାର୍ତ୍ତବୀୟା କହୁଛି ଅଭିଯିବ ନି, ଏବଂ ସେ
କିଦା ନବ ।

କନ୍ଧୁ—(ସରୋଷେ) କ'ଣ ?

କନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ଦେଖ, ତମେ ତ ଆଜି ଗୁମାସ୍ତା, ଚନ୍ଦ୍ରସିନହାର ନୁହଁ
ଯେ, ସେ ତୁମକୁ ଖାତର କରନ୍ତି—ତୁମର ଗାଳିମାଡ଼
ସହିବ—ବେଠି ବେଘାର ଖଟିବ ?

କନ୍ଧୁ—ମୋର ହୋଇ ନାହିଁ, ବୁଦ୍ଧି ଅ ବୋଉ । ଅନ୍ୟାୟତା କି
ପରମ ଗୁଣ୍ଡାଳ, କୁହ ତ ।

(ଶିବା ପ୍ରବେଶ କଲା ଶ୍ରାବ ବାଜିଲା ଓ ବୁଲିବୁ
ବାଜିରେ ବସେଇ)

କନ୍ଧୁ—ହରିରେ ବାପ, ତୋ ନାଆଁ...

ଶିବା—ଶିବା, ଅହ ।

ବନ୍ଧୁ—ହଁ, ଶିବା, ଶିବା ! ଅବେ ଶିବା, ମୂଲ ତ ପାଇବୁ, ଅଉ
ପିବାକୁ ମଙ୍ଗୁ ନୁ କିଅଁ ?

ଶିବା—ଅଣ୍ଟ ସା'ନ୍ତେ, ବୁଝିବି ପିବେ, କେତେ ବାଟ—ତା' ତ
ଠିକ୍ କରି ବହୁ ନାହାନ୍ତି ।

ବନ୍ଧୁ—ମୁଁ ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ଯାଉଛି, ବର୍ତ୍ତ ବାଟ ?—ଏଇ ବାଟ
ବୋଲିବ ମନେ ହେଉଛି—କେତେ ବାଟ ?—ତା'
ତା'—ଦେଖ, ଶିବା ।

ଶିବା—ଅଣ୍ଟ ।

ବନ୍ଧୁ—ହଁ, ଶିବା, ତେଣୁ ଏଣୁ ତେଣୁ କହି ବୁଝେଇ ପାରିବି ନି ।
ତୋ ଖସି ।

ଶିବା—ଅଣ୍ଟ, ସାଥନ୍ତକ ଭାବ ଘେନି ପିବି, ସେ ତ ଅନନ୍ଦର କଥା ।
ହେଲେ, ମୋ ଘରେ ମୁଁ ଏକାଟିଆ—ଯଦି ବାସ୍ନାଶୀଟାକୁ
ଛାଡ଼ି ଅସିବ, ତେହେଁରେ କୁଅ କୁଅ ପିଇ ଦି'ଟା—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ତୁ କା' କଥା ଶୁଣି ନା ?—ତୁ ଗଲ ଶିବା—
ପିଇବୁଅ କଥା, ନା ଅଟ୍ଟା । ଭାବ ଥୋ, ତୁ ଯା'—

ବନ୍ଧୁ—ତମେ ବି ଗଣିଲ ବାନ୍ଧବ, ବୁଲିଅ-ବୋଉ—ଦି'ଟା ପାହାଡ଼
କି ପବନ । ଘର ବରଣାରୁ କାନି ବକଟେ ଛାଡ଼ି ଅସିବାକୁ
ମନ ବଳିଲ ନି, ତମର ।

ଶୋଭ—ବୋଉ, ତୁ ଚିନ୍ତା କର ନା, ମୁଁ ଏକାକେ ଦୁଇଟାପାବ
ବୋହୁ ନେଇ ଯାଇ ପାରିବି ।

ବୁଝ—ହଁ, କା' ସାଙ୍ଗେ ମତେ ବି—

ଶୋଭ—ଓହ୍ଲେଇବୁ ନା, ଟୋକ—ଦେବି ବୁଝୁଟି ? ଦେଖୁଛୁ,
ବୋଉ, କେତେ ଖବେଇ ହେଉଛି—ମାଙ୍କଡ଼ପରି, ଶିବ
ଭାବେ କାନ୍ଦି ଉପରେ ବୋଇ ବଢ଼ିବ । ଓହ୍ଲେ—

ଗଣିକଟା—କବୁର ଗଣିକ ଦି'ଟା । ମାଲ ବେମିତିକା ଦେଖାଯାଉ ।
 ମାଲ ଯାହା ଥାଉ, ଖଲସ କରିବାକୁ ହବ ମୋତେ—ଅରେ
 ମୁଁ ଗଣି କଟା, ମୋ ବେଉସାକୁ ସମସ୍ତେ ନିନ୍ଦନ୍ତି, କିନ୍ତୁ
 ଲେହୁ ବୁଝନ୍ତି ନି—ଦଣ୍ଡା ବାଟରେ ଏହି ଚଟିସର ହେଲ
 ଘାଟି ଜାଗା । ତମେ ଅସିଛ ବେଉଁଠି ଜାଣେ ନା, ଯିବ
 କେଉଁଠିକି ଜାଣେ ନା । ତେବେ, ତୁମେ ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି
 ଗଣିକ ବୋହରେ ନାହିଁ ପଡ଼ିଛ । ସେଥିରୁ ଦଣ୍ଡେ ନିଷ୍ଠୁର
 ପାଇବ ବୋଲି ଚଟି ଘରେ ଅଶ୍ରୁ ନେଇଛ—ଏ'କଥା
 ଠିକ୍ । ପୁଣି କାଲି ସକାଳେ ସେଇ ବୋହକୁ ନେଇ ବାଟ
 ଚାଲିବ ତ ? ମୁଁ ଯଦି ସେଇ ବୋହରୁ ତୁମକୁ ବିଲକୁଲ୍
 ମୁକ୍ତ କରିଦିଏ—କେତେ ଉତ୍ସାସରେ, ମନ ଖୁସିରେ, ହେ
 ହେ ବାଟ ଚାଲି ଘର ଧରି ଧାରିବ, କହୁତ ? ଯେ ଯାହା
 ବହୁ, ମୋର ବେଉସା ମୋତେ ଦେନାଏ—ସେହୁ ମୋର
 ଧର୍ମ ଓ କର୍ମ ବଳ ।

(ରଖୁଥିଲ ବାଳକର ପ୍ରବେଶ)

ରଖୁଥିଲ ବାଳକ—ଅରେ, ତୁମ୍ଭ ତ ମୋର ଅସଲ ଭେଲ ।

—ଗୀତ—

ଯାହା ଲଗି ତୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଏଡ଼େ ପାର୍ଟି ଅଧୀରେ
 ସେ ଯେ ରେ ତୋର ଗୁଡ଼ିକନ ରହୁଛି ସାଥରେ;
 ତୋର ଅନ୍ଧ-ଅଖି ଖୋଲିବ ଭାବ

ପାଇବୁ ଯେବେ ତା ।

(ଶିବାର ପ୍ରବେଶ)

ଶିବା—ତୁମେ ସେଠି କଥା ଗପ ଗପୁ ଏଠି ଅସି
 ହାଜର । କେଉଁ ଘଟରେ କି ଭାବରେ ଯେ ଥାଅ,

ତୁମର ଅବସ୍ଥା ପାଇବା ମୁହୂଳ । ଏତେ ଦିନେ, ଅଳ୍ପ
 ଭେଟା ଭେଟି, କି ଅନନ୍ଦ କୁହଇ ? ହଁ, ତୁମେ ମୋର ଶ୍ଳେଷ
 ଭାଇ, ଯିବା ଅଗରୁ ହୁଏଥର କର ଦେଇଯାଏଁ, ଭାଗ୍ୟ ଶକ୍ତି
 ବୋଝ—ରହି ସମାଜି ବାଟ ଚାଲିବ—

ରଘୁଅଳ—ଦରବାର ନାହିଁ, ଭାଇନା ।

ଶିବା—ତୁମେ କହୁଅ, ଗିର ବି ଟେକିପାର, ବସନ ବି ଚୋର
 କରିପାର ।

ରଘୁଅଳ—ତୁମକୁ ତ ଅଛପା ନାହିଁ କିଛି, ଭାଇନା । (ପଦ ବଦଳା
 କଲେ)

ଶିବା—ଏବେ ମେଲଣି ଦିଅ ଭାଇ, ଉତ୍ତର ଦେଖି ତେଣେ ତୁମର
 ଭାବଜ, ଯୋଗିନୀ ଠାକୁରାଣୀ—

ରଘୁଅଳ—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର, ଭାଇନା ! ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଯୋଗିନୀ ମାୟାକୁ
 ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଡର । (ଶିବାର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ରୁଲର ପ୍ରବେଶ)

ରୁଲି—ବାଃ, ମାଆର ଭାଇ, ଏଠି ଏକୃଷ୍ଟ ଖେଳୁଛ ତ ?

ରଘୁଅଳ—କ'ଣ କରବି, ସାଙ୍ଗ ସୁଖ ତ କେହି ନାହିଁ ।

ରୁଲି—ତୁମେ ମନେ କରବ, ମୁଁ ତମ ସଙ୍ଗେ ଖେଳିବି, ଖେଳ ଛଡ଼ା
 ମୋର ଯିମିତ ଦୁନିଆରେ କିଛି ବାମ ନାହିଁ ।

ରଘୁଅଳ—ହଁ ହଁ, ତମେତ କମ ବଡ଼ ଘରଣୀ ନୁହଁ ? ଘର କରଣା
 କରବ ବେତେବେଳେ, ଖେଳବ ବେତେବେଳେ—ତା' ମୋତେ ଜଣା ବୋଲି ତ ତୁମକୁ ଡାକି ନି ।

ରୁଲି—ଅଃ, ଦେବି ଯେ ଅଖି ପୁଟେଇ ।

ରଘୁଅଳ—ହଁ, ମରମ କଥା କହିଲେ, ଏମିତି ସମସ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ବୁଲି—ତମେ ଶୁଭ ମରମ କଥା ଜାଣ । ଅଛା, ବହୁଳ, ବାପା
କଣ ଶୁଭୁଛନ୍ତି ?

ରଘୁଅଳ—ପର କଥା ।

ବୁଲି—କୋଉ ?

ରଘୁଅଳ—ଘର କଥା—

ବୁଲି—ଅପା ?

ରଘୁଅଳ—ବର କଥା ।

ବୁଲି—ମୁଁ ?

ରଘୁଅଳ—ତମେ ? ପେଟର ସେଇ କଥାଟି ଅପାକୁ ପିଟେଇ
କହିଲେ, ସେ ଯଦି ଏଥର ଚୁପ୍‌ଟି ଦିଏ, ତେବେ ତା'ର
ସେଇ ହାତରେ, ଏମିତି ବଳିଷ୍ଠ ଦାନ୍ତ ବସେଇ ଦେଇ, ହୁ
ବତେଇବ—(ବୁଲିର ହାତକୁ କାମୁଡ଼ି ଦେଇ ଦୌଡ଼ି
ପଳେଇଲା)

ବୁଲି—(ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ) ମୋ ବୋଉ ଲୋ—

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ଫୁଲ ଦୃଶ୍ୟର ସେହି ଜଗଜଗ ସଜ୍ଜର ପାଶ୍ଵ-
ବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଚଟିଘର । ସେହି ଚଟିଘର
ସମ୍ମୁଖ ପିଣ୍ଡାରେ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି ଓ ବନ୍ଧୁ-ପତ୍ନୀ
ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ନିଦ୍ରା ଯାଉଥିଲେ ।
ଘରଭିତରେ ଶୋଇ ଓ ବୁଲି ଶୋଇଥିଲେ]

(ଗଣିକଟା ରୂପେ ରୁପେ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଗଣିକଟା—ରୁପ—ରୁପ—ନିଶା ହାଉଁ ହାଉଁ—ଶିଅଲ ହୁବେ ହୁ—
କୁକୁର ବେଉ ବେଉ—କୁଳକୁଳା କୁକୁ କୁକୁ—ଗଜପତି
ଚକ୍ ଚକ୍—ଚରକୁଣି ଅଲ୍ଲଅ ଧପ୍ ଧପ୍—ସରଦାନ ଦାନ
କଡ ମଡ—ମୁଁ ଗଣିକଟା—ଗଣିକଟା—ଏହି ମୋର
ପିନ୍ଧିକାଠି—ଏହି ନିଦମାଟି—ରୁପ—ରୁପ—
(ଥୁର୍ ଥୁର୍ ପାଦ ପକେଇ ଅଗେଇଲେ—ମାଡ ହଠାତ୍
ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଚମକି ପଡ଼ି ଅଚ୍ୟୁତରେ ଛପି ରହିଲା)

ଶୋଭି—(ନେପଥ୍ୟ)—ମୋ ବୋଉ ଲୋ ।

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—କି ଲୋ, ଶୋଭି—କ’ଣ ହେଲା କି ?

ଶୋଭି—ବୁଲି ମୋ ହାତ କାମୁଡ଼ି ଦେଲା ।

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—(ବନ୍ଧୁ ପ୍ରତି) ଶୁଣୁଛ—ଭିତରକୁ ଚାଲ—ପିଲାଦି’ଟା
ଡରୁଛନ୍ତି—ମୋତେ କି କେମିତି ମାଡ଼ି ମାଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି
... ... ମ’, ଶୁଣୁଛ—(ପାଖକୁ ଉଠିଗଲେ)

ବନ୍ଧୁ—(ସ୍ୱପ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରେ ଉଠିବସି, କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ଗୋଟାଏ
ଅଜଣିତ ଶିଅଲରେ)—

ସମାଳ—ସମାଳ—ବର୍ଷା ହେଉଁ ହେଉଁ—ହୁ ହୁ ବିତାସ—
କିଜୁଳି ଚମକ—ଘଡ଼ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ—ଅକାଶ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ୁଛି—
ମେଢ଼ିଆ ବୁଲୁକୁଟି—ଦରଅ ମାଡ଼ିଅସୁଛି—ବୁଲିଅ
ବୋଉ—ଶୋଭି—ବୁଲି—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—(ହଲାଇ) ଶୁଣୁଛ—ଶୁଣୁଛ—

ବନ୍ଧୁ—ବୁଲିଅ ବୋଉ ।—ପାଖକୁ ଅସ—ଅନ୍ତର ଲାଗି ବସ—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—କ’ଣ ଏଣୁ ତେଣୁ ଗୁଡ଼ାଏ ବହୁତ ?—ଗୁଲ, ଭିତରକୁ
ଗୁଲିଲ ।

ବନ୍ଧୁ—ମୋର ଶୋଭା, ବୁଲି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଭିତରେ ଶୋଇଛନ୍ତି—

ବନ୍ଧୁ—ବେଶ୍ ବେଶ୍—ଅସ, କବାଟ କଲିଦିଅ ।

(ଉଭୟେ ଭିତରକୁ ଯାଇ କବାଟ କଲିଦେଲେ)

ଗଣିକଟା—(ବାହାର ଆସି) ଏଥର ମୋର କାମ—ଅଗେ ସେହି

ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ନିଦମାଟି—ତା'ପର ପିଛକାଟି—

(ଗୁଲିଗଲା—ପୁଣି ନିନ୍ଦ୍ରାବ୍ଧତା କିଛିକ୍ଷଣ ବିରାଜି କରବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେହି ନିନ୍ଦ୍ରାବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରି, ଗାଡ଼ର ଘଣ୍ଟିଶବ୍ଦ

ଶୁଣାଗଲା ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ନାରାୟଣ ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ଏହିତ ଗୋଟିଏ ଚଟି ଘର—ଅରଣ୍ଡା ।

(ଅରଣ୍ଡାର ପ୍ରବେଶ)

ଅରଣ୍ଡା—ଅଛ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଏଇଠି ଗଣିଲ ପକ୍ଷ ଥୋଇ ଦେଇ, ତୁ ଗାଡ଼ରେ ଯାଇ ବ' ।

ଅରଣ୍ଡା—(ସେହି ଅଦେଶ ମୁତାବକ କାମ କରବାକୁ ଲାଗିଲା)

ନାରାୟଣ—ନା, ଏଠି ନୁହେଁ, ଏଠି ସେମାନେ ବାହାନ୍ତି ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ସା'ନ୍ତେ, ଅପଣ ଏମିତି ଅସ୍ଥିର ହେଲେ ଚଳିବ ?

ଜମିଦାର ଅପଣ, ଜମିଦାରୀ ସମାଲବେ କେମିତି ?

ନାରାୟଣ—ତୁମେ ବୁଝି ପାରୁନା ଗୋବିନ୍ଦ—ମୁଁ ସ୍ଥିର ହେବି କେମିତି, ସେଥି ପାଇଁ ଅସ୍ଥିର । ଅଗେ ଖାଲି ମୋର ବନ୍ଧୁ କବାଟୁ ଖୋଟିବି—ନିଜ ମୁହଁରେ ନିଜ କଥା ଫିଟାଇ ଦେବି । ଅହା ! ଶୋଭା ବିଗୁରର ନିର୍ମଳ ଚରଣରେ ଅଜି ଯେଉଁ ଦାଗ ଲାଗିଛି, ତାହା ମୋ ଯୋଗୁଁ ନୁହେଁ,—ସକଳାଳ ବାଞ୍ଛାସମର ବାସସାଜି ଯୋଗୁଁ, ଏଭଳକ

ଶୁଣାଇ ଦେବି—ତା' ପର ସେମାନେ ମୋତେ କ୍ଷମା କଲେ
ଭଲ, ନ କଲେ ଭଲ—ତେବେ, ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବି—ସ୍ଥିର
ମନରେ ଫେରିଯିବି—ପ୍ରଜାସେବାରେ ସର୍ବସ୍ୱ ତାଲ ଦେବି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ବେଶ୍ୟା ରାଜିଆ ଏଇ ଚଟି ଘରେ କଟେଇଦବା—ତା'ପର
ରାଜ ପାହୁଲେ—

ନାରାୟଣ—ରାଜ ପାହୁବା ଯାଏ ଅପେକ୍ଷାକଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅର
ପାଇବା, ଭାବିବ ? କେତେ ସମୟ ଭିତରେ, ସେମାନେ
ରାଜାରାଜ ଅମ ରାଜା ପାର ହୋଇ, ଏତେ ବାଟ ଚାଲି
ଅମିଛନ୍ତି ଯେ, ଯୋଜନେ ବାଟ ଚାଲି ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ପଣ
ପାଉ ନାହିଁ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଗୋଟାଏ ନଷ୍ଟ କରିବାର ବେଳ
ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁମେ ଚାଲ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଦେଖନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଏଣେ ନ ଅଛି ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଅଡ଼େ
ଯାଇପାରି ଥା'ନ୍ତି । ଯେ ଅମକୁ ଖବର ଦେଲା, ସେ ହୁଏତ
ଭୁଲ କହୁଛି । ଏତେ ଟା ଗଣ୍ଡା ପଣି, ପରୁର ପରୁର ଅସିଲ,
କେହ୍ନେ କିଛି ସମ୍ଭାନ ବଢେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ନାରାୟଣ—ମୋର ମନ କହୁଛି, ସେମାନେ ଏଣେ ଅସବଳ—
ଏଇଠି କେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି । ତୁମେ ଚାଲ, ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖ—
ଅଗମୁଣ୍ଡ ଗାଁରେ ଯଦି ରାଜିଆ କଟାଉ ଥା'ନ୍ତି—

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅଜ୍ଞ, ଏ ମୁଣ୍ଡ କଟି ଚଳେବି, ମୁଁ ଅପଣଙ୍କୁ ଅଉ ଟା
ଭିତରକୁ ଘେନି ଯିବି ନି । ନିଜ ଅଖିରେ ତ ଦେଖି
ଅସିଲେ, ଟା ଗଣ୍ଡାରେ କେମିତି ହରଜା ଲାଗିଛି ?
'ହରବୋଲ' ହୁଏ ପଡ଼ିଣ, ରାସ୍ତା ଦୂର କେତେ ମୁହାଁଇ
କୁବ କୁବ ।

ନାରାୟଣ—ଗୋବିନ୍ଦ !

ଗୋବିନ୍ଦ—କଲୁଛନ୍ତି ?

ନାରାୟଣ—ହରଜାକୁ କଲୁନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ । ହରଜାରେ ଯଦି
ସେମାନେ— (ଗଣ୍ଡିକଟାର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ଗଣ୍ଡିକଟା—ଅପଣ ପଳାନ୍ତୁ ପଳାନ୍ତୁ, ଏଠି ଅଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡେ ରହିବେ ନା—
ଭୁବ୍ଧ ହରଜା, ଭୁବ୍ଧ ହାତୀବାନ୍ତି ଲାଗିଛି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ଅସନ୍ତ ବାହାର, ସା'ନ୍ତେ ।—

ନାରାୟଣ—ଠିଅନ୍ତୁଅ—ତୁମେ କିଏ ?

ଗଣ୍ଡିକଟା—ମୁଁ—ମୁଁ—ଏହି ଗାଁ ଚଉକିଆ, ସା'ନ୍ତେ ।

ନାରାୟଣ—ଗାଁ ଚଉକିଆ ? କହୁପାରବ, ତୁମେ କେଉଁଜଣ
ବିଦେଶୀ ବାଟୋଇବୁ ଏଣେ, ହିଁ ଗୁରୁଜଣ—

ଗଣ୍ଡିକଟା—ଗୁରୁଜଣ ?—ଦୁଇଜଣ ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ—ଜଣେ ଯୁବା
ବୟସୀ—ଅଛୁଜଣେ—

ନାରାୟଣ—ଗ୍ଲେଟ ପିଲା ।

ଗଣ୍ଡିକଟା—ଅଜ୍ଞ—

ନାରାୟଣ—କାହାନ୍ତି ? କାହାନ୍ତି ସେମାନେ ? ଯଦି ଦେଖାଇ
ଦେଇପାର, ତେବେ—

ଗଣ୍ଡିକଟା—ପିକାଖିଆ ଦେବେ ? (ସ୍ଵରଦ) ବାବା ମୁଁ ଗୁରୁଧରଙ୍କୁ
ଭଲବନ୍ଧୁ ଚିହ୍ନେ । (ବିକଳ କଣ୍ଠରେ) ହେଲେ, ଟିକିଏ
ଅଛନ୍ତୁ ଯଦି ଅସିଥା'ନ୍ତେ, ସା'ନ୍ତେ—

ନାରାୟଣ—କାହିଁକି ?

ଗଣ୍ଡିକଟା—ଏହିତ ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ଜଳେଇ, ଯାଉଛି ଗାଁ-
ଦପାଦାରକୁ ଶବର ଦବାକୁ ।

ନାରାୟଣ—ଗୋବିନ୍ଦ— (ଚଳି ପଡ଼ିଲେ)

(ଶୋଭା ହଠାତ୍ ଦ୍ଵାର ମେଲେଇ ଧାଇଁ ଆସିଲା)

ଶୋଭା—ନାରାଣ ଭାବ— (ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀର ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଶୋଭା—

ଶୋଭା—ସବାଜ— (ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ ଉପରେ ଡଳି ପଡ଼ିଲେ)

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ପାଗଳ କରଦେବେ, କାପ ହେଉ ଦୁଇଜଣ ।

(ଘରଭିତରକୁ ଶୋଭାକୁ ନେଇଯାଇ ଦ୍ଵାର କିଲି ଦେଲେ)

ଗଣିକା—(ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନରୁ ବାହାର ଆସି) ହାଃ ହାଃ—ରୁପ୍ ରୁପ୍,
ଗୋଟେ ଚେନ୍ଦ୍ରରେ ଦି'ଟା ଚନ୍ଦ୍ର—(ପିଣ୍ଡାରେ ଥୁଆ
ଫୋନ୍‌ଥୁବା ଗଣିକାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରପର ଫାମିଲୀ କି ଭାଷା । ବାପ୍‌ରେ,
ଏ କି ପାଣି ପବନ । ଏ କି ବିଜୁଳି ଘଡ଼ଘଡ଼ । ମରଗଲି,
ମରଗଲି—

[ବିଜୁଳି ଘଡ଼ଘଡ଼ । ପାଣି ପବନ । ଗଣିକା
ପଳାଇଲା । ଗଣିକା ରହିଗଲା ।]

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବଦୃଶ୍ୟର ପ୍ରଳୟ ଝଙ୍କାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା
ଅମିନାହିଁ—ସେଥିରେ ଯେମିତି ଛୁଳୁ ଉଳୁ ଓ
ଛୁଳୁବାସ ହୋଇ ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି ଉଦ୍‌ଭାବ
ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବନ୍ଧୁ—ମୁଁ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଝଙ୍କାର ଅଭାବ ପାଇଥିଲି । ଅଖିରେ ଝଙ୍କାର
ଦେଖିଲି । ମନ ଭିତରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଝଙ୍କାର ଶେଷି ଯାଉଛି ।
ବନ୍ଧୁ । ବନ୍ଧୁ । ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଅବେଗରେ—ଗୋଟାଏ

ଖିଅଇଲେ ‘ବନ୍ଧୁ’ ପଦ ଉଚାରଣ କରିଥିଲା । ହେଲେ,
 ଅସ୍ତିତ୍ବରେ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ବଞ୍ଚିମାନ ବିଶ୍ବାସ ହେଉଛି,
 ତୁମ୍ଭେ ଅଛ । ମାତ୍ର, ତୁମ୍ଭେ କିଏ—କେଉଁଠି ଥାଅ—ତୁମ୍ଭ
 ଘରକୁ ବର୍ତ୍ତ ବାଟ, ତା’ ତ ଜାଣେ ନା ? ‘ବନ୍ଧୁ’
 ବୋଲି କହି, ତୁମ୍ଭର ଘରକୁ ଯିବା ବାହାନାରେ, ମୋର
 ପିଲାକୁଟୁମ୍ବକୁ ଘରୁ କଢ଼େଇ ଅଣିବ, ସେମାନେ କେତେ
 ସରାଗରେ ବନ୍ଧୁଘର ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜିବେ ବୋଲି ମୋ ସାଥେ
 ସାଥେ, ବାଟ ଅବାଟ ନ ମାନି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଥରେ ତୁମ୍ଭର
 ସନ୍ତାନ ବଢ଼ାଇ ଦିଅ, ବନ୍ଧୁ ! ବନ୍ଧୁ-ଭାବ ବହୁ ମୋ’
 ମନରେ, ତୁମ୍ଭର ଅସ୍ତିତ୍ବର ବିଶ୍ବାସ ଜନ୍ମାଇ ଦେଇଛି, ଅତ୍ତ
 ସେଇ ଭାବକୁ ମୂଳକର, ମୋତେ ତୁମ୍ଭର ଘରବାଟ
 ଚିହ୍ନାଇ ଦେବ ନି, ବନ୍ଧୁ ? ଏ ଝଞ୍ଜା ବାଉଁଶ ରକ୍ଷା କର,
 ବନ୍ଧୁ । (ଅଖିରୁଜି ରାଇଲେ)

—ରୀତି—

ତୁମ୍ଭେ ମୋ ବନ୍ଧୁ ଯଦିବ ଚିହ୍ନେ ନା, ଚିହ୍ନେ ନା,
 ଅରୂପ ସ୍ବରୂପ ଅବା ଜାଣେ ନା; ଜାଣେ ନା ।
 ଜାଣିଛି ଏତକି ଅହେ, ମୋ ପିଅର
 ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ବାହୁଁ, ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଘର ।
 ଝଞ୍ଜାରେ ଅଖି ମୁଁ ଫେର ପାରେନା ପାରେ ନା,
 ବିଚ୍ଛେଦ ତଥାପି ତବ ସହେନା ସହେ ନା ।

[ମଧୁର ବଶିଷ୍ଠନ ଶୁଣାଗଲା । ମାଧୋର ଧୀରେ ଧୀରେ
 ଅସି ହାତ ଧରିଲା । ତା’ର ଛିଣ୍ଡା ପହରଣୀ—ବାନ୍ଧରେ

ଗୋଟିଏ ବାଡ଼—ଅଗ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁକୁଳା
ବନ୍ଧା ।]

ମାଧୋବ—ବାଃ, ବେଶ୍ ଲୋକତ । ଅମକୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ଦେବ, ଏଠି
ଅସି ନାଜର । ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ଏଡ଼େ ଗଛଲ ଯେ...
(ବନ୍ଧୁପ୍ରଣୀ, ଶୋଭା, ବୁଲି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ
ଲଗା ପଟା ଛୁଣ୍ଟା ଧୋଉର ।)

ବନ୍ଧୁପ୍ରଣୀ—ପିଲାଏ ମଲେ କି ହଜିଲେ, ସେ ଖବର ନେବାକୁ ତବ
ସହୁଲ ନା ।

ବନ୍ଧୁ—ବୁଲିଅ-ବୋଉ—

ବନ୍ଧୁପ୍ରଣୀ—ଗୁଲ, ଠେଅ ହୋଇ ଲଭ କ'ଣ ?

ବନ୍ଧୁ—ବାଟ ?...

ମାଧୋବ—ଅଛା ଲୋକ । ମୁଁ ବଡ଼େଇ ଦେବି ହେ ।

ବନ୍ଧୁ—ତୁ ଯିବୁ ଅମ ସାଥରେ ?

ମାଧୋବ—ଦେଖୁଛ ତ, ମା—

ବୁଲି—ଗୁଲ ମ, ବାପା—

ବନ୍ଧୁ—ହେଲେ, ବୁଲିଅ ବୋଉ, ଏଇ କାଙ୍ଗାଳ ବେଶରେ—

ବନ୍ଧୁପ୍ରଣୀ—କାଙ୍ଗାଳ ହୋଇଛ ବୋଲିତ ଅଜି ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ
ଯାଉଛ —ବନ୍ଧୁକୁ ଏତେଦିନେ ମନେ ପଡ଼ିଛି ।

ବନ୍ଧୁ—ମୋ ପାଇଁ ଭାବୁନି—ତୁମ ଭିଜିଗଣଙ୍କପାଇଁ ।

ବନ୍ଧୁପ୍ରଣୀ—ଅଉ, ଏଇ ପରପିଲଟି ପାଇଁ ?

ମାଧୋବ—ମତେ ପର କରଦେଲଣି ତ ? ତେବେ, ତୁମର ବୁକୁଳା
ବୁକୁଳି, ଚଣ୍ଡେଇପକ୍ଷ ଏଇଠି ରହିଲା । ମୁଁ ଗୁଲିଲି ।

ବୁଲି—ନା, ମାଧୋବ ଭାବ । ତୁମକୁ ମୁଁ କେବେ ଶୁଣିବି ନା ।
ହାତ କାମୁଡ଼ି ଦେଇ ପଳେଇଥିଲ, ଏଥର ହାତ କାମୁଡ଼ି
ଧରବ । ହା ବାପା, କଥା ଶୁଣ ନା, ତୁମେ ଗୁଲ ।

ବନ୍ଧୁ—ତେବେ—(ଗୁରୁଅଡ଼କୁ ଚାହିଁ କ’ଣ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଦେହେଇ କ’ଣ ? ଝଞ୍ଜା ବତାସ କାହିଁ ? ଏତିକି ସ୍ବପ୍ନ
ଦେଖନ୍ତି ମଣିଷ ? ସ୍ତ୍ରୀ ଅଗେ ସ୍ବପ୍ନ ତୁମେ କେବେ ଦେଖିବ
ବୋଲିଲ, ମୋର ମନେ ହୁଏ ନା ।

ଶୋଭ—ଅହୁର ତୁମେ ଭାବନା କରନା, ବାପା । ଅମେ ଯା’ କିଛି
ଘର ପାଶୁ ଅଣିଥିଲୁ, ସବୁ ମୁଁ ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼ି କରିଦେଇଛି,
ଅଉ ମାଧୋଇ ତାକୁ ବାନ୍ଧି ବୁଦ୍ଧି ସେହି ଗଣିଲଟି କରିଛି ।
ହଁ, ତୁମର ଲେଖନୀ ନାଅ ବାପା, ଅଣ୍ଟାରୁ ଖସି ପଡ଼ିଥିଲା ।

ବନ୍ଧୁ—ତୋ’ର ପାଖରେ ଥାଉ । ତୁ ତା’କୁ ଏଣିକି ଜମାକରି ରଖ,
ମା ! ଏଇ ଗୋଟିକ ଅମର ପରଚୟ, ମହାନ୍ତି ଘରର
ସନ୍ତକ । (ଗୋଟାଏ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଭାସି ଯାଉଥିଲେ, ମାତ୍ର
ଅପଣାକୁ ରୋକି ନେଇ) ହଁ, ମୁଁ ଗଣିଲଟା ମୁଣ୍ଡାଏ ।
ଅଛା ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଦୁଇଟା ଗଣିଲ, ଏତେ ଶ୍ଳେଷ ହେଲ
କେମିତି ?

ମାଧୋଇ—ଏଥରେ ଅଉ ଅଣ୍ଟା କଣ ? ଚଉଦକୋଟି ଭୁବନକୁ
ଭାବଗ୍ରାସ୍ତା ଯେତେବେଳେ ଟୁଲିକଣାପରି ନଖରେ ଧାରଣ
କରି ପାରନ୍ତି—

ବନ୍ଧୁ—(ହସି) ସେତେବେଳେ ଏଇ ମାଧୋଇ ଭଳି ଟିକି ପିଲଟି,
ପ୍ରବାଣ ଦୁଇଟା ଗଳେକୁ ଯେ, ଶ୍ଳେଷ କବଚେ ଗଣିଲ କରି
ଦେବ, ଅଣ୍ଟା କ’ଣ ? (ଉଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ—
କିନ୍ତୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ) ଓଃ, ଏତେ ଓଜନ ।

ମାଧୋଇ—ଥାଉ ଥାଉ ହେ, ଗଉଡ଼ ପିଲର କାମ, ତୁମେ ଯେବେ
କରନ୍ତୁ—

ବନ୍ଧୁ—ତୁ କିଏ ?

ମାଧୋଇ—ଏତକ ବି ମଗଜରେ ପଶୁ ନି—ଗଣ୍ଡିକଟି ଦେଖିବାକୁ
ଗ୍ରେଟ, ହେଲେ ମାଲ ପହର ଓଜନ ଯିବ କୁଅଡେ ?

ବଲ୍ଲି—ତୁ—

ମାଧୋଇ—ଅଃ, ଅସିବ ତ ଅସ ହେ, ନାହିଁ ତ ମୁଁ ତୁମର ଲାଗା
ପଟା, ସବୁ କିଛି ନେଇ ଚାଲିଲି ।

ବଲ୍ଲି—ମାଧୋଇ ଭାବ, ଚାଲି ତ—ତୁମେ ନ ଚାଲିଲେ କେହି
ବାଟ ଚାଲିବେ ନି—

ମାଧୋଇ—ତୁମେ ଚାଲିଲେ ଯିନା ମୁଁ ଚାଲିବି ?

ବଲ୍ଲି—ତୁମେ ସୁର ମିଳେଇବ ତ ?

ମାଧୋଇ—ବେସୁର ହେଲେ, ମିଳେଇବ କେମିତି ?

ବଲ୍ଲି—ବେଶ୍, ମୋ ହାତଧର—

—ଗୀତ—

ବଲ୍ଲି—ତୁମର ସଙ୍ଗୀତ ମୁହଁ—

ଗାଉଛି ତୁମର ପାଇଁ

ତୁମର ଭାଷା ଓ ସ୍ଵର

ମାଧୋଇ—ଭୁବନ ପବନ ନିତି

ମୋ ସଙ୍ଗୀତେ ଥାଏ ମାତ

ପ୍ରେମର ଧାରା ଝରେ ।

ଉଷାର ଶିଶିର ହସେ,

ସେ ସଙ୍ଗୀତ ଭାସେ

ସଞ୍ଜ ପ୍ରଦୀପ ଜଳେ

ତା'ରେଣି ପରଶେ,

ବଲ୍ଲି—

ତୁମେ ଅଛ ମୋହପାତ୍ର

ମାଧୋଇ—

ତୁମ ଲାଗି ମୁହଁ ଘୁରେ ।

[ଗାଲ ଗାଲ ଚାଲିଲେ—ଅନ୍ଧର ସମସ୍ତେ ଅନୁସରଣ କଲେ]

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[ବଡ଼ ଦେଉଳର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ବ ପେଜନଳା ପ୍ରଭୃତିର ଦୃଶ୍ୟ । ପୂର୍ବ ଦୃଶ୍ୟର ପରିଶେଷରେ ମାଧୋର ଓ ବୁଲି ଯେଉଁ ଗାଁର ଗାଡ଼ିଥିଲେ, ତା'ର ରେଣୁ ମିଳାର ଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ଡାର୍ଟମାନ୍ର ଚକ୍ରନ ଗାଡ଼ିଥିଲା । ଶୁଣି ଗାଡ଼ିର ଗାଡ଼ିଥିଲା । ବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବନ୍ଧୁର ମନୋଭାବରୁ ବୁଝାଗଲା, ସେ ଯେମିତି ସେହି ସଙ୍ଗୀତରୁ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ସଙ୍କେତ ପାଇଛି ।]

ଯାନ୍ତ୍ରୀ—

—ଗୀତ—

ବାଇମନ ରେ, କିଏ ହେଉଛି ଧନ ?

ଜଗବନ୍ଧୁ ନାମ ଘୋଷଣା' ମନରେ କଟିଯିବ ଜୋର ବିଷମ ସନ୍ଧ ।

ଲାଗି ଶୁଣି ଅଜଣା ହୋଇ ମରୁ କିପାଁ ଲାଅନ୍ତା ରହୁ

ଜୀବ ଗଲେ ଶୁଣି ନ ଚାହିଁବେ ଫେର,

କାହାର ମାୟାକୁ ପିବେଟି ନନ୍ଦ ।

ଅସାର ଏ ଖଲୁ ସଂସାର

ସବୁ ମିଛ ମାୟା ବେଭର

ସବୁ ପଛେ ଥୋଇ, ଏକଧାନ ହୋଇ,

ସେହି ପଦ ମନେ ଦିଅ ତୁ ଛନ୍ଦ ।

ବନ୍ଧୁ—“ଜଗବନ୍ଧୁ”, “ଜଗବନ୍ଧୁ”—ମୋର ବନ୍ଧୁର ନାମ
“ଜଗବନ୍ଧୁ” ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ନାମ ଜାଣିଲ ତ, ଅଉ ଉତ୍ତର କିଏ ? ଦେଖି ସୁଖି
ଏଥର ବାଟ ଗୁଲ ।

ବନ୍ଧୁ—ଏଇତ ମୋର ବନ୍ଧୁର ନଅର । ଦେଖିଲ, କେତେ ଡୋଠା
ବାଡ଼ି, କେତେ ପାଇବ ବେତୁଅ, କେତେ ପ୍ରଜାପାଟକ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଭଲକଥା । ଏବେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ଦେଖା କର ।

ବନ୍ଧୁ—କେମିତି କଥା କହୁଚ, ବୁଲିଅ ବୋଉ ?—ବନ୍ଧୁମୋର
ରଜାଲେକ, ଦୁଅରେ ବେତୁଅ ଜଗିଛନ୍ତି, ବୁଝି ସଙ୍ଗୋଲି
ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି, ପେଲପଣ କରି ଗଲେ, ମାଡ଼ରେ ଲାବନ
ଉଡ଼ିଯାଉଛି—ମୁଁ ପେଲ ପଣି ପିବି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ବନ୍ଧୁ ଘରେ ବନ୍ଧୁ ପଶିବ, ଏତେ ଡର କିଏ ମ ?

ବନ୍ଧୁ—ଲାବନକୁ ଡର ନୁହେଁ, ବୁଲିଅ ବୋଉ । ଡର ବସ୍ତୁ
ମୋର ବନ୍ଧୁର ମାନ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହେଲା, କାହା ହାତରେ ତେବେ ଖବର ପଠେଇ ଦିଅ ।

ବନ୍ଧୁ—କ'ଣ, ମୁଁ ଖବର ପଠେଇବି ବନ୍ଧୁ ପାଖକୁ ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତେବେ ବୁଝ, ନିଜର ମାନ ମହତ ସରସିବ ।

ବନ୍ଧୁ—ଅବଶ୍ୟ । ମୁଁ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି—ଘାନ, କାଙ୍ଗାଲ, ଅରକ୍ଷିତ
ହେଲି ବୋଲି, ମୋର କରଣ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କେଉଁଠି ଉଡ଼ିଗଲା ?
ହଇ ହେ, ମୋର ଯଦି ସେମିତି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ନ ଥାନ୍ତା,
ତେବେ ରଜା ମୋର ବନ୍ଧୁ ହୁଅନ୍ତେ କିପରି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହେଲେ, ଖବର ନ ପଠାଇଲେ, ଶୁନ୍ୟରୁ ତ ଅଉ
ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁର ଖବର ପାଇ ପାରିବେ ନା ?

ବନ୍ଧୁ—କାହିଁକି ନ ପାରିବେ ? ଶୁନ୍ୟରୁ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଅଛୁ ବୋଲି,
ମୁଁ ଜାଣିଲି କେମିତି ? ଶୁନ୍ୟ ଶୁନ୍ୟ ମୋ ବନ୍ଧୁଘର

ପାଖକୁ ମୁଁ ଧାଟି ଅସିଲି କେମିତି ? ଶୁନ୍ୟରୁ ମୋର ବନ୍ଧୁର
ନାମ ‘କରବନ୍ଧୁ’ ବୋଲି ଜାଣିଲି କେମିତି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—କେନ୍ଦ୍ରରେ ଶୁନ୍ୟକୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଘାଟେ ଠିଆ ହୋଇଥାଅ
ବନ୍ଧୁ—ଠିଆ ହେବି କାହିଁକି ? ବସିବି ।
(ପେଟନଳା ପାଖରେ ଦମ୍ଭ ଧରି ବସିଲେ)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମ, ଏଠି ଗାଈ ଗୋରୁ ଗୁଡ଼ାକ ଗୁଲୁଗୁଲୁ—ପେଟ
ତୋରୁଣି, ଅଇଁଠା ଶଙ୍କୁଡ଼ି ଗୁରୁଅଡ଼େ ।

ବନ୍ଧୁ—ଗୁଲୁଅ ବୋଉ । ତମର ମୁହଁମଣି ମାଧୋଇ କଥା କ’ଣ
ପାଶୋର ଗଲ ?—କାଟରେ ଅସୁ ଆସୁ ସେ କହିଥିଲା ନା
—ଗାଈ ଗୋରୁ ମୋ ବନ୍ଧୁର ଭାବ ପିଅର—ପେଟନଳା
ପାଖେ ବସିବାକୁ ସେ ଭାବ ସୁଖ ପା’ନ୍ତି ?
(ଗୁଲି ଓ ଶୋଭର ପ୍ରବେଶ)

ଗୁଲି—ବୋଉ । ମାଧୋଇଭାବ ହୁ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହୁ ?

ଗୁଲି—କେଳିଣୀ ନାଟ ହେଉଥିଲା—ଅମେ ଦେଖୁଥିଲୁ—କେତେ-
ବେଳେ ଖଣ୍ଡରେ ଖସିଯାଇ, ଭଡ଼ ଭିତରେ ପଶି, ପିଟିମାର
ତାକି, ଠାରୁ କହିଲା—ଗୁଲି ମୋତେ ଧ’, ନାହିଁତ, ହୁ—

ବନ୍ଧୁ—ଭଡ଼ ଭିତରେ ଦଳି ମଞ୍ଚ ହୋଇ ଯାଇନା ତ ପିଲାଟି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମୁଁ ଯାଏ, ତୁମେ ଥକା ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

(ପିକାର ଉପହାସ)

ବନ୍ଧୁ—ନା, ନା—

(ଗୁଲିଗଲେ .)

ଗୁଲି—ମୁଁ ଯେତେ କହିଲି ଅପାକୁ, ଏଥ ପଥ—ଅପା ଶୁଣିବ
କାହିଁକି ?

ଶୋଭ—ତୁ ଧରଲୁ ନି ଟୋକି ?

ଗୁଲି—ମୋତେ ପଦ ସେମିତି କାମୁଡ଼ି ଦିଅନ୍ତା—ଉଡ଼ୁ, ହୁ, ହୁ—
(ପୁରୁ କାମୁଡ଼ାଟା ଯେମିତି ଅନୁଭବ କଲା)

ଶୋଭା—ମାଙ୍କଡ଼ଟା ଖତେଇ ହବ—ଚଢ଼େଇ ମାଙ୍କବ, ମୁଁ ତାକୁ
ଧରିବି ?

କୁଳି—ଅଥବା ସେ ତୋତେ ଚଢ଼ାଏ ?—ହବ, କଥା କହେ—

ଶୋଭା—କୁଳି । (ଚୁମୁଟି ଦେଲା)

କୁଳି—ମୋ ବୋଉ ଲୋ—ଉଁ ଉଁ ଉଁ ।

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଶୋଭା—

କୁଳି—ବେଶ, ମୁଁ ବି ଖତେଇ ହେବି—ଚଢ଼େଇବି—‘ମୋର
ବରଷିଲ ଟୁପୁରୁ ଟୁପୁରୁ ମାଣ୍ଡିଆ ହେଲା ଗଜା’—

ଶୋଭା—ବୋଉ, ଦେଖୁଛୁ—ମୁଁ ଏଥର ଥୋମଣି ଭାବ ଗୁଞ୍ଜିଦେବି

କୁଳି—ବୋଉ—(ବୋଉର ଅଞ୍ଚଳ ଧରି ଅଗ୍ରସ୍ଥ ଲେଉଟିଲା)

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଆଲୋ, ଅମର ଗଣ୍ଡିଲଟା ବାହୁଁ ?

ଶୋଭା—ମାଧୋର ମାଗରେ—ଦେଇ ଯାଉ ନା ?

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଉଲ୍ଲ କଥା, ଖାଇବ କ’ଣ ? ଚୁଡ଼ା ଗୁଜଲ ବି ସେହି
ଗଣ୍ଡିଲରେ ।

ଶୋଭା—ବାପାର ଲେଖନଟା ବି—ମୁଁ ଯେତେ ନାହିଁ ନାହିଁ
ବହୁଣ, ମୋ’ଠୁ ବାଧି ନେଇ, ସେଇଥିରେ...

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଲେଖନଟା ଗଲୁକୁଳିକି—ଏବେ ଗିଳିବ କ’ଣ ?

କୁଳି—ସୁଇ ଡେଇ, ବୋଉ ।

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ମୋତେ ଗିଳ ।

ଶୋଭା—ମୋର ବି ହୋବ୍ ହେଲା ନା । ଗଣ୍ଡିଲଟା ତା’ଠୁ...

କୁଳି—ହୋବ୍ ହବ କିମିତି ?—‘ଯାଜପୁରେ ରହିଲେ ମୋ
ରଜା, ତେଲିଙ୍ଗି ବାଉଦ ବଜା’—

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—‘ଯାଜପୁରେ ରହିଲେ ମୋ ରଜା’ ।

(କୁଳିକୁ ଖୁଦାଟିଏ ଦେଲେ)

ରୁଲି—ବାପା । ବାପା ବୋ—(ବାନ୍ଧ ବାନ୍ଧ ଗୁଲିଗେ)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଶୋଭା — ଏଇଯା ବ'ଣ ତୋର ପେଟର କଥା ?
 ଓଃ, ଯୋଉଁ ପାଉଁଶ ତୋର ଏତେ ସର କଲା, ମହାନ୍ତି
 କୁଳରେ କାଳି ଲେପି ଦେଲା, ଅମକୁ ଦାଣ୍ଡର ଭଣାଣ
 କର ଛାଡ଼ିଲା—ତା'ର କଥା ତୁ ଅନ୍ଧାର ଭାଳି ମରୁବୁ ?
 ବୁଝିବ, ତୋର ଯେବେ ଶରୀର ମତଲପ ନ ଥିଲା, ତେବେ
 ସେ ଦିନ ସେ ବହୁତ ପାଇଲା କେମିତି, ତତେ—

ଶୋଭା—ବୋଉ । ବୋଉ । ଏ' କଥା ଶୁଣାଇବା ଅଗରୁ ମୋତେ
 କାନ୍ଦୁକି ଜହର ଖୋଇ ମାରି ନ ଦେଲା ?—ବେଳରେ
 ଦଉଡ଼ି ଦେଇ ମରବାକୁ ନ କହିଲା ?—ଅସୁବିଧା
 ମହାପାତ୍ର, ଏ କଥା ଅନ୍ଧର କାନ୍ଦୁକି ଶୁଣାଉଥିଲା ?—
 ବୁଝିବ, ତୋ ମୁହଁରୁ ଦିନେ ଅପବାଦ କଥା ଶୁଣିବ,
 ମେରଥୁପାଇଁ କଥା ରଖିଥିଲା ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଅଲୋ, ନା ଲୋ ନା—ତୁ କିଏ, ନାରଣ କିଏ ?—
 ପିଲଟି ଦିନୁ ତା'ର ମା ମରଗି—ମୁଁ ତାକୁ ବଢ଼େଇବି,
 କୁହେଇବି—ଏକା ସଙ୍ଗେ ତମେ ଦୁହେଁ ଖେଳିବ,
 ଗୁଲିବ, ପାଠ ପଢ଼ିବ—ଏକା ଥାଳିରେ ତମ ଦୁହଁକି
 ଖାଆଇବି, ପିଆଇବି—

ଶୋଭା—ବୋଉ—

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହେଲେ, ଶୋଭା । ସେ ଅମଣିଷ ହେଲା ବୋଲି ତୁ କି
 ସେଇଆ ହବୁ ? ଭାଇକି ଭଉଣୀ ଯୋଉଁ ଅଖିରେ ଦେଖେ,
 ଭାଇର ମଙ୍ଗଳ ଭଉଣୀ ପିମିତ ମନାସେ, ସେମିତି କର—
 ସପା ମନରେ ତା' କଥା ଦିଅନ୍ତୁ ଜଣା ।

ଶୋଭା—ବୋଉ, ତା' କ'ଣ ମୁଁ କରୁ ନି ?

ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣୀ—ମନକୁ ପରୁର । ତୋ ମନରେ ଯେବେ ବେଳୁ ମନ
ଧୁଳି ନାହିଁ, ତେବେ ପର କଥାରେ, ପର ମୁହଁରୁ ଟାହୁଲି
ଶୁଣି, ତୁ ଏତେ ଚଲୁ କଥା ? ଅଲେ ହେଅ । ସଭକର
ନିନ୍ଦା ତୁମ୍ଭିକୁ ହସି ଉଡ଼େଦେଇ, ଅପଣା କାମରେ ଠିକ୍
ରହୁବା ହେଉଚି ଅମର କାମ । ଛୁ, କାତ ନା—ମା' କ'ଣ
ପୁଣି ହେଉ ଖୁଣ ବାରେ ନା ? ତୁ ପରା ମୋ ପରଶ-ପଥର
—ତୋତେ ହେଉ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବି ନି ? ତୋର ପରଶରେ
ଯେ, ତୋର ନାରଣ ଭାବ ସୁନା ହେଉଥିବ ।

(ଲହ ପୋଛି ଦେଲା)

ଶୋଭା—ବୋଉ ! ମତେ ଅଶାବଦ କର—ମୋ'ର ଯା' କିଛି ମନ
ଧୁଳି ଅଛି, ତା' ଏଇ ଲହରେ ଯିମିତ ଧୋଇ ପୋଛି
ହୋଇଯାଏ ।

ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣୀ—ଠାକୁରେ କରନ୍ତୁ, ତୋର ସବୁ କିଛି ଅଲେଇ ବେଲେଇ,
ମୁଁ ଯିମିତ ହାଡ଼ହୁଡ଼ ନାହିଁ ।

ଶୋଭା—ବୋଉ । ବୋଉ । (ଚରଣ ଧୁଳି ନେଲା)

(ଗୁଲିର ଦେତେ ପ୍ରବେଶ)

ଗୁଲି—ବଉ । ଭାରି ଖୋଲ । ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନା ।

(ଭୂମିରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା)

ଶୋଭା—ମାଧୋଇ ଗଲା କୁଅଡ଼େ । (ଗୁଲିଲେ)

(ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)

ବନ୍ଧୁ—ପାଇଲି ନି, ପିଲଟିକୁ—ଶୋକି ଶୋକି ନାକେଦମ୍—
କେତୁ କହି ପାରିଲେ ନି ତା' କଥା । ଶେଷକୁ—

ବନ୍ଧୁପ୍ରାଣୀ—ଏ' କଣ ?—ତୁମ ଦେହରେ ରକ୍ତ—ବେତର
ଦାଗ—?

ବନ୍ଧୁ — ଭକ୍ତ ଦେଖି, ସେହି ମାଧୋବ ପାଇଁ ବଳି ପଣି ବନ୍ଧୁଘର
ଭିତରକୁ ପଶିବାର ବେଢ଼ା ବଳି, ତା'ର ଏଇ ବିଦାଳା ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଛୁ, ଛୁ—ତମର ବନ୍ଧୁ ଘର, ଏମିତି ସେଲପଣି କର
ପଶିବାକୁ ହୁଏ ନା ? ବନ୍ଧୁର ମାନ ମହତ ତଳେ ପକେଇଲି
ପିନା ?—ଅସ, ଅସ—ମୁଁ ଧୋଇଦିଏ—

ବନ୍ଧୁ—ଥାଉ ସେମିତି, ବୁଲିଅ ବୋଉ—ଏ' ମୋର ଭଲର
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ—ସ୍ବାକୁ ମୁଁ ଲିଭେଇବି ନି—ଯେତେ ଦିନ
ଯାଏ ଏ ଦାଗ ମୋ ଅଙ୍ଗରେ ଥିବ—ମୋ' ଭଲ, ମୁଁ ବୁଝି
ପାରୁଥିବି ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତା' ତ ବୁଝିଲି—ହେଲେ, ବନ୍ଧୁ ପଦ ଏଇଲେ
ତଳେ ପଠାନ୍ତି, କି ନିଜେ ସଙ୍ଗୋଲି ନେବାକୁ ଧାଇଁ
ଅସନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ?

ବନ୍ଧୁ—ତୁମେ ଏ' ବେତର ଦାଗ ବେଗେ ବେଗେ ଘୋଡ଼େଇ
ପକାଅ—ଲିଭେଇ ଦିଅ, ବୁଲିଅ ବୋଉ—ବନ୍ଧୁକୁ କେଡ଼େ
ନିନ୍ଦା ହେବ, କେଡ଼େ ଅପମାନ ହେବ ।

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ଏତେ ଅଥୟ କ'ଣ ? ବଳବର ଦାଗ ଯିଏ ଅଙ୍ଗେ
ଅଙ୍ଗେ ଲିଭେଇବି, ତାକୁ ଅଙ୍ଗର ସାମାନ୍ୟ ବେତର
ଦାଗ ବଳେଇବ ? ତୁମେ ମଝି ଝୁଣୁ—ତୁମେ ଏମିତି
ହଲିଲେ, ଘର ଠିଆ ହେବ କେମିତି ?

ବନ୍ଧୁ—ଖମ୍ବର ବଳ, ମୂଳ ଦୁଅ—ତୁମେ ଠିକ୍ ଅଛ ଯେତେବେଳେ,
ମୋର ବଳ ଠିକ୍ ଅଛି—କେହି ମୋତେ ହଲେଇ ପାରିବେ
ନା, ବୁଲିଅ ବୋଉ ।

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—(ଅପଣାର ଲୁଗା ପଣତରେ ସ୍ଵାମୀ ଦେହର ଚକ୍ର-
ଦ୍ଵାରା ଯୋଡ଼ିଦେଲେ) ଶୋଭା । ଶୋଭା ।—ଓଃ, ଶିଳାଟା
ଭୋଲରେ ଶୋଭା ପଡ଼ିଲା ।

(ଶୋଭାର ପ୍ରବେଶ)

ଶୋଭା—ନା, ବୋଉ—ପାଇଲି ନି ।

ବନ୍ଧୁ—ଏମାନେ ଖାଇବେ କଅଣ ?—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ତମର ରାଜା-ବନ୍ଧୁଙ୍କର ରାଜ-ଭୋଗ—

ବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁ କ'ଣ ପଠେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ?

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ଅମର ପାଇଁ ନ ବାଡ଼ି ଚାଲିଛନ୍ତି ।—ଶୋଭା । ସେଠି
ଛେଲୁଅଟାଏ ପଡ଼ିଛି ଗୋଟେଇ ଅଣତ, ମା—ମୁଁ ନଳାରୁ
ଛେଲୁଏ ଛେଲୁଏ ପେଜ ପାଣି ଦିଏ ।

ବନ୍ଧୁ—ପେଜ ପାଣି ?

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ଗୋରୁ ଗାଈ ଯେବେ ତମର ରାଜାବନ୍ଧୁଙ୍କର ଭାରି
ପିଅର—ପେଜ ନଳାଠେଇଁ ଯେବେ ସେ ବସିବାକୁ ସୁଖ
ପାଆନ୍ତି—ପେଜ ତୋରାଣି ନିଶ୍ଚେ ତାଙ୍କର ରାଜ-ଭୋଗ ।

ବନ୍ଧୁ—ମୋତେ ଛେଲୁଅ ଦିଅ—ମୋ'ର ରାଜା-ବନ୍ଧୁର ଅମୃତ-
ମଣୋହ୍ର ମୁଁ ବାଡ଼ିଦେବି ସମସ୍ତଙ୍କ ।

(ସମସ୍ତେ ଯେତେ ଯେତେ ପିଇ ଶୋଭା ପଡ଼ିଲେ)

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

[ପୂର୍ବଦର୍ଶୀ ସେହୁ ପେଜନଳା ଦୃଶ୍ୟର ପାର୍ଶ୍ବ-
ଦେଶ । ନିଶାଗନ୍ଧ । ବଡ଼ପଣ୍ଡା ଭିତ୍ତିରେ ତୁଳୁ
ତୁଲୁ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—(ଗୀତ ସ୍ବରେ)

ପାଚକ ! ଅହା ରେ, ପାଚକ !

ତୋ ମାହାସ୍ତ୍ର ଜାଣେ ଏକା ଏ ଘନ ସେବକ ।

ଛଟିଶ ନିଯୋଗ ନୂପ ଯେ କାଳେ ଶାନ୍ତି ଲେ,

ତୋ'ପରି ଗୁଣ ଅହା, ସମଜି ନ ଥିଲେ—

ସେବକେ ପ୍ରସନ୍ନ ଏବେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ,

ଶାନ୍ତି ଲେ ସେବାର ଅଙ୍ଗେ ତତେ ରେ, ପାଚକ ।

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ଦୁସିଅର, ଦୁସିଅର, ରାସ୍ତା ପରିସ୍କାର—ରାତିର ନିଶା
ସାର୍ ସାର୍, ପାଚକ ନିଶା ହାରି ହାରି—ପକ୍ଷୀରୁଜେ ଉଡ଼େ
ମୁହଁ, ପଶୁ ରାଜ୍ୟେ ଯିବାପାଇଁ—(ଠିକ୍ ସେହୁ ସମୟରେ
ଦ୍ରବେଶ ମାହାବିଟିଏ ପ୍ରବେଶ କଲ । ବଡ଼ପଣ୍ଡା ନିଶା
ଝୁଙ୍କରେ ତା' ଉପରେ ପଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ)

ମାହାଗୁ—ହଁ—ହଁ—

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—କିଏରେ ତୁ, ବେହେମୋ ?

ମାହାଗୁ—ବଡ଼ପଣ୍ଡା ।

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ପରି ।—

ମାହାଗୁ—ତମେ ଏତେ ଡେରିକରି—

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ତମେ ଗୋଡ଼ିକି ଅଭିସାଗ ? ବହତ, ଧନମଣି ?

(ଗୀତସ୍ତରେ)

ପିତୃକୁ ସୁଶୀଳ ଶାନ୍ତି

କୁଳ କୁମ୍ଭେ କୁମ୍ଭଧର;

ମଥାରେ ଯେ ମଥାମଣି

ଦେବକୁ ଓକଣି ଟାଣି ।

ପୁଲ୍ଲଗୁଣା ଦଣ୍ଡି ନାଦେ ଶୋହେ ଗଜ ମୋତି ବେଦେ
ତୋ ରଙ୍ଗ ଅଧର ବେଶୀ ମନ ମୀନ ନାଏ ଟାଣି ।

ମାହାଶ୍ୱ—ହଉ ତମର ବାଣୀ ସେତକି ଥାଉ, କା' ମନ୍ଦରକୁ ଏ
ଅଭସାର ଅଜ ?

ବଡ଼ପଣ—ସବୁ ସାରିଦେଲା, ବେହୁଗୋ, ସବୁ ସାରି ଦେଲା—ଜରଜ,
ସବୁ ସୁଖ ଦେଲା କରଜ ।—ଅଲେ ପୁର, ଦେଉଳ ଖବର
କ'ଣ କହୁଲୁ ? ସେ ଖବର ମୁଁ ଏ ଯାଏ ନେଇ ନି କେ—
ସେବା ପୂଜା ବିଧିମତେ ବଢ଼ିବ ତ ?—ସିଧୁପ—ପଞ୍ଚ
ଅବକାଶ—ତଡ଼ାଉ ଲାଗି—ବଡ଼ ସିଂହାର—ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି—
ଶେଜାଉ— ?

ମାହାଶ୍ୱ—ମୋତେ ସେ କଥା ପଚାରୁଛ, ପଣ୍ଡା ସାଥନ୍ତେ—ମୁଁ
କିମତି କହୁବି ଭଲ ?—

ବଡ଼ପଣ—ଅଛା, ବଣ୍ଡାର ଭର ମୁଦଦିଅ ହୋଇଗି କି ନା, ସେ
କଥା ?—ସେବକମାନେ ଦାପ ଦିହୁଡ଼ି ଧରି ଦେଉଳ
ଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି ତ ?—କବାଟ ସବୁ ପକେଇଛନ୍ତି
ତ ?—ସାକୁଳି ଲଙ୍ଗେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ତ ?

ମାହାଶ୍ୱ—ଅଜି ଭାଙ୍ଗ ନିଶାଟା ତମର ଭାରି ଜଳଇ ତ ? ନାଗ ଚରଳ
ଦେଇ ଭାଙ୍ଗ ବାଟିଥିଲା ନା କ'ଣ ?—ଅହେ, ମୋର

ସେବାକଥା ପୁନଃ ମୁଁ କହିବି—ଅପରର ସେବା କଥା
କେମିତି କହିବି ?—

ବଡ଼ପଣ—ଆଜ୍ଞା, ବଞ୍ଚାର ମେବାପ କଣ ପକେଇ, ଚାରିଧର
ଯାଇଛି କି ନା, ସେ ଖବରଟା ?

ମାହାଶ୍ଵ—ତମେ କେମିତିକି ମଣିଷ ହେ ?—ଶୁଣିବ କ'ଣ,
ପଚାରୁଛ କ'ଣ ?

ବଡ଼ପଣ—ହଁ, ଏତେ ଦିନକ ତୋ'ର ? ସେବା ତୁ କେମିତି
କରି ଆସିଛୁ ବଳା ଏଇଠି, ଏଇକ୍ଷଣି । ଜାଣୁ ବଡ଼ପଣ ମୁଁ,
ତୁମମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ଵ ବାବଦକୁ ନେଲେ,
କେମିତିକି ମଜା ହେବ ?—ଏକାବେଳେକେ ଦେଉଳ
ବାସନ୍ତ, ଜାତି ବାସନ୍ତ—(ମାହାଶ୍ଵ ସେତେବେଳକୁ
ଗୁଲିଯାଇଥାଏ)

ବଡ଼ପଣ—ଏ—ବେହେମ ଗୁଲିଗଲା—ହଉ' ଥ' ଅ'—(ପୁରୁ
ଗୀତର ଚମ୍ପ ଧରି, ଲୋ ପରେ ପରେ, ନୁହେଁ ଓ ବଣିର
ଧ୍ଵନି ଶୁଣା ଗଲା)

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

[ସେହି ନୁହେଁ ଓ ବଣି ଧ୍ଵନି ମିଳାଇ ଗଲା ।
ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଳରେ ପ୍ରସାଦ
ଧରି ଡାକିଲେ । ପେଜ ନଲାବ ଦୃଶ୍ୟ ।
ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ନିନ୍ଦା ଯାଇଥାନ୍ତି]

ବ୍ରାହ୍ମଣ — ବନ୍ଧୁ — ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ହେ, ହେ, ଶୁଣିବ ତ ?

ବନ୍ଧୁ — କ'ଣ ? —

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ତମ ନାଁ ଧରି କିଏ ଜଣେ ଡାକୁଛି ।

ବନ୍ଧୁ — ଏତେ ରାତିରେ, ମୋତେ କିଏ ଡାକିବ ?

ବ୍ରାହ୍ମଣ — ବନ୍ଧୁ ! —

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ହେଉ, ଶୁଣ —

ବନ୍ଧୁ — ଅଉ କୋଉ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଥିବ — ଏଡ଼େ ରାତିରେ,

ବନ୍ଧୁ ନାଁ କ'ଣ, ଅଉ କାହାର ନାହିଁ ? ଶୋଇଲ...

ଶୋଇଲ — (ପୁଣି ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ)

ବ୍ରାହ୍ମଣ — ଯାଜପୁର ଅ ବନ୍ଧୁ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ଯାଜପୁର ଅ ବୋଲି —

ବନ୍ଧୁ — (ବାନଭେର, ସେହୁ ଡାକ ପୁଣି ଥରେ ଶୁଣି) ମୋର ବନ୍ଧୁ

ଡାକୁ ନାହାନ୍ତି ତ ?

(ଚାଲିଗଲେ ଓ ଥାଳିଆ ଘେନି ପ୍ରବେଶ କଲେ)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ତମର ବନ୍ଧୁ ?

ବନ୍ଧୁ — ନା, ଜଣେ ସେବକ — (ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ କଥା ଭୁଲିଯାଇ)

ଦେଖିଲ — ଦେଖିଲ — କି ସୁନ୍ଦର ଭୋଜନ — ନାଡ଼, ଗଜା,

କାକରା, ଅରସା, ଶାଳୀ ଅଳ, କେତେ ପ୍ରକାର ତାଲି,

ତୁ'ଣ । ତମେ ଉଠାଅ, ଉଠାଅ, ପିଲାଙ୍କୁ — ମୋତେ ଭାରି

ଭୋଜ — ମୁଁ ଅଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ନା —

(ଖାଇବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରି ଦେଲେ)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ — ବୁଲି । ଶୋଉ ।

(ବୁଲି, ଶୋଇ ଉଠି ବସିଲେ)

ବନ୍ଧୁ—ଅ' ବୁଲି—ଅ' ଶୋଭ । ଦେଖିଲୁ, କେମିତି ଭଲ ଭଲ
ଖାଇବାର । ଜଣେ ସେବକ ଅମକୁ ଦେଇଛୁ ।

[ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ ଛଡ଼ା ସମସ୍ତେ ଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ]

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ସେଇ ତୁମର ବନ୍ଧୁ ?

ବନ୍ଧୁ—କ'ଣ, ଯେ ତୁମେ କୁହ ? ମୋର ବନ୍ଧୁ ପଣ, ରାଜା ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତା'ର ମୂନା ଥାଲିରୁ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ।

ବନ୍ଧୁ—ସତେଇ ।—ସିଏ ଦେଇଗଲେ, ସେ ତ ଜଣେ ସାଧାରଣ
ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତୁମେ ବୁଢ଼ା, ସାଧାରଣ ବୋଲି, ହୁଏତ ସେଇ
ବେଳେ ବନ୍ଧୁ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ।

ବନ୍ଧୁ—ହଁ, ବନ୍ଧୁ କେବେ ବନ୍ଧୁକୁ ଠକାଏ ନା । ରାଜା କ'ଣ
ପ୍ରଜା ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧେ ନା ? ଅମର କଥାକୁ ହେଜ ।
ମହାପାତ୍ର ବଣ, ଅଉ ମହାନ୍ତି ବଣ—ବନ୍ଧୁ ପ୍ରୀତି ଉଭୟ
ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଷ ପରମ୍ପରା ; ଅଥଚ ଅମେ ପ୍ରଭୁ, ଭୃତ୍ୟ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହଉ, ଦାତାଙ୍କୁ ଅଉ କେତେବେଳେଯାଏ ଠିଆ କରି
ରଖିବା ?—ମୁଁ କୁଡ଼ୁଆ ଦଉଛି, ଥାଲିଆଟା ଖାଲି କେଦିଅ
—ମୁଁ ପୋଛି ଦିଏ, ଯାଇଁ ଅଗେ ଦେଇଅସ ।

ବନ୍ଧୁ—ଠିକ୍ କହିଛ (ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ ନିଜ ଲୁଗା କାନିରେ ଥାଲିଆଟା
ପୋଛି ଦେଲେ ଓ ବନ୍ଧୁ ତାହା ଘେନିଗଲେ)

ବୁଲି—ଅଉ ଖାଇପାରିବି ନା, ବୋଉ !

ଶୋଭ—ମୁଁ ବି ଅଉ ପାରିବି ନା ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ହଉ, ଲୋଭକର ଅଉ ଖାଅ ନା— ଯା ଥିବ, କାଲି
ସକାଳେ ଖାଇବ ।

ବୁଲି—ଭାବ ନିଦ ମାଡ଼ୁଛି । ଅ' ଅପା । ଏକୂଟିଆ ଶୋଇବାକୁ
ଭରମାଡ଼ୁଛି ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଯା, ଶୋଇ, ତା ପାଖରେ ଶୋ' ଯାଇ ।

[ଶୋଇ, ବୁଲି ଶୋଇଲେ । ବନ୍ଧୁ ଥାଳିଆ ହସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବନ୍ଧୁ—ଦେଖା ପାଇଲି କି, ବୁଲିଆ ବୋଉ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତେର ଦେଖି, ଚାଲିଯାଇ ଥିବେ ।

ବନ୍ଧୁ—କ'ଣ କରବ ? କେଉଁଠି ତାଙ୍କୁ ପାଇବ, ଏତେ ରାତିରେ ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ବାଲି ସକାଳେ ସେ ନିଜେ ଆସି ନେଇଯିବେ,
ଚିନ୍ତା କ'ଣ ?

ବନ୍ଧୁ—ସୁନାର ଥାଳି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ମୁଁ ତା' ହେଲେ
ଥାଳିଟାକୁ ମୁଣ୍ଡତଳେ ରଖି ଶୋଇବି ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଆମ ହେପାଜତ୍ରେ ଯେତେବେଳେ, ସେତେବେଳେ
ଦୁସିଆର ଥିବା ଭଲ । ହଁ, ଆଉ ଖାଇବ ନା ?

ବନ୍ଧୁ—ନା । ତୁମେ ଖାଅ ଏଥର । ମୋତେ ଭାବ ନିଦ ମାଡ଼ୁଛି ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—(ନିଜେ ଖାଇବାକୁ ବସି) ମାଧୋର କଥା ମନେ
ପଡ଼ୁଛି । ପିଲାଟି ଖାଇ ନ ଥିବ—ମୁଁ କେମିତି ଖାଇବ ?
ମାଧୋର, ମାଧୋର—

(ମାଧୋରର ପ୍ରବେଶ)

ମାଧୋର—ମା, ଭାବ ଭୋବ, ମା ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମାଧୋର ? କୁ'ଠି ଥିଲ, ବାପ ? ଅ, ଅ ।

ମାଧୋର—ଓଁ ହୁ—ମୋତେ ମାରିବୁ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଅରେ, ନା ରେ ନା । ଖାଇବୁ, ମୁହଁ ଶୁଖି ଯାଇଛି,
ଅ' ଅଇଲ ।

ମାଧୋର—ଖାଉ ଦରୁ କହ, ତା' ହେଲେ—

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତୋଳରେ ବସେଇ ଖୋଇ ଦେବିବେ, ବାପ ।

ମାଧୋଇ—ଖାଉ ଖାଉ ସଦି ସବୁଦିନ ଖାଇ ଦିଏ, ମା—

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଖୁଅଇଲେ ମାର ପେଟ ଭରେ—ଖାଇଲେ ନୁହେଁ ।

ମାଧୋଇ—ବୁଲି, ଶୋଉ ଅପା ପାଣି ବାଲି ସକାଳକୁ ଅଜ
ରହିବ କ'ଣ ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ତମା !—ବାଲିର କଥା ବାଲି । ତୁ ଅଗ ଖା'ତ ।
(ତୋଳରେ ବସାଇ ଖୁଅଇଲେ)

ମାଧୋଇ—ତୋତେ ମୁଁ ଖୁଅଇ ଦେବି, ମା । (ଖୁଅଇଲା)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମାଧୋଇ !—[ଅଶ୍ରୁଧାର ଦେଖାଇଲା]

ବୁଲି—(ସ୍ବପ୍ନ ବାଉଳାରେ) ଭାଗ ଭୋକ, ବୋଉ ।—

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ବୁଲି—(ବୁଲିକୁ ଗୁପୁଡ଼ାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା
ଦେଲେ, ମାଧୋଇ ପଳାଇଲା)

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମଧୋଇ, ମାଧୋଇ !—ମୁଁ କ'ଣ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲି ?
ଏ, ମୋର କୁଡ଼ୁଅ ଖାଲି । ନିଜ ହାତରେ ନିଜେ ଖାଉଛି ।
ଏମିତି ପେଟ ପୂରୁକରି କେବେ ତ ଖାଇ ନା ! ସ୍ବସାରଟାକୁ
ପେଟରେ ପୂରୁଇ ଦେଲି, ନା କ'ଣ ?

ସପ୍ତମ ଦୃଶ୍ୟ

[ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ । ସକାଳ ହୋଇଯାଇଛି । ବଡ଼ପଣ୍ଡା
ଉଛନ୍ତି ହୋଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ସ୍ବସାର ଉଛଳ ହୋଇ ଗଲା—ଦିଅଁଙ୍କର ସୁନାଥାଳୀ
ଗୈର—ଅଛା ଭାଙ୍ଗି ବଳି ମୁଁ ବାଲି । ବାବା କଥା—

ଭଣ୍ଡାର ଘରେ ମୁଦପଡ଼ିଛି, ଗୌର ?—ଏ ନିଶ୍ଚେ ଭଣ୍ଡାର-
ମେକାପର କାମ । ନା, ମୁଁ ଟିକ୍ ଟିକ୍ କାମ ଅଦାୟ କରେ
ବୋଲି, ମେକାପ, ଶୁଣୁଅ, ବଡ଼, ପଡ଼ିଅସ, ମୁଅର,
ଦଇତା ସମସ୍ତେ ମେଲି ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି—ମତେ ବଦ୍‌ନାମି
କରିବେ ବୋଲି । ଏ ଗୋଟାଏ ଚକ୍ର । ବେହୁପେ—
ଜେଗାଘର, ଭାଙ୍ଗ ମଉଜ, ମୁଁ କରେ କି ତୁମେ କର,—
ଗୁଲ ଗୁମୁକ ପାଗକୁ, ଅଜି ସେକଟି ରୁଝାମଣା ।—
ମୁଦୁଲିଏ । ହୋ ମୁଦୁଲିଏ ।

(ମୁଦୁଲିର ପ୍ରବେଶ)

ମୁଦୁଲି—ଜୁହାର, ଅଜ୍ଞା—

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ତାକିଅଣ, ଜଣି ଜଣି କରି ସେବକ୍‌ମାନଙ୍କୁ, ଏକଟିକି—
ବେହୁପେ—

ମୁଦୁଲି—ବେକରେ ଗାମୁଛ ପକେଇ ଘେନି ଅସୁଛି, ସା'ନ୍ତେ ।

(ମୁଦୁଲିର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ପାବଲ ଗାମୁଛ ଉଡ଼େଇବେ—ଲଲମୋହନ
ଖେଲେଇବେ—ବେହୁପେ—(ମୁଦୁଲିର ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)

ମୁଦୁଲି—ଗୌର ଧରା ପଡ଼ିଛି, ସା'ନ୍ତେ—ପଣ୍ଡା, ଗାଈ, ବାହୁଗା କର
ପୁଞ୍ଜେ—ଏଇ, ଏଣେ ଅସୁଛନ୍ତି ।

ଲେକେ—(ନେପଥ୍ୟ) ଖଣ୍ଡ, ବଦ୍‌ମାସ୍—ଅରେ, ଜଳଦି ସାଙ୍ଗୋଲି
ପିନ୍ଧା—ଦମା ଟୁଅ—ବେହୁପଙ୍କୁ ଶୁଳି ଶୁଳି—

(ମୁଦିରଥର ପ୍ରବେଶ)

ମୁଦିରଥ—ଗୋଲମାଲ ବନ୍ଦକର—ଘେନି ଅସ ।

(ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ ଶୋଭା ଓ ଗୁଲିର ପ୍ରବେଶ । ଦୁଇଜଣ
ପାଇବ ମଧୁର ଜଣକ ହାତରେ ସାଙ୍ଗୋଲି ଥାଏ)

ପାଇବ—ସାଙ୍ଗୋଲ ପିତାଭରୁ, ସା'ନ୍ତେ ?

ପଣ୍ଡା—ଅରେ ପରୁରୁ କ'ଣ ?—ବେଗେ, ବେଗେ—ଗୋର, ଖଣ୍ଡ
ବଦମାସ—

ମୁଦିରଥ—ବଡ଼ପଣେ । ହୁକୁମ୍ ଦେବ ମୁଁ, ନା ତୁମେ ?—

ପଣ୍ଡା—ଅଜ୍ଞା, ଭୁଲ ହୋଇଛି—ଛତଣା ନିଯୋଗ ନାୟକଙ୍କ ଡାଳେ
ଅପଣଙ୍କ ପାହୁଅ—ମଉରସି ସେବକ ଅପଣ ! ……

ମୁଦିରଥ—ଶୁଣ ପଣ୍ଡେ । ତୁମେ କାଲି ଦେଉଳକୁ ନ ଯାଇ, କାମରେ
ଗପ୍‌ଲଡ଼ କରି ଯେଉଁ ଭୁଲ କରିଛ, ସେଥିପାଇଁ, ଏ ସାଙ୍ଗୋଲ
ତୁମକୁ ଅଣେ ପିତାଭବା ଦରକାର—

ବଡ଼ପଣ୍ଡା—ମତେ—ମତେ— ?

ମୁଦିରଥ—ହଁ—ହଁ ତୁମକୁ । ମୁଁ ପରାମାର୍ଦ୍ଦୀ ସବୁ ଖଦର ପାଇଛି ।
—ଛଡ଼, ଦେଖ ବୁଦ୍ଧ—ତୁମେ ଯା' କହୁଛ, ତା' ସ୍ବପ୍ନ
ବୋଲି ମନେ ଦେଉଛି—ପ୍ରକୃତ ଗୋର ଯିଏ ହେଉଛି,
ମାଲ ଯେତେବେଳେ ତୁମ ନିକଟରେ, ସେତେବେଳେ,
ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ରୁହି ପାରୁଥିବ ।

ବନ୍ଧୁ—ଅପଣ ଅଛ ହେଲା କରିବେ ନା ।

ମୁଦିରଥ—ଓଃ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କି କଠିନ, କି ନିର୍ଦ୍ଦୟ—

ବନ୍ଧୁ—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି, ମାନବର ମୃଦୟ ଅଛି, ଭାବ ।
(ଅପଣାର ହାତ ବଢ଼ାଇଦେଲେ)

ପାଇବ—ହୁକୁମ୍, ସା'ନ୍ତେ ?

ମୁଦିରଥ—ଚୁପ୍——ନା—

[ରଙ୍ଗ ଡାକରେ ହୁକୁମ୍ ଦେଇ, ମୁହଁ ରୁଜର ନେଲେ । ପାଇବ
ବାନ୍ଧିବାକୁ ଲାଗିଲା]'

ଭୁଲି—ବାପା । ବାପା ।

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ବୁଲି—(ବୁଲିକୁ ଅଟକାଇଲେ)

ଶୋଭ—(କାନ୍ଦିଲେ, କର୍ତ୍ତ ବର୍ତ୍ତ ହୋଇ)

ବନ୍ଧୁ—ଶୋଭ । ତୁ କାନ୍ଦୁଛୁ ?—

ଶୋଭ—ବାପା ।—

ବନ୍ଧୁ—ଓଷାବ୍ରତ ପାଳି ଥାଉ, ଅଉ ନିଜକୁ ସମାଜ ଶିଖି ନୁ ?

ଶୋଭ—(ଲୁହପୋଛି ଅସୁସମ୍ବରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା)

ବନ୍ଧୁ—ବୁଲି—

ବୁଲି—ବାପା—(ବୁଣ୍ଡାର ପକାଇଲା)

ବନ୍ଧୁ—ବୁଲିରେ—ଟା'ରେଇ ଦେଖିବୁ, ମୁଁ କେମିତି ଶ୍ଵେରକୁ
ଦଉଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧି, ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଥାଏ ?

ବୁଲି—ତୁମେଇ ଶ୍ଵେର କରି ନ, ବାପା ?

ବନ୍ଧୁ—କରିବି ।

ବୁଲି—କାହିଁକି କଲ ?

ବନ୍ଧୁ—ପେଟ ଲାଗି ।

ବୁଲି—ତୁମେ ପେଟଲାଗି ଶ୍ଵେର କରିପାର ନା, ବାପା—ଧାନଭଜା
କଥା ଥରେ—

ବନ୍ଧୁ—ତୁ ଗଲୁ, ଗଲୁ ମା । ବୁଲି, ମୋତେ ଏଠୁ ଶୀଘ୍ର ଘେନି ବୁଲି—
ମୁଦିରଥ—ତୁମକୁ ବି ସାଥରେ ଯିବାକୁ ହେବ, ମା—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ପିଲାମାନେ ?—

ମୁଦିରଥ—ନା—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ତେବେ...?

ବନ୍ଧୁ—ପିଲାଙ୍କ ଖବର ? ବନ୍ଧୁ ନେବେ—

ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ—ବନ୍ଧୁ ଜାଣିଲେ ତ ?

ବନ୍ଧୁ—ରାଜା-ବନ୍ଧୁ ମୋର—ତାଙ୍କୁ ଅଜଣା କ'ଣ ?

ରୁଲି—ବାପା—

ବନ୍ଧୁ—ରୁଲି—[ମୁଦିରଥଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ, ବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀକୁ
ସେନା ପାଇକମାନେ ରୁଲି ଗଲେ]

ମୁଦିରଥ—ତୁମେ ମୋ କୋଳକୁ ଆସ, ମା—

ରୁଲି—କାହିଁକି ?

ଗୋରୁ—ଆ' ରୁଲି—(ରୁଲିକୁ କାଶକରି ରୁଲିଗଲା)

ମୁଦିରଥ—ବଡ଼ପଣେ, ତୁମେ ସବୁ 'ଛତାଶା ନିଯୋଗ ନାୟକ'ଙ୍କ
ଘରକୁ ରୁଲି, ମୁଁ ଏଇ ପିଲା ଦୁଇଟିର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ
କରିଦେଇ ଯାଉଛି ।

(ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

[ନାରାୟଣ ଓ ସଦା ର ପରସ୍ପର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରବେଶ]

ନାରାୟଣ—ତୁ ପୁଣି ମୋ' ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ, କାହିଁକି ?—ଏମିତି
ଲଗିରହିଥିବୁ ନା କ'ଣ ?

ସଦା—ଟିକ ପରି ଲାଗି ରହିଥିବି, ସା'ନ୍ତେ !

ନାରାୟଣ—କାହିଁକି ?

ସଦା—ମୋର ମା କହିଛି ।

ନାରାୟଣ—ମା ?

ସଦା—ହଁ—ମା ଅସନ୍ନ । ଦାନ୍ତପତ୍ର ବେଟି ବେଟି ଘସି ପକାନ୍ତି—
ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ପକାନ୍ତି । ଘୋଡ଼ା ଝପଟେଇ
ଝପଟେଇ ଆସିଛନ୍ତି—ଦେହ ପରାସ ହୋଇଥିବ—ଘସି
ମୋଡ଼ ଦେବି—ତେଲ ଲଗେଇ ଦେବି ।

ନାରାୟଣ—ଆରେ, ସଦା—ତୁ ମତେ ଏଣିକି ଆଉ ସା'ନ୍ତେ
ବୋଲି ଡାକିବୁ ନି ।

ସଦା—ମା କାହେଁଇବି ।

ନାରାୟଣ—‘ଭାବନା’ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ କହିଲେ ?

ସଦା—ମା କୁଣ୍ଡେଇବ । ନାହିଁ ଲେ ମା—ରୁହ, ମୁଁ ମା’କୁ ପଚାରୁ
ଅସେ ।

(ନିର୍ମଳର ପ୍ରବେଶ)

ନିର୍ମଳ—କ’ଣ ପଚାରୁ କରେ, ସଦା ?—

ସଦା—ସା’ନ୍ତେ ମୋତେ ‘ଭାବନା’ ବୋଲି ଡାକିବାକୁ କହିଛନ୍ତି ।

ନିର୍ମଳ—ଭାବନାର କାମ କ’ଣ କରୁଛୁ ବତା ତ ?

ସଦା—ଅସ ବେଳେ, ଭାବନା—ନାହିଁତ ମା ସବୁ ବଞ୍ଚୁର କର-
ଦେବ । ତମେ ଏତେଦିନ ମା ପାଖେ ରହିତ—ମା’ କଥା
କ’ଣ ରୁଚି ନ ? (ସଦା ଚାଲିଗଲା)

ନାରାୟଣ—ଖୁଡ଼ି । ତୁମେ ବୟସରେ ଏତେ ଶ୍ଳେଷ—ମହତ
ପଣରେ ଏତେ ବଡ଼ । ମାଟି ମୁଣ୍ଡାକୁ ବି ସୁନା କର
ଦେଇଛ ।—

ନିର୍ମଳ—କାଜେ କଥା ଶୁଣ । ଜାଅକୁ ଅସିବ, ଜାଅ କଥା ଭାବ ।

ନାରାୟଣ—ଅଛା, ତୁମେ କାହିଁକି ସଦାବେଳେ ମୋ’ କଥା ଭାବ ?

ନିର୍ମଳ—ତୁମେ ସେ ଭାବନାରୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେଲେ ହେଲା ।

ନାରାୟଣ—ଘରକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଣିବି, ତୁମର ଏଇଭାବନା ତ ?

ନିର୍ମଳ—ମୋର ଏକା ନୁହେଁ—ପ୍ରଜାପାତକ, ସଭକର ।

ନାରାୟଣ—ହେଲେ, ଲେଟେ ବାହା କରନ୍ତି ନିଜ ସୁଖପାଇଁ—

ନିର୍ମଳ—ତୁମେ କରବ, ଦୁନିଆର ସୁଖପାଇଁ ।

ନାରାୟଣ—ଖୁଡ଼ି ।—ତୁମେ ମାନସୀ, ନା ଦେବୀ ।—

ନିର୍ମଳ—ସଦା— (ଡାକିଲା)

(ସଦାର ପ୍ରବେଶ)

ସଦା—ବାପା ଡେଣେ ଡାକୁଛନ୍ତି, ତୁ ଏଣେ—ମଝିରେ ମୁଁ କ’ଣ
କରେ ?—ପାଣି ତ ରଖି ଅଇଲି—ତୁ ତ ଭାବନାକୁ
ଧରି ରଖିବୁ—ଅସତ, ଭାବନା ।

ନାରାୟଣ—ଖୁଡ଼ି, ମତେ ବି ଏଣିକି ନାଁପରି ଡାକିବ—

ନିର୍ମଳ—ଗୋଟେ ସତ୍ତ୍ୱରେ ।

ନାରାୟଣ—ମୁଁ ବାହା ହେବି, ଏଇ ସତ୍ତ୍ୱରେ ତ ? ହେଲେ, ପୁଅ
ମା ଭିତରେ ତ ସତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥାଏ ?

ନିର୍ମଳ—‘ନାରଣ’ ।

ନାରଣ—ମା—

ସଦା—ମା ବୋଲି ନୁଆ ଡାକିଲ—କାହିଁ ମା’ର ଗୋଡ଼ ଧୁଲି ତ
ନେଲି ନି, ଭାବନା ?

ନାରଣ—ଠିକ୍ କହିବୁ, ସଦା । (ନିର୍ମଳର ଗୋଡ଼ ଧୁଲି ନେବାକୁ
ଯାଉଥିଲେ)

ସଦା—ହଠାତ୍ ଛୁଟି ଛୁଟି—ମା ଗାଳିଦେବ । ମୁଁ ତମକୁ ନୁଆକର
‘ଭାବନା’ ବୋଲି ଡାକିଲି, ତୁମ ଗୋଡ଼ ଧୁଲି ତ ନେଇ ନି—
[ଗୋଡ଼ ଧୁଲି ନେଲା । ନାରଣ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳର ଗୋଡ଼ ଧୁଲି ନେଲା]
(ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କର)

ଗୋବିନ୍ଦ—ଏ କ’ଣ ଦେଖୁଛ ? (ତାଟକା ହୋଇଗଲେ)—ସଦା
ମା’କୁ ଡୋର ନେଇ ଯା’ତ ।

ସଦା—ସେଇଠିକି ତ, ବାପା ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ହଁରେ, ଖଲ୍ଲ ।

ନିର୍ମଳ—କେଉଁଠିକି ରେ ?

ସଦା—ବାପା ଗାଳିଦେବ—ନାରଣଭାବନା ଅଛନ୍ତି—ନାରଣ ଭାବ
ଥାଇ, କହିବାକୁ ମନା କରନ୍ତି ।

ନିର୍ମଳ—କି କଥା ?

ସଦା—ଗୋରୁ, ଗୁଲ୍ ଯେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି, ସେଇ କଥା ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ସଦା ।

ସଦା—ତମେ ଏଇ କଥା କହିବାକୁ ମନା କରି ନଥିଲ, ବାପା ?

ନିର୍ମଳ—ଅ'ଇ ସଦା ।—(ସଦା ଓ ନିର୍ମଳର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ନାରାୟଣ—କହ । ତୁମେ ଠିକ୍ କହିବ, ଭାବି ଭାଙ୍ଗୁଅ ଯାଆ ।

ବାହୁକି ନା, ଭାଙ୍ଗି ନ ଶାବ ବି ଲୋକକୁ ଭାଙ୍ଗି ନିଶା
ଧରେ—ସେଇପୁା ଦେଖୁଛି ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ହେଲେ, ଭାଙ୍ଗି ନିଶାର ସ୍ଵପ୍ନ ମୁଁ ଦେଖୁ ନି, ସା'ନ୍ତେ ।

ପାହାନ୍ତା ମହରର କନକ ଛଟା ମୋ ଅଖିଆଗରେ—

କେବଳ, କଳା ବଉଦଟିଏ ଅନ୍ତରାୟ । ଅପଣ ବସାକୁ

ଗୁଲୁଲୁ, ମୁଁ ସବୁ ପିଟେଇ କହିବି ।

(ନାରାୟଣ ଓ ଗୋବିନ୍ଦର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ନିର୍ମଳ ଓ ଗୋରୁର ପ୍ରବେଶ)

ଗୋରୁ—କାହାନ୍ତି ?

ନିର୍ମଳ—ବ୍ୟସ୍ତ ହ'ନା, ଗୋରୁ ।

ଗୋରୁ—ଏହି ଏଣେ ଅସୁଚନ୍ତି—ମୋତେ ତୁମର ଯେଉଁ ଦିଅ,
ତେଣିଏମୟା—

ନିର୍ମଳ—ଅଣିବାଦ କରୁଛ । (ଗୁଲ୍ଗଲେ)

(ନାରାୟଣ ପ୍ରବେଶ କଲେ ସାବେରେ)

ନାରାୟଣ—ଗୋରୁ—

[ଗୋରୁ ନମସ୍କାର କଲେ, ତେଣିଏ ଧରି]

ନାରାୟଣ—(କଥା କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଅଖିରେ ଲୁହ ଦେଖାଗଲା)

ଗୋରୁ—ହଁ, କାହୁଁ ?

ନାରାୟଣ—ଶୋଭ—(ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁଥିଲେ)

ଶୋଭ—ଭାବ—

ନାରାୟଣ—(ଅସ୍ତ୍ର ସଫରଣ ପୂର୍ବକ ଲଗା କାନିରୁ ସିନ୍ଦୂର ବେଲପତ୍ରୀ ବାହାର କରି) ମା-ବରଜାଙ୍କର ରକ୍ତ ସିନ୍ଦୂର, ଲଗେଇ ଦିଅ ତ କପାଳରେ ।

ଶୋଭ—ମୋର ବୁକୁର ପ୍ରୀତି ରକ୍ତରେ ଗୋଳି, ତାହା ଲଗାଇ ଦେବି ।

(ନିଜ ବୁକୁରେ ହୁଅନ୍ତି ସିନ୍ଦୂର ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲା)

ନାରାୟଣ—ଅଉ ଭୟ ନାହିଁ ଶୋଭ, ମୁଁ ବାହାରିଲି ରାଜସଭାକୁ ।
ଅଜି ପ୍ରମାଣ କରିବି—ତୁମର ବାପା, ବୋଉ ଶ୍ଵେତ
ନୁହନ୍ତି—ଶ୍ଵେତ ମୁଁ । (ଦ୍ରୁତ ଚାଲିଗଲେ)

ଶୋଭ—ନାରଣ ଭାବ—ନାରଣ ଭାବ—(ଅନୁସରଣ କଲେ)

[ସଦା ଓ ବୁଲି ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପିଟେଇ ଧରି
ବାନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ]

ସଦା—ଧ' ମ, ଖେଳିବା ପରା—

ବୁଲି—ନା, ସଦା ଭାବ—ବାପା, ବୋଉ ପାଇଁ ମନ କିମିତ ହଉଛି ।

ସଦା—ଖେଳରେ ମନବସା । ବାପା, ବୋଉ ଢାଙ୍କର ଖେଳ
ଖେଳୁଛନ୍ତି—ଅମେ ଅମର ଖେଳ ଖେଳିବା ।

ବୁଲି—ସଦାଭାବ । ବାପା ନିଶ୍ଚୟ ଢାଙ୍କ ମନ କଥା ମୋତେ
ଲୁଚେଇଛନ୍ତି । ଭଲ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଛି, ସଦାଭାବ—ତୁ
ଗୋଟିଏ କାମ କରିପାରିବୁ ?

ସଦା—କି କାମ, ବତଉ ନୁ ? କୋଳ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ଅମ୍ବ ପାରିବି,
କି ପଣସ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ନଡ଼ିଆ ପାରିବି ?

ବୁଲି—ମୋର ମାଧୋଇ ଭାବକି ତାଙ୍କ ଅଣି ପାରିବୁ ?

ସଦା—ମାଧୋଇ ଭାଇ ?

ବୁଲି—ହଁ, ସେ ଇଲେ ବାପାର ମନକଥା ଠିକ୍ ଠିକ୍ କହିଦବ ।

ସଦା—ଅଲେ, ସେ କିଏ ? ତାକୁ ପାଇବି କୋଉଠୁ—ମୋପର
ଛୁଅ, ନା ତୋପର ବଡ଼ ?

ବୁଲି—ସଦା ଭାଇ । ସେଇ ସିଂହଦ୍ଵାର ମୁହଁକୁ ଚାଲି ତ—ସେଇଠି
ସେ ଥିବ ।

ସଦା—ବେଶ୍ ମୁଁ ସିଂହ ହୁଏ, ତୁ ସିଂହବାହନ ହୁଏ—ତେବେ ତ
ଯିବା ?

ବୁଲି—ଠିକ୍ କଥା । (ସେହି ଭଳି ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଅଷ୍ଟମ ଦୃଶ୍ୟ

[ରାଜସଭା । ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀସହ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର
ଦେବ ମହାସମାଗେରରେ ସମାସୀନ । ବରୁଣ-
ପ୍ରାଥୀ ବନ୍ଧୁମହାନ୍ତି ଓ ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟେ,
ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟେ ନାରାୟଣ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ
ଦଣ୍ଡାୟମାନ]

ରାଜା—ଠିକ୍ କଥା କୁହ, ବୁଝ ।

ବନ୍ଧୁ—ଠିକ୍ କଥା ଯା', ତାହାହିଁ କ୍ଷମରେ ନିବେଦନ କରିଛି ।

ରାଜା—ଅଛା, ଏହି ଶେଷଥର । ଯା' ଯା' ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଛି, ତା'ର ଠିକ୍
ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

ବନ୍ଧୁ—ପଚାରନ୍ତୁ ।

ରାଜା—ତୁମେ ଟିକ କୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ବନ୍ଧୁଘରକୁ ଆସିଥିଲ ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଜ୍ଞା ।

ରାଜା—ତୁମ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ନାମ ?

ବନ୍ଧୁ—ଜଗବନ୍ଧୁ ।

ରାଜା—ପ୍ରକୃତ ନାମ ତ ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଜ୍ଞା ।

ରାଜା—ଠିକ୍ ଜାଣି ?

ବନ୍ଧୁ—ଠିକ୍ ଜାଣି ।

ରାଜା—ତୁମେ କହିବ, ସେ ରାଜା ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଜ୍ଞା, “ରାଜା” ।

ରାଜା—ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖିବ ?

ବନ୍ଧୁ—ନା ।

ରାଜା—ଅଥବା ସେ ତୁମର ବନ୍ଧୁ ।

ବନ୍ଧୁ—ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ ।

ରାଜା—ତାଙ୍କର ଘର ?

ବନ୍ଧୁ—ସେହି ନଅର । (ଦେଖାଇ ଦେଲେ)

ରାଜା—ତାକୁ କହିଲୁ ବଡ଼ ଦେଉଳ, ଜାଣି ?

ବନ୍ଧୁ—ମୋର ବନ୍ଧୁ ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ତମ, ଏଇ କଥା ଜାଣି ।

ରାଜା—ତୁମେ ସେହି ଉତ୍ତମ ଭିତରକୁ ଯାଇଥିଲ ?

ବନ୍ଧୁ—ଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । କାରଣ ଅନ୍ୟ ।

ରାଜା—କାରଣ ଯାହା ହେଉ, ପାଇବେ ଗୁରୁତାର ଦେବାରୁ
ପେଟନଳା ପାଖରେ ଆସି, ଶୋଇଥିଲ ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଜ୍ଞା ।

ରାଜା—ତା’ ପର, କ’ଣ ହେଲା ?

ବନ୍ଧୁ—ରାଜା ଅଧରେ, ଖଣ୍ଡେ ଦୂରେ ଥାଇ ଜଣେ ସେବକ, ମୋ ନାଁ
ଧର ଡାକିଲେ, ମୁଁ ପାଖକୁ ଗଲୁଛି...

ରାଜା—ଏହି ରତ୍ନଥାଳୀରେ ଥାଳୀଏ ଭୋଗ ବାନ୍ତି ଅଛିଥିଲେ,
ଥାଳୀଅ ସମେତ ତାହା ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ?

ବନ୍ଧୁ—ଅଜ୍ଞା ।

ରାଜା—ତା'ପରେ ଥାଳୀଟି ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ଗଲ, ଦେଖିଲ
ସେ ନାହାନ୍ତି ?

ବନ୍ଧୁ—ମଣିମା ।

ରାଜା—(ବନ୍ଧୁ ପତ୍ନୀ ପ୍ରତି) ମା, ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀ ଯାହା ଯାହା କହି-
ଗଲେ, ଏ ବାତାରେ ତୁମର କିଛି କହିବାର ଅଛି ?

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ଅଛି ।

ରାଜା—କହ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଜଗବନ୍ଧୁ ନିଜେ ଅସିଥିଲେ ।

ରାଜା—ତୁମେ ତ ଅଜ୍ଞ ତାଙ୍କୁ ଅଖିରେ ଦେଖିନାହିଁ ? ଶୁଭ—ସଦ୍‌ସଦ୍‌
ଗଣ । ଏମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର ବେଶ୍‌ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀ
ଜଗତ୍‌ପତି ଜଗବନ୍ଧୁ, ନିଜ କୋଠ ଉତ୍ତାରରୁ ନିଜର ରତ୍ନ-
ଥାଳୀ ଗୁରୁକର ଅଛି, ତାଙ୍କର ପରମବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ
ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଥିଲେ । 'ଜଗବନ୍ଧୁ' ନାମରେ
ଯେତେବେଳେ ଅମର କାଶିସି ସେବକ ନାହିଁ, ଏବଂ ତାଙ୍କୁ
ଚିହ୍ନାଇଦେବାକୁ ଏ' ବୃଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଅସମ, ସେତେବେଳେ
ଜଗତ୍‌ପତି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତ ଦୋଷ ବଢ଼ିଛି ।
ମାତ୍ର, ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଅମେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ନ ପାରୁ ।
ଯେହେତୁ, ଅସାମୀ ନିଜ ମୁହଁରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି ଯେ,

ଭବସୂକ ମଧ୍ୟରେ କେବେ ହେଲେ ଦେଖା ପାଶାନ୍ତ
ହୋଇନାହିଁ ।

ବନ୍ଧୁ—ମାତ୍ର, ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି, ମହାରାଜ !

ରାଜା—ଘନିଷ୍ଠ ଗ୍ରୀତ ମଧ୍ୟ ?

ବନ୍ଧୁ—ତା' ନ ହେଲେ, ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ସେ ବାଟ କହେଇ
ଅଛି ନ ଥାନ୍ତେ ।

ରାଜା—ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ରହୁଥାନ୍ତା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ ?—
କିଏ ଅଛି ? ବାକି ଏହି ଗାଲ୍‌ଆ, ବାହାରିଆ, ତସ୍ତରକୁ ।
ତୁମର ଦଣ୍ଡ—

ନାରାୟଣ—ଦଣ୍ଡେ ଅପେକ୍ଷା, ମହାରାଜ !

ରାଜା—ସୁବଳ, ତୁମର ସବୁ କଥା ମନ ଦେଇ ଶୁଣିଛି । ବାଳିକାଟି
ପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ କୁଃଖିତ—ହେଲେ, ତୁମରତରଫ ଝଣୋଧନ
ଦେଖି ଅନନ୍ଦିତ ।

ନାରାୟଣ—ଅଦୂର ଅନନ୍ଦିତ ହେବେ, ଯଦି ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ।

ରାଜା—ତୁମେ ତ ଆଉ ଗୋଟିଏ କର ନାହିଁ ?

ନାରାୟଣ—ଗୋଟିଏ କରାଛନ୍ତି, ମୁଁ ।

ରାଜା—କିପରି ?

ନାରାୟଣ—ଅଳ୍ପ ଯଦି ଏହି ମହାଜନ ଗୋଟିଏ କରାଥା'ନ୍ତି, ତେବେ
କରିଛନ୍ତି ଅଭାବରୁ ।

ରାଜା—ଅଭାବରୁ ସ୍ୱଭାବ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏ'କଥା ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦେଲା-
ବେଳେ, ବିଚାର ନ କରିବି, ତା ନୁହେଁ ।

ନାରାୟଣ—ତେବେ, ଅଭାବ ଯେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି, ତା' କଥା ମଧ୍ୟ
ବିଚାର କରିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ କରିବେ ନାହିଁ, ମହାରାଜ !

ରାଜା—ତାହାହେଲେ, ତୁମେ ବି ଚୋର, ଏହିକଥା କହିବାକୁ ଚାହଁ ?

ନାରାୟଣ—ଅମଳ ଚୋର, ମହାରାଜ ।—ଥରେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଚାର କର ଦେଖନ୍ତୁ,—ଅମେ ଏ ଜଗତରେ କ'ଣ କରିଥାଉ ? ଯାହା ସ୍ଥୁଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖାଯାଏ—ସାଧାରଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯାହାକୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣି, ତା'ର ବିଚାର କରିଥାଉ ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ, ବାହାରେ ଯା' ପ୍ରକାଶ ପାଏ—ତାହା ଯେ ମିଥ୍ୟା—ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତଥ୍ୟର ବିକୃତ ଛାୟା, ସେ କଥା ଧରିଲେ ଦେଖୁ । ଅମେ ଚୋରକୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଉ—ଶେଷା ସକାଶେ, ସମାଜର ହିତ ସକାଶେ; କିନ୍ତୁ, ଅସଲ ଚୋରକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ, ନକଲି ଚୋରକୁ ଦଣ୍ଡିବା ଦ୍ଵାରା, ଅମେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେତେଦୂର ହାସଲ କରିପାରବୁ, ତା' ଥରେ ବିଚାର କର ଦେଖନ୍ତୁ, ମହାରାଜ ।

ରାଜା—ଅଛା, ତୁମେମାନେ ଯାଇ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅପେକ୍ଷା କର—ମୋତେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିବାକୁ ଦିଅ । (ରାଜା ବ୍ୟଗ୍ରତ ସମୟ ଚାଲି ଗଲେ) ଏକାମ୍ରତ, ବୁଦ୍ଧର ଅତିଭୌତିକ ଶ୍ରେଣୀକଥା—ଅନ୍ୟଥାରେ, ଧୂଳିର ଚରଣ ସମ୍ମୁଖେ ଅତି ରୁଚି ତଥ୍ୟ;—ଲେବେ ଅତି ସାଧାରଣ ଚୋରଟି କିଏ ?

ବୁଲି—(ବୁଲିର ବେଶେ ପ୍ରବେଶ) ମାଧୋର—ମାଧୋର ଚୋର ହେଉ, ରାଜା ।—ତୁମେ, ରାଜା ?

ରାଜା—ତୁମେ କିଏ ?

ବୁଲି—ମୁଁ ବୁଲି—ଚୋରକୁ ବାନ୍ଧି ଅଣିଛି । କାହିଁ, କାହିଁ ଗଲା, ଚୋରମାଧୋର ? (ବୁଲିଗଲା)

ରାଜା—ଚୋର ମାଧୋର ?—ମାଧୋର, ଚୋର ।

[ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରାଞ୍ଚଳ ଦେଲେ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲେ—
କାନ୍ଥରେ ଯେଉଁଠି ଜଗନ୍ନାଥ ପତି ଥିଲା, ତାହା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧିତ
ହୋଇଗଲା । ସେହିଠାରେ ମାଧୋଇ ନିଜରୂପରେ ଦେଖା
ଦେଇ କହୁବାକୁ ଲାଗିଲେ—]

ମାଧୋଇ—ହଁ ରାଜା । ତୁମର ପ୍ରିୟ ମାଧୋଇ-ରାଜା ଶ୍ରେୟ—
ଯେଉଁ ନାମରେ ମୋତେ ଡାକିବାକୁ ତୁମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର,
ସେହି ମାଧୋଇ-ରାଜା । ଶୁଣ, ରାଜା ।—ବନ୍ଧୁ ମହାନ୍ତି
ମୋ'ର ପରମ ବନ୍ଧୁ— ସେ ଭାଗ୍ୟ ସରଗରେ ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ
ଘେନି ମୋ ଘରକୁ ଆସିଛି ।—ମୁଁ ନିଜେ କାଲି ମୋ
ମଣୋହିରୁ ଭଲ ଭଲ ଭୋଗ କାଟି ରଖିଥିଲି—
ସେବେ ଦେଖିଲ ବନ୍ଧୁ କର ଲେପରେ, ନିଜ
ଥାଲରେ ତାହା ବାଟି, ବନ୍ଧୁକୁ ଦେଇଥିଲି ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଶ୍ରେୟ କଥା ଛଡ଼ି, ବନ୍ଧୁ ସମାଦରରେ,
ବନ୍ଧୁ-କେଳିକର ।]

ରାଜା—ମାଧୋଇ-ରାଜା—ମାଧୋଇ-ରାଜା ।

[ଜଗନ୍ନାଥ ପତିଅତେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ମାଧୋଇ ନାହିଁ]
ଏ କି ଅଭ୍ୟୁତ୍ପାଦ !

ନବମ ଦୃଶ୍ୟ

[ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ । ମୁଦିରଥ, ବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ
ସଙ୍ଗରେ ଘେନି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ବନ୍ଧୁ ଓ
ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀଙ୍କର ନୂଆ ପହରଣ ଥିଲା]

ବନ୍ଧୁ—ମୁଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି ଓ, ମୁଦିରଥେ ?

ମୁଦିରଥ—ଅପଣ, ଯାହା ସତ୍ୟ, ତାହାହିଁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ବନ୍ଧୁ—ଭୁଲିଅ ବୋଉ ତୁମେ କି ସେଇତା କହିବ, ମୁଁ ଜାଣେ ।

ବନ୍ଧୁପତ୍ନୀ—ମନ ଥପୁ କର—ବନ୍ଧାସବୁ ମୂଳକର ।

ବନ୍ଧୁ—ହେଲେ, ମୁଁ ଗୋଟାଏ ଗୌର, ତସୁର —ମୋତେ ବଡ଼
ସକାଳୁ ଉଠାଇ—ଜାଣି ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାଇ—ସୁଖୀନ
ବାସ ପିନ୍ଧାଇ, ଏତେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଖାଇବାର କାରଣ,
ମୁଦିରଥେ ?

ମୁଦିରଥ—ତୁମାତେ ପଚାରୁଛନ୍ତି, ଅବଧାନେ ?—ମୁଁ କହିବି,
ମଣିମାଙ୍କ ହୃଦୟ ।

ବନ୍ଧୁ--“ମଣିମାଙ୍କ ହୃଦୟ”—ଭୁଲିଅ ବୋଉ । ଏଥର ବୁଝିବି,
ଖଣ୍ଡ ତସୁରକୁ ଦଣ୍ଡଦେବା ଅଗରୁ, ତାକୁ ଏମିତି ସଜେଇ
ପରିହାସ କରବା ଏଠା ନିୟମ । ଗୁଲୁକୁ ଗୁଲୁସବୁକୁ,
ମୁଦିରଥ ଅପଣେ ! (ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଗୋବିନ୍ଦ ଓ ନିର୍ମଳର ପ୍ରବେଶ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ତୁମେ ଅନ୍ଧ ଭେର କର ନା, ନିର୍ମଳ—ମୁଁ ଯେମିତି
କହିଲି, ତୁମେ ଠିକ୍ ସେମିତି ସଜେଇ ଶୋଭକୁ ଦେଉଳକୁ
ସେନାଥ—ଏ ମହାଗଜାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର-ଚିତାଉ ।

ନିର୍ମଳ—ଦେଉଳକୁ ଯିବ—ଏତେ ସବୁ ହେଜାମ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ମୁଁ କି ଜାଣେ ?

ନିର୍ମଳ—ଦେଖ, ସେ ଗୁଲୁକି ଅନ୍ଧ ବା’ ପାଖରେ ଖଟିଟରକ, ନିର୍ମଳ
ପାଖେ ନୁହେଁ ।

ଗୋବିନ୍ଦ—ତେବେ, ଅଗୁଲୁକି କଥାଟି କହେଁ ।

ନିର୍ମଳ—କ’ଣ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ରାଜାଘରୁ ଅଳଙ୍କାର ପଡ଼ି ଆସିଛି, ଶୋଭା ଦେଉଛି ।—
ତୁମେ ଯଦି ତୁମର ବାହାଦୁରୀ ସେହି ମଥାମଣିଟି
ଅଳଙ୍କାର ଦେଖ—

ନିର୍ମଳ—ବୁଢ଼ା ଦିନେ...କ'ଣ କହନ୍ତି ଅଉ ?

(ଗୁଲିଯାଉଥିଲେ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ନିର୍ମଳ—

ନିର୍ମଳ—ଅହେ, ପୁଅ ହେଉ ବାପହେଲ, ବୁଢ଼ା ନୁହଁ ?—ସେହି
ଅସୁଖ ମଥାମଣିଟି ଯାଏ ଅଳଙ୍କାର ମୋର ହେଉ ଶୋଭା ମଥାରେ
ମଣ୍ଡି ଦେଉଛି । (ପଦଧ୍ବଜ ନେଇ ଗୁଲିଗଲେ)

ଗୋବିନ୍ଦ—(ଶଶିକାଳ ଗୁହଁ ରହି) ମୁଁ ଯେ ଅନନ୍ଦ ସମ୍ଭାଳି
ପାରୁ ନି—ମୋତେ ଧର, ନିର୍ମଳ ।

(ଅଧୀର ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦଶମ ଦୃଶ୍ୟ

[ବଡ଼ଦେଉଳ--ଜଗମୋହନ ଦୃଶ୍ୟ । ଜଗନ୍ନାଥ-
ଦେବଙ୍କର ପହଡ଼ ପଡ଼ୁଥିଲା । ନାରାୟଣ ଓ
ରାଜା ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ]

ନାରାୟଣ—ଛମୁକର ଆଦେଶ, ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରୁଛି—
ବେଶ ବିନ୍ୟାସରେ, ମହାପାତ୍ର-ବର୍ଣ୍ଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ
ରଖିଛି । ଏଥର ମୁଁ ବିରାଟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ।

ରାଜା—ତୁମେ ଦୋଷୀ ।

ନାରାୟଣ—(ଅବନତ ହେଲେ)

ରାଜା—ତୁମର ଅପରାଧ, ଗୁରୁତର ।

ନାରାୟଣ—(ଅନ୍ତର ଅବନତ ହେଲେ)

ରାଜା—ଶାସ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ?

ନାରାୟଣ—(ସିଧା ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେ)

ରାଜା—ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିପାରବ ନାହିଁ ।

ନାରାୟଣ—(ମଥାହଲଇ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥାନ କଲେ)

ରାଜା—ବେଶ୍, ଶାସ୍ତି ଗ୍ରହଣ କର । ଗୋବିନ୍ଦ !

(ଗୋବିନ୍ଦର ପ୍ରବେଶ)

ଗୋବିନ୍ଦ—ମଣିମା ।

ରାଜା—ପ୍ରସ୍ତୁତ ?

ଗୋବିନ୍ଦ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଣିମା ।—ନିର୍ମଳ ।

[ନିର୍ମଳ ଶୋଭାକୁ ନେଇ ପ୍ରବେଶ କଲେ—ଫୁଲ ଗହଣାରେ,
ଶୋଭାର ଶୋଭା ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ନିର୍ମଳର ମଥାମଣି ଛଡ଼ା
ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜିନିଷ ତା' ଦେହରେ ନ ଥିଲା]

ରାଜା—ମା । ତୁମେ ମହାନ୍ତି ବଂଶର ପବିତ୍ର କୁସୁମ—ତୁମର ଶୁଭ୍ର-
ନାମରେ କଲଙ୍କ ଲେପି ଦେଇଛି, ଏହି ଉନ୍ମାଦ ଭ୍ରମର ।
ତୁମ ଠିଆ ହୁଅ, ଉଚ୍ଚତ ମସ୍ତକରେ—ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚର
ଉଠୁ । ତୁମର ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଅଜ୍ଞ ତୁମେ ରକ୍ଷା
କରିବ ।

(ଶୋଭା ମସ୍ତକ ଉନ୍ମତ କଲେ)

ଉଚ୍ଚତ ଯୁବକ । ଅସ ସମ୍ମୁଖକୁ । ତୁମର ଶାସ୍ତି ଗ୍ରହଣ
କର । ବିମଳାକ୍ଷୀଙ୍କର ଏହି ପଦ ସିନ୍ଦୂର ଧାରଣ କରି
କୁମାରୀର ଶୁଭ ଲଳିତରେ ତାହା ଅଙ୍କିତ କରିଦିଅ । ମହାନ୍ତି

ବଣର କଳଙ୍କ ଦୂରକର—ମହାପାତ୍ର ବଂଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା
ରକ୍ଷାକର ।—ଏହା, ବିଚାରକର ଅଦେଶ ।

(ନାରାୟଣ ସେନ୍ତପର କଲେ)

ନାରାୟଣ }
ଓ } —(ରାଜାଙ୍କର ପାଦବନ୍ଦନା କଲେ)
ଶୋଭ }

[ମୁଦିରଥ, ବନ୍ଧୁ ଓ ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

ବନ୍ଧୁ—ଘେନି ଗୁଲ, ମୋତେ ଏଠୁ ଘେନି ଗୁଲ । ରାଜମର୍ଯ୍ୟାଦା
ମୁଁ ସମ୍ମୁଖ; କିନ୍ତୁ ଏପରି ଭାବରେ ବନ୍ଧୁ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମୁଁ
ସମ୍ମୁ ପାରିବି ନି । ବନ୍ଧୁର—ବନ୍ଧୁ ନିଜେ ଅସି ବନ୍ଧୁକୁ
ପାଛୋଟି ଘେନି ଯିବାକୁ ଭ୍ରାଜନ, ଅନ୍ୟ କେହି ନୁହେଁ ।

ବନ୍ଧୁପ୍ରତୀ—ଏଣେ ଥରେ ଗୁଡ଼ି ଦେଖ, ତୁମର ବନ୍ଧୁଙ୍କର ପରିଗଣ ।
(ନାରାୟଣ ଓ ଶୋଭ ଏକତ୍ର ପ୍ରଣାମ କଲେ)

ବନ୍ଧୁ—ମଣିମା, ମୋତେ ଏଠୁ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ । ବନ୍ଧୁ ହୋଇ,
ବନ୍ଧୁଘରେ ଏତେ ଅପମାନ ସମ୍ଭାବିବି ନି । ବନ୍ଧୁ,
ମୋତେ ଦେଖା ଦେବାକୁ ନାରାଜ—କେବଳ ଏହି ଭଳି
ସୁଖ ସମ୍ପଦରେ ଭୁଲାଇ ବିଦାୟ କର ଦେବେ, ଏହାହିଁ ତ
ତାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ । ମୋତେ ବିଚାର ସ୍ଥାନକୁ ଶୀଘ୍ର
ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ, ମହାରାଜ ।

ରାଜା—ଏହି ତ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଚାର ସ୍ଥାନ । ଗୌରବ ବିଚାର, ଗୌରବ
ସ୍ଥାନରେ ହେବାକୁ ଉଚିତ ।

(ରୁଲିର ପ୍ରବେଶ)

ରୁଲି—ରାଜା, ଗୌରବକୁ ଧରି ଅଣିଛୁ । ବିଚାର କର, ଦଣ୍ଡ ଦିଅ ।
ବାପାଙ୍କୁ ଶୁଣିଦିଅ ।

ରାଜା—କାହିଁ ସେ ଗୌର, ମା ?

ବୁଲି—ସଦାଭାବ, ସଦାଭାବ ।—ଦେଖିଅ' ଗୌରକୁ—

(ସଦାର ପ୍ରବେଶ)

ସଦା—ଗୌର ମୋ ହାତକୁ କାମୁଡ଼ି ଦେଇ ପଳେଇଲେ ବୁଲି—
ଦେଖିଲେ ।

ବୁଲି—ଗୌର ମାଧୋଇ, ଗୌର ମାଧୋଇ—(ଧାଇଁ ଗଲା)

ବନ୍ଧୁ—ମାଧୋଇ ଗୌର ?

ରାଜା—ହଁ ତୁମର 'ଜଗବନ୍ଧୁ' ।

ବନ୍ଧୁ—ମାଧୋଇ, ମୋର ଜଗବନ୍ଧୁ ।

ରାଜା—ଦେଖିବ ଅସ ।—ଦେଖିଲ ? [ପହଞ୍ଚି ପିଟିଗଲା ।

ଦାରୁମୁଣ୍ଡି ଦେଖାଗଲେ]

ବନ୍ଧୁ—ନା, ନା, ଏ'ଇ ଦାରୁମୁଣ୍ଡି ।

ରାଜା—ଝଲି କର ଗୁଡ଼ି ଦେଖ ।

[ଜଗବନ୍ଧୁ ମୁଣ୍ଡି ପରିବର୍ତ୍ତେ ମାଧୋଇ ମୁଣ୍ଡି ଦେଖାଗଲେ]

ବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁ, ବନ୍ଧୁ ! ସମ୍ପଦେ, ବିପଦେ ତୁମେଇତ ରବିବନ୍ଧୁ,
ରହୁତ ମୋର । ଅନ୍ଧ ମୁଁ—ତୁମକୁ ଚିହ୍ନି, ଚିହ୍ନି ପାର
ନି—ଧର, ଧର ପାର ନି । (ଅଳିଙ୍ଗନ କରବାକୁ ଧାଇଁ
ଯାଇ ଥିଲେ, ଏହି ସମୟରେ ବୁଲି ଚଣ୍ଡିଲଟା ନେଇ
ପ୍ରବେଶ କଲା)

ବୁଲି—ବାପା, ମାଧୋଇକି ପାଇଲି ନି—ସେ ଏଇଠି କୁଉଁଠି
ଓଁରେଇ ଗଲା ।

ସଦା—କାଳିଅ ଟୋକାଟା, ଭାଗ୍ୟ ଚେଇଁଅ—

ବୁଲି—ଏଇ ଚଣ୍ଡିଲକୁ ପାଇଲି—ଦେଖ କି ବାପା, ସବୁ ଠିକ୍
ଠିକ୍ ଅଛି କି ନା ? ସେ ଭାଗ୍ୟ ଗୌର ।

(ଚଣ୍ଡିଲ ଖୋଲି ଦେଲା)

ନାରାୟଣ—ଏ । ଏଇ ତ ବୋଉର ସେଇ ଅଳଙ୍କାର ପତ୍ର ।
ଚଟି ଦରେ ଯେଉଁ ଚଣୁଲ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଥିଲା,
ସେଇଥିରେ ବନ୍ଧାଥିଲା ।

ଶୋଭା—ବାପା, ତୁମର ଲେଖନ ।

ବନ୍ଧୁ—ବନ୍ଧୁ । ଏତେ ବନ୍ଧୁ-ପ୍ରୀତି ତୁମର ?—ବନ୍ଧୁର କୌଣସି
ବାସନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରଖିଲି ନି । ଏହି ଲେଖନ ସଙ୍ଗେ ଦୁଇଟି
ବନ୍ଧର ସ୍ମୃତି ଜଡ଼ିତ ରହିଛି । ସେହି ମହାପାତ୍ର ଓ
ମହାନ୍ତି ବନ୍ଧୁ ତୁମର ପାଇଁ ଅଜି ଘନିଷ୍ଠ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମିଳିତ ।
ଏହି ଲେଖନ ସେହି ମିଳନର ରେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ରହି ।

ରଜା—ଅଉ, ବନ୍ଧୁ-ବନ୍ଧୁ ମିଳନର ରେ ସନ୍ତୋଷେ ଅଜିଠାରୁ
ମୁଁ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଖଞ୍ଜି ଦେଲି ଯେ, ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମାଦଳା
ପାଞ୍ଜି ଲେଖିବାର ଭାର ତୁମର ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲା—
ଏବଂ ତୁମର ବନ୍ଧୁତ୍ବ-ମାନେଣ୍ଡି କେବଳ ‘ଦେଉଳ-ଢେର’
ନାମରେ ଅବହେଳି ହୋଇ, ବନ୍ଧୁ ପରମ୍ପରାରେ ସେହି
କାର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହେବେ ।

“ବନ୍ଧୁ ରହିବ ବନ୍ଧୁ ପାଶେ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନର ହରଷେ”

[ରଜା ଉଠିବାରୁ ଚଳେ—ସମସ୍ତେ ପ୍ରଣତ ହେଲେ]

—ଯବନିକା—